

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De strijd om Bali

Geweld, verzet en koloniale staatsvorming 1846-1950

Hoek, A.-L.

Publication date

2023

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hoek, A.-L. (2023). *De strijd om Bali: Geweld, verzet en koloniale staatsvorming 1846-1950*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Noten

Inleiding

- 1 Schulte Nordholt, 'The Mads Lange Connection', 17-20, 26; Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 42-43; Vanvugt, *Roofstaat*, 127. Zie voor meer informatie over de rol van de slavernij in Nederlands-Indië: Baay, *Daar werd wat gruwelijks verricht* (2015).
- 2 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 132.
- 3 Zie Bogaerts en Raben, 'Beyond Empire and Nation', 7-21.
- 4 Luttikhuis, Harinx en Van den Horn, 'Wie telt de Indonesische doden?', *De Groene Amsterdammer*, 26 juni 2017.
- 5 'Het bijna vergeten bloedbad van Rawagedeh', NOS-nieuwsuitzending, 14 september 2011.
- 6 In het opiniestuk 'Historici stel de juiste vragen over Indonesië' in *NRC Handelsblad* van 20 juni 2015 stelde ik dat het culturele, historische en politieke establishment deze geschiedenis te lang had laten liggen. In dezelfde krant schreef ik op 16 september 2016 in het stuk 'Iedereen wist het maar niemand kon het zeggen' dat leidende historici van de vorige generatie wegkeken van de oorlog in Indonesië.
- 7 Kamphuis, Oostindie en Schwegman, 'Onderzoek opnieuw het Nederlandse militaire geweld in Indië', *de Volkskrant*, 19 juni 2012.
- 8 Bijl, *Emerging Memory. Photographs of colonial atrocity in Dutch cultural remembrance*, 225-226.
- 9 Een voorbeeld hoe historici die verdiensten niet altijd even waarderen is de website van ODGOI uit 2017 die in eerste instantie verkondigde dat het dekolonisatieonderzoek van de grond was gekomen op basis van de publicaties van Limpach en Oostindie. Onder invloed van een aantal onderzoekers intern is dat aangepast en zijn de rechtszaken vanuit Jeffrey Pondaag en Liesbeth Zegveld en inspanningen vanuit de journalistiek genoemd.
- 10 Henk Schulte Nordholt in gesprek met David van Reybrouck op radioprogramma OVT, NPO1 op 21 januari 2018.
- 11 'Fout in Nederlands-Indië', aflevering *Hollandse Zaken*, 18 juli 2012.
- 12 Hofland, 'Historische mislukkingen', *NRC Handelsblad*, 25 en 26 juli 2012.
- 13 Lezing Arnon Grunberg in De Nieuwe Kerk in Amsterdam, Dodenherdenking 4 mei 2020. Dit belangrijke punt werd ook onderstreept door de journalist Philip Gourevitch, *We wish to inform you that tomorrow we will be killed with our families. Stories from Rwanda* (1999).
- 14 Die tip kwam van Max van der Werff, destijds betrokken bij het Nederlandse oorlogsverleden in Indonesië. Van der Werff had Charles Destrée al uitgebreid gesproken, maar speelde het contact aan mij door, waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben.
- 15 Charles Cornelis Destrée, interview door A. Hoek, omgeving Parijs, 4 september 2013.
- 16 Oostveen, 'We vochten met mensen die volgens ons gelijk hadden', *De Tijd*, 21 november 1986.
- 17 'Verzetskruizen voor vader en zoon Destrée', *Noord-Hollands Dagblad*, 10 september 1983.
- 18 Hoek, 'Bloedbaden op Bali', *Vrij Nederland*, 13 november 2013 en Hoek, 'Een vuil oorlogje op Bali,' *NRC Handelsblad*, 15 november 2014.
- 19 Harvey, 'South Sulawesi: puppets and patriots', 207 en Alers, *Om een rode of groene merdeka. 10 jaren binnenlandse politiek Indonesie 1943-1953*, 146.
- 20 Tilly, 'War Making and State Making as Organized Crime', 171.
- 21 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 20-21.
- 22 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, viii.
- 23 Zie bijvoorbeeld: Hoek, 'Bloedbaden op Bali' en Hoek, 'Ook op Sumatra richtte Nederland een bloedbad aan', *NRC Handelsblad*, 13 februari 2016.
- 24 Hoek, 'Op de vlucht neergeschoten', *NRC Handelsblad*, 15 augustus 2015.
- 25 Een voorbeeld daarvan is het eerdergenoemde *Soldaat in Indonesië*, een studie die door het KITLV is uitgevoerd naar de memoires van veteranen, maar waarbij een grondige context en analyse ontbreken.
- 26 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 369-388.

- 27 Ibidem, 360. Limpach baseert zich veel op de studie van de Canadese historicus Geoffrey Robinson en het artikel 'Bloedbaden op Bali' dat ik schreef voor *Vrij Nederland*. De belangrijke informatie uit de brieven vanuit het privé-archief van oud-bestuursambtenaar Siebe Lijftogt die ik omhoog haalde, met onder meer de dodenaantallen, gepubliceerd onder de kop 'We gaan het hier nog moeilijk krijgen' in *NRC Handelsblad* neemt hij over, maar hij heeft het artikel niet als bron benoemt in zijn literatuurlijst, en verwijst ook niet naar mij als de aandrager van deze belangrijke informatie, waar maanden onderzoek in zat. Dat benoem ik hier niet uit ijdelheid, maar omdat ik dat vaker ben tegengekomen bij historici.
- 28 Ibidem, 387.
- 29 Zie Brinkman in samenwerking met Hoek, *Bricks, Mortar and Capacity Building*, 24-27.
- 30 Stolte en Schrikker (red.), *World History – A Genealogy*, 19.
- 31 Stoler, 'Colonial Archives', 269.
- 32 Zie bijvoorbeeld Cees Fasseur, 'Ik zie mijzelf als een zoveel mogelijk, objectieve rechter die de relevante feiten uit de geschiedenis verzamelt en presenteert', in Meijer, *Oostindisch Doof*, 103 en Visscher, 'Historicus Piet Emmer: "Zij die over ons slavernijverleden het hoogste woord voeren, weten sterk te overdrijven."'.
- 33 Wekker, *White Innocence. Paradoxes of colonialism and race*, 25.
- 34 Trouillot, *Silencing the Past*, 27 en 96.
- 35 Zie antropoloog Clifford Geertz in 'Deep play: notes on the Balinese cockfight', 56. In zijn essay over de Balinese hanengevechten beschrijft hij dat toen hij op Bali onderzoek deed in de jaren vijftig, hij samen met de Balinezen voor de politie vluchtte toen deze een illegaal hanengevecht opbrak. Deze ervaring gaf hem toegang tot de dorpsbewoners naar wie hij onderzoek deed.
- 36 Scagliola, 'Interviews met veteranen als historische bron', 257 en 270.
- 37 Leydesdorff, *Oral History. De mensen en hun verhalen*, 8-15.
- 38 Prof. dr. Jan-Bart Gewalt ontdekte in zijn onderzoek naar de Namibisch-Duitse oorlog en de genocide op de Herero-bevolking hoe een uitspraak die hij steeds van Namibische informanten kreeg, 'Ondjira ja Korusuvero', oftewel 'de weg van de man die liefde wordt genoemd', refereerde aan arbeidsmigratie en voor Herero-historici cruciaal is voor hun begripsvorming van de oorlog. Er werd in de literatuur geen aandacht aan besteed. Gewalt, 'The Road of the Man Called Love and the Sack of Sero', 21-22 en 39.
- 39 Zie Fussell, *The Great War and Modern Memory* (2012) en Winter, *Sites of Memory, Sites of Mourning* (2014).
- 40 Interview professor I Nyoman Darma Putra, Denpasar, 17 april 2015.
- 41 Pedit, *Bali Berjuang*, 1.
- 42 A.A.S. Putri Agung Kapandyan, *A Puputan Tale: the story of a pregnant woman*, 19
- 43 Nyoman Wijaya, Dua Lembar Dokumen: Perang Badung versus Belanda 1906, Dibawakan dalam seminar, Dies Natalis ke-44 Universitas Udayana, BKFS ke-25, Denpasar, 19 september 2006.
- 44 Ide Anak Agung Gede Agung, *Bali in the 19th century*, 127.
- 45 Leksana, *Embedded remembering: memory culture of the 1965 violence in rural East Java*, 11.
- 46 Groen, *Oprichting, functioneren en opheffing van de deelstaat Oost-Indonesië 1946-1950*, 10; Van Doorn, *De laatste eeuw van Indië*, 257.
- 47 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 220, 233 en 237.
- 48 De Jong, *De Terugtocht*, 51 en 82.
- 49 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 26.
- 50 Galtung, 'Violence, Peace, and Peace Research' 167-191.
- 51 Goedhart, 'Guerrilla woedt op Bali. Partizanen in actie', *Het Parool*, 17 augustus 1946 (Zijn alias was Pieter 't Hoen).
- 52 Zie voor een uiteenzetting over de eenzijdige Westerse blik op rebellengroepen ook: Péclard en Mechoulan, 'Rebel Governance and the Politics of Civil War', 5.
- 53 Walter, *Colonial Violence*, 44.
- 54 Ibidem, 106-107 en 199.
- 55 Gopal, *Insurgent Empire*, 10-11.
- 56 Klumper, *Sociale verdediging en Nederlands verzet '40-'45*, 55.
- 57 Cooper, 'Conflict and connection. Rethinking colonial African history', 24.

1 – De bezetting van Bali (1846-1908)

- 1 Er was een jaarlijkse export van wel duizend tot tweeduizend personen, Schulte Nordholt, *The Mads Lange Connection*, 19.
- 2 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 345.
- 3 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 29.
- 4 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 169.
- 5 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 42-43.
- 6 Wiener, *Visible and Invisible Realms*, 325.
- 7 Kloos, ‘A Crazy State, Violence, Psychiatry, and Colonialism in Aceh, Indonesia, ca. 1910-1942’, 25-26.
- 8 Parimarta, ‘Aktualisasi Nilai-Nilai “Puputan” dalam Pembangunan Karakter Bangsa’, 9.
- 9 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 29 juli 2016. Wijaya, *Perang Badung Versus Belanda 1906*, 5-6, 24. Puputans vonden ook in onderlinge oorlogen plaats. Zoals de puputan van de vorst van Cakranegara op Lombok in 1839 toen hij was verslagen door de vorst van Mataram en de vorst van Mengwi, die werd aangevallen door de vorsten van Klungkung en Badung in 1891, zie: Parimarta, ‘Aktualisasi Nilai-Nilai “Puputan” dalam Pembangunan Karakter Bangsa’, 4-5; Agung, *Bali in the 19th Century*, 127.
- 10 Sukmawati Sukarno, interview door Beyond Walls voor de Rijksmuseum tentoonstelling *Revolusi!* (2022).
- 11 Anderson, *Java in a Time of Revolution*, 377 (Sudirman) en Privéarchief M. de Niet, radiospeech, ‘Mr. Soetan Sjahrir, We fight by the code of the ksatriyas’, Jakarta, 18 augustus 1946 (Sjahrir).
- 12 Kraidy, *The Naked Blogger of Cairo* (2016).
- 13 Nielsen, *Leven en avonturen van een Oostinjevaarder op Bali*, 65-66.
- 14 Ibidem, 67-68.
- 15 Ibidem, 69.
- 16 Ibidem.
- 17 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 11.
- 18 Dit werd ‘suzereiniteit’ genoemd, zie: Bongenaar, *Zelfbesturend landschap*, 530. Voor een historisch overzicht van de aanloop naar de handelcontracten zie: Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 344-348.
- 19 Schulte Nordholt, ‘Listen en lagen’, 73-75.
- 20 Nielsen, *Leven en avonturen van een Oostinjevaarder op Bali*, 72, 104.
- 21 Hanna, *Bali Chronicles*, 83.
- 22 Nielsen, *Leven en avonturen van een Oostinjevaarder op Bali*, 105 en 165.
- 23 Ibidem, 105.
- 24 Groen en Van Dissel, ‘Schoorvoetend imperialisme 1830-1873’, in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 75-76.
- 25 Zie hierover: Van Rossum, ‘“Amok!”: Mutinies and Slaves on Dutch East Indiamen in the 1780s’ (2013).
- 26 Medhurst, ‘Aanteekeningen, gehouden op eene reis over Bali’, 199.
- 27 Ibidem.
- 28 Ibidem.
- 29 Zie bijvoorbeeld: Hochschild, *King Leopold’s Ghost* (1999) en Teitler, ‘The Mixed Company’ (2002).
- 30 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 20.
- 31 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 350; Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 48.
- 32 Nielsen, *Leven en avonturen van een Oostinjevaarder op Bali*, 153-154.
- 33 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 352.
- 34 Ibidem.
- 35 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 38, Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 48.
- 36 Nielsen, *Leven en avonturen van een Oostinjevaarder op Bali*, 149.
- 37 Walter, *Colonial Violence*, 48-49.
- 38 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 9.
- 39 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 353.
- 40 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 22.
- 41 Ibidem, 25.
- 42 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 18 november 1848.
- 43 De Moor, ‘Warmakers in the archipelago’, 157.

- 44 Walter, *Colonial Violence*, 112 en 114.
- 45 Groen en Van Dissel, 'De wereld van de militair 1816-1941', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 213-214.
- 46 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 166-189 en 199-200.
- 47 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 107 en 110-111.
- 48 Groen en Van Dissel, 'Schoorvoetend imperialisme 1830-1873', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 78.
- 49 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 53.
- 50 Ibidem, 117; Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 356.
- 51 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 10.
- 52 Hanna, *Bali Chronicles*, 108.
- 53 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 358-359.
- 54 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 166-167.
- 55 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 359-360.
- 56 *Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad*, 29 december 1868.
- 57 Weitzel, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali*, 5.
- 58 Ibidem, 38.
- 59 Nielsen, *Leven en avonturen van een Oostinjevaarder op Bali*, 105.
- 60 Agung, *Bali in the 19th Century*, v en 97.
- 61 Tjokorda Alit Putra, interview door A. Hoek, Klungkung, 24 november 2016.
- 62 Zie: www.defensie.nl/onderwerpen/tijdlijn-militaire-geschiedenis/1814-1914-de-krijgsmacht-overzee.
- 63 Walter, *Colonial Violence*, 166.
- 64 *De Preanger Bode*, 9 februari 1903.
- 65 Dames, *Oom Ambon van het K.N.I.L.*, 20-22.
- 66 Loderichs en Van Dissel, 'Militaire instrumenten van de koloniale macht 1816-1941 (1962)', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 182-183.
- 67 Arntzenius, *De derde Balische expeditie*, 70.
- 68 Van Vlijmen, *Bali 1868*, 9-15.
- 69 Walter, *Colonial Violence*, 122 en 166.
- 70 Nationaal Archief – Den Haag (hierna: NA), Collectie Aanwinsten Koloniën 1817-1948 (1962), 2.22.18, nr. 25, Akte van overgave Gumpol op lontarbladeren.
- 71 *Java-Bode*, 26 september 1868.
- 72 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 3 november 1868; *Bataviaasch Nieuwsblad*, 21 oktober 1868; Van Vlijmen, *Bali 1868*, 6.
- 73 *Bataviaasch Handelsblad*, 23 september 1868; *Sumatra-courant: nieuws- en advertentieblad*, 24 oktober 1868.
- 74 *Java-Bode*, 14 november 1868.
- 75 *Sumatra-courant*, 30 september 1868; *Bataviaasch Handelsblad*, 31 oktober 1868.
- 76 'Koloniën. Per Fransche Mail. Batavia, 29 November', *Rotterdamsche Courant*, 5 januari 1869.
- 77 *Algemeen Handelsblad*, 20 oktober 1868; Ibidem, 17 november 1868; *Bataviaasch Nieuwsblad*, 4 november 1868.
- 78 *Leeuwarder Courant*, 8 december 1868.
- 79 *Bataviaasch Nieuwsblad*, 31 oktober 1868.
- 80 Van Vlijmen, *Bali 1868*, 90.
- 81 Bongenaar, *De ontwikkeling van het zelfbesturend landschap in Nederlands-Indië 1855-1942*, 531-532.
- 82 Pakenham, *The Scramble for Africa*, 15.
- 83 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 211.
- 84 Lindblad, 'The Global Dutchman', 166-168 en 171.
- 85 Zie: Bloembergen en Raben, *Wegen naar het nieuwe Indië, 1890-1950*.
- 86 Medhurst, 'Aanteekeningen, gehouden op eene reis over Bali', 199, 204, 207, 213, 218 en 219.
- 87 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 53.
- 88 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 157 en 226.
- 89 Locher-Scholten, *Ethiek in Fragmenten*, 42.
- 90 Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, 15-16.

- 91 Schippers, De paradox van vrijheid, H.J. Schoo-lezing, www.rodehoed.nl/stream/elsevier-h-j-schoo-lezing, vanaf 13:12 (ook uitgegeven in boekvorm door Elsevier).
- 92 Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, 27-28 en 310.
- 93 Walter, *Colonial Violence*, 124.
- 94 Groen, 'Een moordgeschiedenis, koloniale oorlogvoering en militaire ethiek rond 1900', 53-55.
- 95 Walter, *Colonial Violence*, 162-163 en 165.
- 96 Groen en Van Dissel, 'De wereld van de militair 1816-1941', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 213-214.
- 97 Groen, 'Een moordgeschiedenis, koloniale oorlogvoering en militaire ethiek rond 1900', 45-46, 48.
- 98 Moses, 'Empire, Resistance and Security', 383-384 en 386-387.
- 99 Campo, *Koninklijke Paketvaart Maatschappij*, 174-176; Van der Neut, *De Lombok-expeditie van 1894*, 12.
- 100 Girindrawardani, *Last Rajah*, 42-43; Van Goor, *Imperialisme in de marge*, 23-24.
- 101 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 366.
- 102 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag (hierna: NIMH), Ter Meulen, 455, 3.1, nr. 3, Tijdschrift Elsevier Lombok-Nederland 1894.
- 103 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 367.
- 104 Fasseur, *De weg naar het paradijs*, 103-104.
- 105 Van der Neut, *De Lombok-expeditie van 1894*, 81.
- 106 Groen en Brocades Zaalberg, 'De Atjehoorlog als school van het moderne imperialisme 1873-1914', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 115-116.
- 107 Nieuwenkamp, *Zwerftochten op Bali*, 89.
- 108 Kapandyan, *Puputan Badung, Cerita Seorang Wanita Hamil Muda*, 44.
- 109 *Middelburgsche courant*, 10 september 1906.
- 110 Rost van Tonningen, *In niemandsland*, 197.
- 111 Zie voor een uitgebreide lezing van deze genocide in Namibië met aandacht voor het Herero-perspectief: Gewald, *Herero Heroes: A Socio-Political History of the Herero of Namibia, 1890-1923* (1999).
- 112 Abbink, De Bruin en Van Walraven (red.), *Rethinking Resistance*, 24-25.
- 113 Arendt, *The Origins of Totalitarianism*. Zie over deze vergelijking ook: Zimmerer en Moses, 'Colonialism and the holocaust' (2004); Melber, *Revisiting the heart of darkness* (2007); Baranowski, *Nazi empire* (2011).
- 114 Zie voor een vergelijkend perspectief: Schulte Nordholt en Dharma Putra, *Sea bad Puputan Badung*, (2006). Voor het Balinese perspectief komt het gedicht de 'Bhuwanawinasa', 'de vernietiging van de aarde', door Pedanda Ngurah aan de orde, een priester van hoge kaste die het gedicht tussen 1906 en 1912 schreef.
- 115 Van Weede, *Indische reisherinneringen*, 405.
- 116 'De Troonrede', *Zutphensche Courant*, 19 september 1906.
- 117 Djelantik, *The Birthmark*, 27.
- 118 *Algemeen Handelsblad*, 25 augustus 1906.
- 119 'De politieke toestand op Bali', *Het Vaderland*, 12 september 1906.
- 120 *Bataviaasch Nieuwsblad*, 9 juli 1906.
- 121 *De Telegraaf*, 11 januari 1906.
- 122 Carpenter, *W.O.J. Nieuwenkamp*, 54.
- 123 Van Weede, *Indische reisherinneringen*, 445.
- 124 Nieuwenkamp, *Zwerftochten op Bali*, 91.
- 125 Ibidem.
- 126 Parimartha, 'Aktualisasi Nilai-Nilai "Puputan" dalam Pembangunan Karakter Bangsa', 7.
- 127 Groen, 'Koortsachtig imperialisme 1894-1914', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 155.
- 128 Nieuwenkamp, *Zwerftochten op Bali*, 91.
- 129 Gesprek Henk Schulte Nordholt met A. Hoek, Leiden, 8 augustus 2016.
- 130 *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië*, 21 september 1906.
- 131 Nieuwenkamp, *Zwerftochten op Bali*, 91.
- 132 Van Weede, *Indische reisherinneringen*, 442.
- 133 Kapandyan, *Puputan Badung*, 54.
- 134 Van Weede, *Indische reisherinneringen*, 449.
- 135 Kapandyan, *Puputan Badung*, 57.

- 136 Ibidem, 56-57, 65.
- 137 Ibidem, 63-67.
- 138 Ibidem, 68.
- 139 Ibidem, 68-72.
- 140 Van Weede, *Indische reisherinneringen*, 475-476.
- 141 Inmiddels staan de deuren beschreven in een aanbevelingsrapport van de Adviescommissie Nationaal Beleidskader Koloniale Collecties dat in 2020 aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is aangeboden over de teruggave van roofkunst.
- 142 *Leeuwarder Courant*, 22 september 1906.
- 143 Nieuwenkamp, *Zwerftochten op Bali*, 96.
- 144 Ibidem.
- 145 Ibidem.
- 146 Van Weede, *Indische reisherinneringen*, 488.
- 147 Nieuwenkamp, *Zwerftochten op Bali*, 96.
- 148 *Rotterdams Nieuwsblad*, 9 juli 1906.
- 149 Carpenter, *W.O.J. Nieuwenkamp, First European Artist in Bali*, 57.
- 150 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 376.
- 151 *De Tijd*, 24 september 1906.
- 152 Rost van Tonningen, *In niemandsland*, 191.
- 153 ‘De Bali Expeditie. De Vermeestering van Den Pasar en Pametjoetan – een slachting’, *Bataviaasch Nieuwsblad*, 22 september 1906.
- 154 Hahn, ‘De Bali Expeditie geëindigd’, *Het Volk*, 28 oktober 1906.
- 155 *Algemeen Handelsblad*, 28 september 1906.
- 156 Groen, ‘Koortsachtig imperialisme 1894-1914’, in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 156.
- 157 Ari Brahmanta, interview door A. Hoek, Ubud, 23 november 2016.
- 158 Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, 165-166.
- 159 Putra, *Babab Dalem*, 310-311.
- 160 Wiener, *Visible and Invisible Realms*, 317-320.
- 161 Putra, *Babab Dalem*, 308-309.
- 162 ‘De actie in Kloengkoeng’, *Java-Bode*, 8 mei 1908.
- 163 *Java-Bode*, 29 april 1908.
- 164 Putra, *Babab Dalem*, 312-313.
- 165 Ibidem, 316-317.
- 166 Tjokorda Raka Putra, interview door A. Hoek, Denpasar, 26 november 2016.
- 167 *Algemeen Handelsblad*, 17 november 1868.
- 168 Ibidem.
- 169 Nieuwenkamp, *Voor de 5e maal op Bali 1937*, Kopie Deel 3, 547.
- 170 Baum, *Liefde en dood op Bali*, 246-247.
- 171 Van Goor, *Imperialisme in de marge* (1985).
- 172 Kuitenbrouwer, ‘Het imperialisme-debat’, 57, 59-61.
- 173 Wesseling, *Indië verloren*, 192.
- 174 Kuitenbrouwer, ‘Het imperialisme-debat’, 71.
- 175 De Amerikaanse historica Jennifer Foray noemt die nadruk op Nederlandse uitzonderlijkheid de ‘ja...maar’-constructie. Zie: Foray, ‘Comparatively Exceptional: The Paradoxes of Twentieth-Century Dutch Imperialism and Decolonization’, 90-91.
- 176 Meijer, *Oostindisch doof*, 129.
- 177 Ibidem.
- 178 Trommelen, ‘Colijn heeft zich misdragen, ook voor die tijd’, 16 april 1998.
- 179 Zie voor een uiteenzetting van deze discussie bijvoorbeeld: Rutger Zwart, ‘De receptie van de Colijn-biografie: onthulling versus verhulling’ (1998).
- 180 Hagen, *Koloniale Oorlogen in Indonesië*, 825. In 2021 verscheen een uitgebreide militaire geschiedenis onder leiding van Petra Groen: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach, en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*.

- 181 Brocades Zaalberg, 'The use and misuse of the "Dutch Approach" to counter-insurgency', 873. Joseph Soeters schreef een reactie op Zaalberg waarin hij volhardde in de gedachte dat het Nederlandse militaire koloniale verleden lessen te leren had als een voorbeeld voor minder agressief optreden. J. Soeters, 'Do Distinct (national) Operational Styles of Conflict Resolution Exist?', *Journal of Strategic Studies*, 2013.
- 182 Priya Satia, *Time's Monster*, 1-4.
- 183 Het VPRO-radioprogramma OVT besteedde er op 17 en 24 september 2006 aandacht aan. Ook actualiteitenprogramma *EenVandaag* zond een reportage uit.
- 184 Kapandyan, *Puputan Badung, Cerita Seorang Wanita Hamil Muda*, 17, 19.

2 – Een mooie zon komt op (1908-1941)

- 1 Covarrubias, *Island of Bali*, xx.
- 2 Ibidem; Pos, *Werkelijkheid op Bali*, 13-14.
- 3 Covarrubias, *Island of Bali*, xx.
- 4 Rai Susandi, interview door Anne-Lot Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar & Blumbungan, 29 april 2015.
- 5 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam (hierna: NIOD), 11.31 Sch1, Schotel, *Tussen Agoeng en Gedeh*, 70.
- 6 Rai Susandi, interview door Anne-Lot Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar & Blumbungan, 29 april 2015.
- 7 Koke, *Our Hotel in Bali*, 123-124.
- 8 DPW IP-KI, *Perjuangan I Wayan Likes*, 3.
- 9 Rai Susandi, interview door Anne-Lot Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar & Blumbungan, 29 april 2015.
- 10 Koke, *Our Hotel in Bali*, 126.
- 11 Rai Susandi, interview door Ni Ketut Sudiani, Denpasar, 29 juli 2016.
- 12 Zijlmans, *Eindstrijd en ondergang van de Indische bestuursdienst*, 15.
- 13 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 217.
- 14 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 50-51. En zie ook: Schulte Nordholt, 'The making of traditional Bali' (1999).
- 15 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 68-69.
- 16 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 217.
- 17 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 45-51.
- 18 Ardhana, *Balinese puri in historical perspective*, 30.
- 19 Van der Meer, *Performing Power*, 1-3.
- 20 Venselaar, *W.O.J. Nieuwenkamp, Alles voor de kunst!*, 53.
- 21 Ibidem, 56.
- 22 Ibidem, 73.
- 23 Ibidem, 61.
- 24 Ratu Ida Pedanda Gede Burwan Manuaba (en Ida Pedanda Istri Ketut), interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud, 23 april 2015; Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud, 20 april 2015.
- 25 Voor meer informatie over connecties tussen Balinezen en de westerse bohème zie: *Symposium – Bali and Beyond: culture, power and Indonesian textiles*, bijdrage Adrian Vickers, 26 februari 2018.
- 26 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016.
- 27 Nieuwenkamp, *Voor de 5e maal op Bali 1937*, Kopie Deel 3, 533.
- 28 Ibidem, 531, 533.
- 29 Ibidem, 543.
- 30 Astiti en Suparta, *Ketut Meregeg, Tokoh Veteran Tabanan*, 3.
- 31 Covarrubias, *Island of Bali*, xix.
- 32 Pos, *Werkelijkheid op Bali*, 7.
- 33 Mead, *Letters from the field*, 171.
- 34 Privéarchief G.B. Robinson, I Gusti Bagus Oka, interview door G.B. Robinson, Bali, 16 en 19 december 1986.

- 35 Anak Agung Gede Bagus Ardhana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Bangli, 23 november 2016.
- 36 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 59-61.
- 37 Walter, *Colonial Violence*, 123.
- 38 Sungkim, interview door A. Hoek, vertaling I.G.N.A. Wirawan, Singaraja, 24 november 2014.
- 39 Pollmann, 'Margaret Mead's Balinese', 17-18; Privéarchief G.B. Robinson, I Made Kaler, interview door G.B. Robinson, Bali, 6 juni 1986; Ibidem, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, Olst, 20 juni 1985.
- 40 Privéarchief G.B. Robinson, I Made Kaler, interview door G.B. Robinson, Bali, 6 juni 1986; Ibidem, Piet L. Dronkers, interview door G.B. Robinson, Eindhoven, 29 juni 1985; Ibidem, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, Olst, 20 juni 1985.
- 41 Ibidem, I Made Kaler, interview door G.B. Robinson, Bali, 6 juni 1986.
- 42 Ibidem, I Gusti Bagus Oka, interview door G.B. Robinson, Bali, 16 en 19 december 1986.
- 43 Pollman, 'Margaret Mead's Balinese', 20.
- 44 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 45 Rob Sweebe, interview door A. Hoek, Bemmelen, 14 februari 2015.
- 46 Ibidem.
- 47 Koke, *Our Hotel in Bali*, 85.
- 48 Venselaar, *W.O.J. Nieuwenkamp, Alles voor de kunst!*, 92.
- 49 Bunnik, *Een onmogelijke missie*, 57.
- 50 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 21 en 48.
- 51 Geertz en Geertz, *Kinship in Bali*, 24-26.
- 52 Schulte Nordholt, 'The Making of Traditional Bali', 249.
- 53 Privéarchief G.B. Robinson, I Made Kaler, interview door G.B. Robinson, Bali, 6 juni 1986.
- 54 Pollman, 'Margaret Mead's Balinese', 16.
- 55 Mevrouw Kusuma, interview door Anne-Lot Hoek, Denpasar, 22 november 2016.
- 56 Rai Susandi, interview door Anne-Lot Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar & Blumbungan, 29 april 2015.
- 57 Robinson, 'Non-European foundations of European imperialism', 138-139.
- 58 Sjahrir, *Onze Strijd*, 20.
- 59 Hilbery en Sukawati, *Reminiscences of a Balinese Prince*, 3-4.
- 60 Budiman, 'Charlie Chaplin in Java and Bali: romanticism over realism', www.budimanbm.medium.com, 5 april 2021.
- 61 Privéarchief G.B. Robinson, I Gusti Bagus Oka, interview door G.B. Robinson, Bali, 16 en 19 december 1986.
- 62 Djelantik, *The Birthmark*, 19.
- 63 Venselaar, *W.O.J. Nieuwenkamp, Alles voor de kunst!*, 228.
- 64 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 74.
- 65 Damsté, 'Onderwijs', 532-536.
- 66 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 22-23.
- 67 Ibidem, 127.
- 68 Djelantik, *The Birthmark*, 70.
- 69 Ibidem, 70.
- 70 Zie de brede definitie van geweld door John Galtung: Galtung, 'Violence, Peace, and Peace Research', 168-172.
- 71 Reid, *Blood of the People*, 9-11.
- 72 Privéarchief G.B. Robinson, I Made Kaler, interview door G.B. Robinson, Bali, 6 juni 1986.
- 73 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 64.
- 74 Ibidem, 65-66.
- 75 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 206.
- 76 Privéarchief G.B. Robinson, I Gusti Bagus Oka, interview door G.B. Robinson, Bali, 16 en 19 december 1986.
- 77 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 66.
- 78 Locher-Scholten, 'State violence and the police in colonial Indonesia circa 1920', 82-85.

- 79 Het politiekorps bestond uit een Europese instructeur, een inheems sergeant, twee inheemse korporaals uit het leger en vierentwintig inheemse gewapende politiedienaren, zie Bloembergen, *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië*, 79.
- 80 Ibidem, 70, 83-84.
- 81 Ibidem, 105.
- 82 Ibidem, 240-241.
- 83 Djelantik, *Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah*, 11-12.
- 84 Nyoman Darma Putra, interview door A. Hoek, Denpasar, 17 april 2015.
- 85 Geertz, *Images of Power*, 98.
- 86 Ibidem, 18-19.
- 87 Made Karem, Mangku Merajan Kabelan en Made Sudana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Batuan, 28 april 2015; Höhn, *Reflections of Faith* (1997).
- 88 Made Sujendra, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Batuan, 28 april 2015.
- 89 Nieuwenkamp, *Voor de 5e maal op Bali*, Deel 3, 543 en 545.
- 90 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 48-49.
- 91 Privéarchief G.B. Robinson, I Nyoman Pegeg, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 31 juli 1986.
- 92 Liem, *The Turning Wheel of Time*, 135.
- 93 Covarrubias, *Island of Bali*, xix.
- 94 Ibidem.
- 95 Koch, *Om de Vrijheid*, 7-8.
- 96 Privéarchief M. de Niet, 'A brief survey of the Indonesian national movement', 1945.
- 97 Zie voor meer informatie: Poeze, Van Dijk en Van der Meulen, *Di Negeri Penjajah, Orang Indonesia di Negeri Belanda 1600-1950* (2008).
- 98 Poeze, *Politiek-politionele overzichten van Nederlandsch-Indië, Deel I*, 305.
- 99 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 47.
- 100 Privéarchief G.B. Robinson, Dewa Made Dana, interviews door G.B. Robinson, Bali, 7 en 10 oktober 1986.
- 101 Gorda, *Biografi Anak Agung Pandji Tisna*, 21-22.
- 102 Liem, *The Turning Wheel of Time*, 172.
- 103 Ibidem, 213-214.
- 104 Ibidem, 171.
- 105 Koke, *Our Hotel in Bali*, 208.
- 106 Liem, *The Turning Wheel of Time*, 169.
- 107 Djojopoespito, *Buiten het gareel. Een Indonesische roman* (1940); Zie ook: Nuberg, 'Een idealistisch testament voor Indonesië'.
- 108 Windia en Sudarta, *Pahlawan Wayan Dipta*, 17.
- 109 McVey, 'Taman Siswa and the Indonesian National Awakening', 137.
- 110 Naast de Taman Siswa-scholen waren er ook andere nationalistisch geïnspireerde scholen, zoals Taman Indra en Taman Dewasa in Tabanan en Buleleng, en richtte de latere vrijheidsstrijder Ida Bagus Mahadewa in 1933 de Siswo Oetomo-school op.
- 111 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Reti, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 10 juli 1986.
- 112 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar & Blumbungan, 29 april 2015.
- 113 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014.
- 114 Nyoman Sidemen, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Denpasar, 8 mei 2018.
- 115 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Reti, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 10 juli 1986.
- 116 Mrázek, Rudolf, *The Complete Lifes of Camp People*, 173.
- 117 Vickers, 'Creating heritage in Ubud, Bali', 253.
- 118 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 210. Deze verbanning gebeurde overigens op voorspraak van een organisatie die concurreerde met Surya-Kanta.
- 119 Liem, *The Turning Wheel of Time*, 146-157.
- 120 Poeze, *Politiek-politionele overzichten van Nederlandsch-Indië, Deel I*, 9 en 371; Ibidem, *Deel II*, 49, 193, 372 en 481; Ibidem, *Deel III*, 2 en 12; Parindra, Budi Welas Asih, Kepandoean Bangsa Indonesia en Indonesia Moeda, twaalf organisaties die zich tegen het kastensysteem richtten, een afdeling van de partij Sarekat Islam, een politiek geïnspireerde vakbondbeweging, toelating van Balinezen in de Javaanse PRI, een

- aantal afdelingen van de politiek geïnspireerde Jong-Islamieten Bond en van de vakbeweging Perserikatan Pegawai Pegadaian Hindia.
- 121 Poeze, *Politiek-politionele overzichten van Nederlandsch-Indië, Deel I*, 215-216.
- 122 Rai Susandi, interview door N.K. Sudiani, Denpasar, 29 juli 2016.
- 123 Liem, *The Turning Wheel of Time*, 91.
- 124 NIOD, 11.31 Sch1, Schotel, *Tussen Agoeng en Gedeh*, 74.
- 125 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 7.
- 126 Ibidem, 8, 43, 45. Tijdens het Congres van Indische Studenten dat hij in 1917 in Leiden bijwoonde, viel Van Mook afgevaardigde Dahlan Abdoellah dan ook niet bij toen deze de Volksraad als voorbeeld stelde van de manier waarop Nederland Indonesiërs onmondig hield: de raad had immers geen wetgevende bevoegdheid en regeerde niet mee. De meerderheid van het congres bepaalde dat de Indonesiërs ‘nog niet rijp’ waren. Van Mook stemde daarmee in: hij vond de groep Indonesische intellectuelen te jong en te klein.
- 127 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 80-81.
- 128 Ibidem; dit gebeurde ook op deze manier in Atjeh: Kloos, *Becoming Better -Muslims*, 42.
- 129 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 80-81.
- 130 Bongenaar, *De ontwikkeling van het zelfbesturend landschap in Nederlands-Indië 1855-1942*, 540.
- 131 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 84-85.
- 132 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 309-310.
- 133 Zie bijvoorbeeld: Van den Doel, *Afscheid van Indië*, 35.
- 134 Fasseur, *De weg naar het paradijs*, 126.
- 135 Schulte Nordholt, ‘The making of traditional Bali’, 259-260.
- 136 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 41.
- 137 Eleveld, ‘Herstel van het zelfbestuur’, 48.
- 138 Darwin, ‘What was the late colonial state?’, 76-81.
- 139 Ricklefs, *A History of Modern Indonesia Since C.1200*, 216.
- 140 Cheong, *H.J. van Mook and Indonesian Independence*, 22.
- 141 NA, Archief van de Marine en Leger Inlichtingendienst, de Netherlands Forces Intelligence Service (NEFIS) en Centrale Militaire Inlichtingendienst (CMI) in Nederlands-Indië (NEFIS/CMI), (hierna: NEFIS/CMI), 2.10.62, II.3.3, nr. 2715, ‘Proces-verbaal Ir. Soekarno’, opgemaakt door mr. P.H.C. Jongmans op 17 augustus 1933 in Bandung.
- 142 Sjahrir, *Indonesische overpeinzingen*, 53-73.
- 143 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014; Privéarchief G.B. Robinson, Bp. I Gusti Reti, interviews door G.B. Robinson, Denpasar, 10 en 30 juli 1986.
- 144 Privéarchief G.B. Robinson, Nyoman Pendit, interview door G.B. Robinson, Bali, 7 en 9 januari 1987.
- 145 Pindha, *Perang Bali*, 416-423.
- 146 Privéarchief G.B. Robinson, Documenten uit het voormalige Algemeen Rijksarchief, Brief van de gezant in Tokyo aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag, ‘Reis van de schrijfster Vicki Baum naar Bali’, 9 mei 1936.
- 147 Ibidem, 16 juni 1936.
- 148 Pollmann, ‘Margaret Mead’s Balinese’, 18.
- 149 Bloembergen, *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië*, 329-331.
- 150 In 1938 waren op Zuid-Bali 70 agenten van de Veldpolitie werkzaam, waarbij de regio’s zelf ook over een bestuurspolitie beschikten, in Badung waren dat 8 man. NA, Archief van M. Boon, 1945-1964 (hierna: Archief M. Boon), 2.21.183.10, nr. 65, Memorie over de onderafdeeling Badoeng van den controleur 1e klasse bij het binnenlandsch bestuur M. Boon, Maart 1938, 48. In de memoires van een Balinese oud-politieman van de Veldpolitie wordt ook over een ‘opas’ gesproken, een vorm van politie met een Nederlandse benaming. Djelantik, *Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah*, 8.
- 151 Poeze, ‘Political intelligence in the Netherlands Indies’, 229-236.
- 152 Bloembergen, *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië*, 303-307.
- 153 Pollmann, ‘Margaret Mead’s Balinese’, 21.
- 154 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 65, Memorie over de onderafdeeling Badoeng van den controleur 1e klasse bij het binnenlandsch bestuur M. Boon, Maart 1938, 47-48, 50.
- 155 Ibidem, 32.
- 156 Ibidem, 47.

- 157 Pollmann, 'Margaret Mead's Balinese', 20.
- 158 Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, Ubud, 20 april 2015.
- 159 Pollmann, 'Margaret Mead's Balinese', 29.
- 160 Uit de oratie 'Een staat van geweld' van Henk G.C. Schulte Nordholt, zie: www.repub.eur.nl/pub/6361 van de Erasmus School of History en Marieke Bloembergen, *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië*.
- 161 Huizinga, *In de schaduwen van morgen*, 1.
- 162 Sutan Sjahrir, *Indonesische Overpeinzingen*, 88-95.
- 163 NIOD, 11.31 Sch1, Schotel, *Tussen Agoeng en Gedeh*, 73.
- 164 Van den Doel, *Afscheid van Indië*, 49.
- 165 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Megawana, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 18 september 1986.
- 166 *De Telegraaf*, 4 maart 1942.
- 167 Anak Agung Ngurah Sentanu, interview door A. Hoek, Kalibukbuk, 23 november 2014.
- 168 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Megawana, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 18 september 1986.
- 169 Het Utrechts Archief – Utrecht (hierna: HUA), 1102-1, nr. 3451, Jaarverslag door Th.B.W.G. Gramberg, Nederlandsch Zendinggenootschap Arbeid op Bali 1939, 17.
- 170 Privéarchief G.B. Robinson, Documenten uit het voormalige Algemeen Rijksarchief: Brief van Resident De Haze Winkelman aan het Gewestelijk Bestuur, 17 maart 1937.
- 171 Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, 107.
- 172 Nyman Sidemen, interview door N.M.F. Aswarini, Denpasar, 18 september 2018.
- 173 NIOD, Indische Collectie (hierna: IC), 400, nr. 4041, 'Bali October 1940 – Augustus 192', Memoires George Christiaan Rapp., assistent-resident 8-klasse, Alkmaar, 3 december 1947.
- 174 Nederlands Instituut voor Militaire Historie – Den Haag (hierna: NIMH), 455 Ter Meulen, 3.2, nr. 5, 'beoordelingen', beoordeling F.H. ter Meulen.
- 175 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 176 Semi-Statistisch Informatiebeheer (hierna: SIB), militaire gegevens van J.B.T. König.
- 177 Alit Yudha en Inda Rai, interview door A. Hoek, Denpasar, 21 november 2016.
- 178 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 50-51.
- 179 I Gusti Ayu Monoh Suhaeni, interview door A. Hoek, vertaling Agung Pindha (zoon), Denpasar, 22 november 2016; Anak Agung Gede Bagus Ardhana, A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Bangli, 23 november 2016.
- 180 Nyoman Sidemen, interview door N.M.F. Aswarini, Denpasar, 18 september 2018.
- 181 NIOD, 11.31 Sch1, Schotel, *Tussen Agoeng en Gedeh*, 102.
- 182 Schulte Nordholt, 'The making of traditional Bali', 262.
- 183 Van den Doel, *Afscheid van Indië*, 55.
- 184 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 303.
- 185 Nieuwenkamp, *Voor de 5^e maal op Bali*, Deel 3, 531.
- 186 Carpenter, *W.O.J. Nieuwenkamp: first European artist in Bali*, 123.

3 – De versterking van het moreel (1942-1945)

- 1 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonnesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 76-77.
- 2 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Blumbungan, 29 april 2015.
- 3 Ibidem.
- 4 Deze cijfers zijn ontleend aan Loe de Jong via: www.niod.nl/nl/veelgestelde-vragen/japanse-bezetting-en-pacific-oorlog-cijfers.
- 5 Zie bijvoorbeeld de discussies tussen Jeroen Brouwers, *Bezonken rood* (1981) en Rudy Kousbroek, *Het Oostindisch Kampyndroom* (1995) uit de jaren tachtig en negentig.
- 6 Mark, *Japan's Occupation of Java in the Second World War*, 293.
- 7 Ibidem, 4.
- 8 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 70-71.
- 9 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince', 21.
- 10 Van Doorn, *Geluk is als een vogel*, 7-8.
- 11 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.

- 12 Koke, *Our Hotel in Bali*, 209.
- 13 Dorpelingen, interviews door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 14 NIOD, IC, 400, nr. 4041, 'Verslag C.G. Rapp, Bali October 1940 – Augustus 1942, vnl. betreffende militaire oorlogsvoorbereiding', 7.
- 15 Vereniging ambtenaren BB, *Wij Gedenken*, 151.
- 16 Ibidem.
- 17 Ibidem, 151-152.
- 18 Djelantik, *Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah*, 13.
- 19 Kanahale, *The Japanese Occupation of Indonesia*, 9.
- 20 Koke, *Our Hotel in Bali*, 214.
- 21 Mark, *Japan's Occupation of Java in the Second World War*, 277; Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 198. In Gerretson, *Indië onder dictatuur*, 79 staat het ook minder letterlijk: 'Japans oorlog werd voortgezet onder de camouflage van een Indonesische revolutie', toch dekt het dezelfde lading.
- 22 Pluvier, *Indonesië: kolonialisme, onafhankelijkheid, neo-kolonialisme*, 70-72, 192-193.
- 23 Emilia Pangalila-Ratulangi, interview door A. Hoek, Soest, 18 maart 2019.
- 24 Zie: BNN/VARA drieluikdocumentaire, 'De ondergang van de Imhoff' (2017).
- 25 Vereniging ambtenaren BB, *Wij Gedenken*, 150-151.
- 26 NIOD, 11.31 Sch1, Schotel, *Tussen Agoeng en Gedeh*, 134.
- 27 NIMH, Historische sectie van de Marinestaf, 'De strijd om Bali 19-25 februari 1942', in: *Marineblad*, afl. 7, augustus 1948, 12.
- 28 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 29 NIMH, Historische sectie van de Marinestaf, 'De strijd om Bali 19-25 februari 1942', in: *Marineblad*, afl. 7, augustus 1948, 12-13.
- 30 Ibidem.
- 31 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Megawana, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 18 september 1986.
- 32 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, december 2014.
- 33 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 34 Nyoman Gede, interview door A. Hoek, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 35 Vereniging ambtenaren BB, *Wij Gedenken*, 154.
- 36 Vickers en Haks, 'Ida Bagus Nyoman Rai', 14.
- 37 NIOD, IC, Schotel, *Tussen Agoeng en Gedeh*, 143-144.
- 38 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince', 23.
- 39 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 72.
- 40 Vereniging ambtenaren BB, *Wij Gedenken*, 155.
- 41 Ibidem, 156.
- 42 Ibidem, 157.
- 43 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 72.
- 44 Mark, *Japan's Occupation in the Second World War*, 82-83.
- 45 Frederick, *Visions and Heat*, 87, voetnoot 48.
- 46 Vereniging ambtenaren BB, *Wij Gedenken*, 153, 155-156.
- 47 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indoneshia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 26-27.
- 48 Vereniging ambtenaren BB, *Wij Gedenken*, 159.
- 49 Anak Agung Ngurah Sentanu, interview door A. Hoek, Kalibukbuk, 23 november 2014.
- 50 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Megawana, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 18 september 1986.
- 51 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, Denpasar, november 2014.
- 52 NIOD, 11.343 Jap, Shigetada en Kishi, *Japanese military administration in Indonesia*, 160-161.
- 53 Vereniging ambtenaren BB, *Wij Gedenken*, 161-162.
- 54 Pedit, *Bali Berjuang*, 27, 31-32.
- 55 Privéarchief G.B. Robinson, Ketut Wijana, interview door G.B. Robinson, Bali, 29 sept 1986; Ibidem, Ida Bagus Wisnem Manuaba, interview door G.B. Robinson, Tabanan, 10 juli 1986.
- 56 NIOD, 11.343 Jap, Shigetada, en Kishi (et al.), *Japanese military administration in Indonesia*, 172-173.
- 57 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 85-86.
- 58 Privéarchief G.B. Robinson, Dewa Made Dana, interviews door G.B. Robinson, Bali, 7 en 10 oktober 1986.

- 59 Seihei, 'Education in Bali, 1943-1944', 167-168.
- 60 Ibidem, 164-165.
- 61 Made Dua, interview door A. Hoek, Munduk, 2 mei 2015; Privéarchief G.B. Robinson, Bapak Wedastera Suyasa, interview door G.B. Robinson, Bali, 24 en 25 februari 1986.
- 62 Matsubara, *The social climate and lineage in Bali*, 212-213.
- 63 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 150-151.
- 64 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 33.
- 65 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince', 24.
- 66 Vickers, 'Dugas Jepange/The Japanese Period', 87-88.
- 67 Privéarchief G.B. Robinson, foto afkomstig vanuit privéarchief P.L. Dronkers.
- 68 Ibidem, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 22 maart 1986.
- 69 Mark, *Japan's Occupation of Java in the Second World War*, 102-103.
- 70 Tansman, *The Aesthetics of Japanese Fascism*, 49-51.
- 71 Anak Agung Ngurah Sentanu, interview door A. Hoek, Kalibukbuk, 23 november 2014.
- 72 Wayan Muder, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 18 december 2016.
- 73 Privéarchief G.B. Robinson, Dewa Made Dana, interviews door G.B. Robinson, Bali, 7 en 10 oktober 1986.
- 74 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 214-215.
- 75 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Megawana, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 18 september 1986.
- 76 De Jong, *Koninkrijk der Nederlanden in WOII*, deel 11b, tweede helft, 580.
- 77 Privéarchief G.B. Robinson, Ketut Wijana, interview door G.B. Robinson, Bali, 29 september 1986.
- 78 Nyoman Gede, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 79 Ida Bagus Pidada Kaut, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 3 april 2020.
- 80 Ibidem.
- 81 Wayan Muder, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 18 december 2016.
- 82 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, NEFIS Buitenkantoor Bali. 'Geheim, informant nummer 5, B.I. No. 50', L.C. van Oldenborgh, Den Pasar, maart 1946, 1.
- 83 Ibidem.
- 84 Gorda, *Biografi Anak Agung Pandji Tisna*, 19.
- 85 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince', 28.
- 86 I Gusti Ayu Monoh Suhaeni, interview door A. Hoek, vertaling Agung Pindha (zoon), Denpasar, 22 november 2016; Rai Susandi, interview door N.K. Sudiani, Denpasar, 29 juli 2016; Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016.
- 87 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Megawana, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 18 september 1986.
- 88 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 220-221.
- 89 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 80.
- 90 Van Witsen, *Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog*, 107-108.
- 91 Ibidem, 139-140.
- 92 Ibidem.
- 93 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 94 Ibidem.
- 95 Ibidem.
- 96 Ibidem.
- 97 Cijfers afkomstig van het NIOD, via: www.niod.nl/nl/veelgestelde-vragen/japanse-bezetting-en-pacific-oorlog-cijfers.
- 98 NA, Archief van het ministerie van Koloniën: Rapportage Indonesië (hierna: Ministerie van Koloniën RI), 2.10.29, nr. 741, 'Algemeen economisch verslag van de residentie Bali en Lombok over het vierde kwartaal 1948', E.L. van Son, Denpasar, 23 februari 1949, 7.
- 99 Cijfers afkomstig van het NIOD, via: www.niod.nl/nl/veelgestelde-vragen/japanse-bezetting-en-pacific-oorlog-cijfers.
- 100 Ibidem.
- 101 Anderson, *Java in a Time of Revolution*, 16 en 20.
- 102 Kanahale, *The Japanese Occupation of Indonesia*, 130. In dezelfde periode zette de bezetter nog meer paramilitaire organisaties op zoals Heiho, Seinandan en Kaibodan. Het troepenaantal ging vermoedelijk

- terug tot 1000 man. Daarnaast kwamen er zelfmoordeskaders, zoals Kamikaze Corps of de Jibaku Tai in Klungkung. Zie Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 87 en interview I Nyoman Mantik in: Sudarta, Purwada, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali I*, 148-151.
- 103 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 88-89 en NIOD, 11.343 Kan, Kanahale, *The Japanese Occupation of Indonesia*, 130. De troepen stonden onder leiding van een daidanchō.
- 104 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014.
- 105 Ibidem.
- 106 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah, Deel 2 (2018)*, 156-166.
- 107 Haritos-Fatouros, 'The Official Torturer', 1107-1108, 1115-1116.
- 108 Privéarchief G.B. Robinson, I Nengah Wirtha Tamu Cilik, interview door G.B. Robinson, Bali, 19 december 1986.
- 109 Rai Susandi, interview door A. Hoek, Denpasar, december 2014; Privéarchief G.B. Robinson, Bapak Wedastera Suyasa, interview door G.B. Robinson, Bali, 24 en 25 februari 1986.
- 110 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, 19 december 1986.
- 111 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014.
- 112 Privéarchief G.B. Robinson, I Nengah Wirtha Tamu 'Cilik', interview door G.B. Robinson, Bali, 19 december 1986.
- 113 I Made Keredek (Kredok), interview door A. Hoek, Tabanan, 22 april 2015.
- 114 Mark, *Japan's Occupation of Java in the Second World War*, 157.
- 115 Matsubara, *The social climate and lineage in Bali*, 216.
- 116 NIOD, 11.343 Jap, Shigetada en Kishi, *Japanese military administration in Indonesia*, 202-203.
- 117 Ibidem, 211.
- 118 Matsubara, *The social climate and lineage in Bali*, 216.
- 119 Privéarchief G.B. Robinson, Tjokorda Bagus Sayoga, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 8 april 1986.
- 120 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 50.
- 121 DPW IP-KI, *Perjuangan I Wayan Likes*, 6-7.
- 122 Rai Susandi, interview door A. Hoek, Denpasar, december 2014.
- 123 Pendit, *Bali Berjuang*, 46.
- 124 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, 19 december 1986.
- 125 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 174-175.
- 126 NIOD, 11.343 Mar, Mark, *Japan's Occupation of Java in the Second World War*, 2.
- 127 NIOD, 11.343 Kan, Kanahale, *The Japanese Occupation of Indonesia*, 163-164.
- 128 Ibidem, 197-200; Ricklefs, *A History of Modern Indonesia Since C.1200*, 245.
- 129 NIOD, 11.343 Rei, Yaichiro, 'Nationalist Propaganda in the Navy Area, 1945', 284.
- 130 Privéarchief G.B. Robinson, I Nyoman Gede Rakyasa, interview door G.B. Robinson, Bali, 9 oktober 1986.
- 131 Ibidem, Bapak Wedastera Suyasa, interviews door G.B. Robinson, Bali, 24 en 25 februari 1986.
- 132 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince', 29.
- 133 Agung, *Kenangan Masa Lampau*, 204-205.
- 134 Ibidem, 222-223.
- 135 I Wayan Rugeg, door A. Hoek, vertaling I.G.N.A. Wirawan, Kerambitan, november 2014.
- 136 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Blumbungan, 29 april 2015.
- 137 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indoneshia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 17, 21.

4 – De stem van vrij Indonesië (augustus 1945-februari 1946)

- 1 Privéarchief M. de Niet, *The Voice of Free Indonesia*, 1e editie, omstreeks september 1945, 2.
- 2 Ibidem, Hatta, 'Indonesian aims and ideals', 8-9.
- 3 Ibidem, 2.
- 4 Ibidem, 14.
- 5 Ibidem, 18-20.
- 6 NA, Archief van het Nederlandse Gezantschap/Ambassade in Groot-Brittannië (en Ierland tot 1949), 1813-1954, 2.05.44, B.40, nr. 2121, 'Onze Strijd' door Sutan Sjahrir.

- 7 Van Rossem, 'Over soevereiniteit en Europese integratie', 1316-1317.
- 8 Van Rossem, *Soevereiniteit en pluralisme*, 84.
- 9 Ali Sastroamidjojo en Robert Delson, 'The Status of the Republic of Indonesia in International Law', in: *Colombia Law Review*, Vol. 49, No. 3, maart 1949, 347.
- 10 Ibidem, 344.
- 11 Ardhana, *Balinese puri in historical perspective*, 65.
- 12 Rai Susandi, interview door N.K. Sudiani, Denpasar, 29 juli 2016.
- 13 Gusti Bagus Lanang Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.
- 14 Nyoman Dauh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga, 7 mei 2019.
- 15 Djelantik, *Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah*, 24-25.
- 16 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, Tabanan, 20 november 2016.
- 17 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 116.
- 18 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016.
- 19 DPW IP-KI, *Perjuangan I Wayan Likes (1912-1963)*, 9.
- 20 Wolter Gerungan, interview door A. Hoek, Amsterdam, 22 september 2016; Emilia Pangalila-Ratulangi, interview door A. Hoek, Soest, 18 maart 2019.
- 21 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 121.
- 22 Ardhana, *Balinese puri in historical perspective*, 71.
- 23 Dat was Pandji Tisna, die in 1944 zijn vader had opgevolgd.
- 24 Ardhana, *Balinese puri in historical perspective*, 70.
- 25 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 116-117.
- 26 Pendit, *Bali Berjuang*, 95-96.
- 27 Privéarchief G.B. Robinson, Wayan Rana, interview door G.B. Robinson, Distr. Kuta, Br Celuk, 5 en 8 september 1986.
- 28 Ardhana, *Balinese puri in historical perspective*, 73.
- 29 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indoneshia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 62.
- 30 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah*, deel 1 (2017), 47.
- 31 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, 'Geheim, Inf. sgt. Van Zwieten, 11 maart 1945'; Ibidem, 'Geheim, informant nummer 5'.
- 32 Ibidem, II.2.1.4.1.6, nr. 1234, 'Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar door een Zelfbestuurder van dit landschap', 12 augustus 1946.
- 33 Privéarchief G.B. Robinson, NA, Sectie Militaire Geschiedenis, 'Bezetting Bali', NEFIS 'Overzicht gegevens betreffende Bali', 2 februari 1946.
- 34 NA, Archief van de Algemene Secretarie van de Nederlands-Indische Regering en de daarbij gedeponeerde Archieven, (1922) 1944-1950 (hierna: AS), Geheim archief van de Algemene Secretarie en van het Kabinet van de Gouverneur-Generaal, 1944-1950, 2.10.14, B.2.5.06, nr. 3678, 'verslag betreffende den toestand op Bali en Lombok, samengesteld naar de aantekeningen van de Soekarno propagandist Soekardani', september/oktober 1945.
- 35 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1202-1203, Weekrapporten van Bk. Bali-Lombok, 1946-1948, 2 omslagen.
- 36 Tom van den Berge, interview door A. Hoek, Leiden, 1 maart 2016.
- 37 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 198.
- 38 Privéarchief M. de Niet, 'The Negotiations', *The Voice of Free Indonesia*, nr. 38, 12 oktober 1946, 3.
- 39 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 205.
- 40 Ibidem, 204-205.
- 41 Ibidem, 203.
- 42 Privéarchief G.B. Robinson, Piet Dronkers, *De laatste van 350 jaren Nederland-Indonesië, 1945-1950, Our finest years*, ongepubliceerde memoires, 3.
- 43 Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, 142-143.
- 44 Rust, 'Operation ICEBERG', 10.
- 45 Privéarchief M. de Niet, 'List of material and personal outrages and injuries perpetrated against Indonesians by Dutch soldiery in the city of Djakarta (October – December 1945), published by the Ministry of Foreign Affairs by Command of the -government of the Indonesian Republic'.

- 46 De schatting van 5500 Nederlandse slachtoffers komt van een analyse door Jeroen Kemperman en is te vinden op www.niodbibliotheek.blogspot.com/2014/05/de-slachtoffers-van-de-bersiap_16.html.
- 47 Zie voor meer informatie over de Bersiap: Bussemaker, *Bersiap! Opstand in het paradijs* (2005) en Frederick, 'The killing of Dutch and Eurasians in Indonesia's national revolution (1945-1949)' (2012) en ook de documentaire *Archief van Tranen* van Pia van der Molen.
- 48 NA, Archief van het Nederlandse Gezantschap/Ambassade in Groot-Brittannië (en Ierland tot 1949), 1813-1954, 2.05.44, B.40, nr. 2121, 'Onze Strijd' door Sutan Sjahrir.
- 49 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 206.
- 50 Privéarchief M. de Niet, Rijks Voorlichtings Dienst, 'Overzicht van den politieken toestand, Dr. H.J. van Mook', 15 november 1945.
- 51 Zie bijvoorbeeld: Mamdani, *When Victims Become Killers* (2001), Khalidi, *The Hundred Year's War on Palestine* (2020) over de koloniale oorsprong van het Palestijns-Israëlitisch conflict en Amin, *Event, Metaphor, Memory: Chauri Chaura 1922-1992*, 4. Amin onderzocht de 'Chauri Chaura'-rebellie uit 1922, waarbij de bevolking een politiekantoor in brand zette en 23 koloniale politieagenten vermoordde. Hij maakte de koloniale voorgeschiedenis van het geweldsincident daarbij tot zijn grootste zorg om elementen van 'spontaniteit' en 'stereotypering' te voorkomen.
- 52 Van Doorn, *De laatste eeuw van Indië*, 252-253.
- 53 Wal, S.L. van der, P.J. Drooglever en M.J.B. Schouten (red.), *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen* (hierna: NIB), Deel I, KS 36, nr. 284, Van Mook aan Logemann, 1 nov. 1945, 507 (506-508).
- 54 Ibidem.
- 55 Lou Lichtveld, 'Van Mook in close up', *De Baanbreker, onafhankelijk socialistisch weekblad voor politiek en cultuur*, 2e jaargang, nr. 3, 19 januari 1946.
- 56 Privéarchief M. de Niet, Press Review, Ministry of Information, branch: Foreign Affairs, 'Political Manifesto of the Government of the Republic of Indonesia', Jakarta, 1 november 1945.
- 57 Ibidem.
- 58 Ibu Jero Wilaja, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 23 november 2014.
- 59 NA, Collectie archieven Strijdkrachten in Nederlands-Indië (1938-1939) 1941-1957 [1960] (hierna: SNI), Archief van het Hoofdkwartier van de Generale Staf in Indonesië, 1945-1950 (hierna: HKGSNI), 2.13.132, A.1.1, nr. 148, H.Q.N.E.F.I.S., '5 Ind Div Weekly Intell Summary No 11, Period 13-19 Jan 46, appx "A" to part 1, Letter from Bali BKR, gericht aan de minister van defensie in Soerabaja op 25 oktober 1945', Batavia, 23 januari 1946, 5; Ibidem, nr. 185, 'Staf "A" Divisie, Nota' m.b.t. Mr. I Goesti Ketoet Poedja, 11 april 1947.
- 60 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.5.1, nr. 3968, 'The 13th December 1945 Event', 17 augustus 1946, 1.
- 61 Ibu Jero Wilaja, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 23 november 2014.
- 62 NA, AS, 2.10.14, B.2.5.06, nr. 3678, Van Heemskerck, naar NOIC Batavia (R) C-in-C N.F.E.I. Abraham Crynsen. Taff., 'Please pass following report to 15 Corps, On actions taken since arrival in Buleleng 21st October'.
- 63 Privéarchief M. Boon, British intelligence, oktober 1945.
- 64 Privéarchief G.B. Robinson, NEFIS-rapporten 1946.
- 65 Ibu Jero Wilaja, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 23 november 2014.
- 66 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 148, H.Q.N.E.F.I.S., '5 Ind Div Weekly Intell Summary No. 11, Period 13-19 Jan 46, appx "A" to part 1, Letter from Bali BKR, gericht aan de minister van defensie in Soerabaja op 25 oktober 1945', Batavia, 23 januari 1946, 2, 5-6.
- 67 *Soerabaja, Surabaya*, een film van Peter Hoogendijk, 2006.
- 68 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah*, deel 1 (2017), 117.
- 69 NA, AS, 2.10.14, B.2.5.06, nr. 3678, Verbindingsdienst Koninklijke Marine, Ontvangen Telegram aan BSO TK Ned.Ind.Reg. Brisbane, Nr. 1106.
- 70 Ibidem, 'Occupation of Bali', Bericht aan Commander-In-Chief Netherlands Forces in the East, Commander-In-Chief Allied Forces, Netherlands East Indies en copy Lt. Governor-General, N.E.I., Batavia, door C.E.L. Helfrich, Batavia 28 oktober 1945, 1.
- 71 Ibidem.
- 72 Ibidem, 'Kort verslag van het verblijf van H.R.M.S. "Jacob van Heemskerck" te Boeileng', F.J. van de Poll, 9 en 10 november 1945, 4.

- 73 Groen, *Marsroutes en Dwaalsporen*, 32-33, 40-41.
- 74 Gelijktijdig aan het bezoek van de Hr.Ms. Abraham Crijnsen aan Bali bracht Simon Spoor, de latere troepencommandant over Nederlands-Indië, een bezoek aan de zeer loyale sultan van Pontianak op Borneo, Hamid II. Dat kon geen geheel toeval zijn. Spoor moest Hamid II overhalen tot steun aan Nederlands gezagsherstel. NIB, deel 1, KS 36, nr. 245, 'verslag betreffende den toestand in de Zuid-Wester afdeeling van Borneo' van Kolonel Spoor, 26 oktober 1945, 445.
- 75 NIB, Deel 2, KS 37, nr. 88, Nota van..., 25 november 1945, 172 (165-172).
- 76 De Jong, *De Terugtocht*, 46; Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 81.
- 77 Emilia Pangalila-Ratulangi, interview door A. Hoek, Soest, 18 maart 2019.
- 78 NIB, Deel 2, KS 37, nr. 51, Nota van fd directeur van BB (Van der Plas), 'Analyse van de politieke situatie op Java op 18 November 1945 en de eventueel daaruit voortvloeiende Nederlandsche politiek', 119 (111-120).
- 79 Ibidem.
- 80 NIB, Deel 2, KS 37, nr. 100, Logemann aan Van Mook, 27 november 1945, 186 (183-187).
- 81 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah*, deel II (2018), 17.
- 82 I Keredek (Kredek), interview door A. Hoek, Tabanan, 22 april 2015; Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, Ubud/Bali, 20 april 2015.
- 83 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah*, deel II (2018), 27.
- 84 Pendit, *Bali Berjuang*, 113-114; Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 6.
- 85 Privéarchief G.B. Robinson, Ida Bagus Tantra, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 11 april 1986.
- 86 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.5.1, nr. 3968, 'The 13th December 1945 Event', 17 augustus 1946, 3-4.
- 87 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 148, H.Q.N.E.F.I.S., '5th Ind Div Weekly Intelligence Summary nr. 14, Period 3 Feb. – 9 Feb. 1946', 21 februari 1946, 2.
- 88 Ibidem, nr. 185, Troepencommandant Bali/Lombok Stafkwartier, 'Mededelingen gegevens Bali, bestemd voor Ve P. Gr. Bij aankomst te Singaraja op 28 december 1947', J.B.Th. König, 2.
- 89 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 81-82.
- 90 De Jong, *De terugtocht*, 44 en 51.
- 91 Klose, 'Decolonization and Revolution', 25 juli 2014, European History Online, 3.
- 92 Fanon, *The Wretched of the Earth*, 2.
- 93 Van Doorn, *De laatste eeuw van Indië*, 257.
- 94 NA, Archief van Ch.O. Van der Plas [levensjaren 1891-1977], (1916-) 1941-1973 (hierna: Archief Ch.O. Van der Plas), 2.21.266, II.A.2, nr. 133, 'Directeur B.B.', Batavia, 13 november 1945.
- 95 NA, AS, Geheim archief van de Algemene Secretarie en van het Kabinet van de Gouverneur-Generaal, 1944-1950, 2.10.14, B.2.5, nr. 3678, 'Directeur BB', De Lt. Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, Batavia, 13 november 1945, 1.; Ibidem, 'Herstel van het Nederlandse gezag in Bali en Lombok', 1.
- 96 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, II.A.2, nr. 133, 'Herstel van het Nederlandsch gezag in Bali en Lombok', Ch.O. Van der Plas, Batavia, 9 november 1945.
- 97 NIB, Deel 1, KS 36, nr. 323, Nota van fd directeur van BB (Van der Plas), 8 november 1945, 'Herstel van het Nederlandsch gezag in Bali en Lombok', 567 (566-569).
- 98 Ibidem.
- 99 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1235, 'Politiek Verslag van de Zelfbestuurder van Gianjar', Anak Agoeng Gede Agoeng, Voor de vertaling Hoofd Buitenkantoor NEFIS, L.C. van Oldenborgh, 7 november 1946, 1; zie evt. ook: Ibidem, nr. 1234, 'Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar door een Zelfbestuurder van dit landschap'.
- 100 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 11.
- 101 Zijlmans, *Eindstrijd en ondergang van de Indische bestuursdienst*, 28-29 en 36-37.
- 102 Ibidem.
- 103 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview Jan van Baal.
- 104 Ibidem.
- 105 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, II.A.2, nr. 133, 'Herstel van het Nederlandsch gezag in Bali en Lombok', Ch.O. Van der Plas, Batavia, 9 november 1945.
- 106 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe aan Linde Lijftogt, 'Lieve Linde', 28 april 1946, 5.
- 107 Zie: Broeyer, *Het Utrechtse universitaire verzet* (2014) en Van Walsum en Geurts, *Ook al voelt men zich gewond* (1995).

- 108 Zoals ook Setyadit en Koesomobroto, en vele anderen. Zie voor meer informatie Keppy, *Zijn jullie kerels of lafaards? De Indische en Indonesische strijd tegen de Nazi's 1940-1945* (2019).
- 109 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief aan de leden van U.I.U., Batavia, 10 april 1946.
- 110 Ibidem, 6.
- 111 Ibidem, 7-8.
- 112 Ibidem, 8.
- 113 Ibidem, 10.
- 114 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe aan Linde Lijftogt, 'Lieve Linde', Batavia, 21 maart 1946, avond, 2.
- 115 Ibidem, 'Lieve Linde', Batavia, maandag 25 maart 1946.
- 116 Privéarchief G.B. Robinson, Piet Dronkers, *De laatste van 350 jaren Nederland-Indonesië, 1945-1950, Our finest years*, ongepubliceerde memoires, 3.
- 117 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe aan Linde Lijftogt, 'Lieve Linde', Batavia, 21 maart 1946; Ibidem, 'Lieve Linde', Batavia, maandag 25 maart 1946.
- 118 Ibidem, 30 maart 1946.
- 119 Ibidem.
- 120 NA, Code Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken 1945-1954, 2.05.117, nr. 1179, Strikt Persoonlijk, 'Waarde Spoor', Batavia, 4 maart.
- 121 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 44.
- 122 Sartre, *Colonialism and Neocolonialism*, 32.
- 123 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan de leden van U.I.U., Batavia, 10 april 1946, 11.
- 124 Anten, *Birma en Bali*, 54.
- 125 Rob Sweebe, interview door A. Hoek, Bommel, 14 februari 2015.
- 126 Sweebe, Rob, Beschrijving levensloop Don Sweebe, 2 oktober 2014.
- 127 Groen, *Marsroutes en Dwaalsporen*, 35.
- 128 NA, SNI, Collectie Onderdeelsverslagen in Nederlands-Indië, 1945-1950 (hierna: Collectie Onderdeelsverslagen), 2.13.132, A.9, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Bataljon der Infanterie X', 3.
- 129 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 130 NIB, Deel 4, KS 39, nr. 69, Rapport van resident Van der Meulen over de plaats van den Indo-Europeaan in het toekomstige Indonesië, 24 april 1946, 171-172 (170-174).
- 131 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 132 Zie bijvoorbeeld: NIOD, 11.31 Kor, Korver, *Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd'*, 104 en Nederlandse Veteranen Instituut, nr. 488, F.C. Bakker, interview door Theo Boiten, 1 juli 2008.
- 133 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 134 Ibidem.
- 135 NA, SNI, Collectie onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Bataljon der Infanterie X', 3.
- 136 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 57, 'Globaal overzicht van hetgeen ontbreekt aan kleding, uitrusting wapening etc. betrekking hebbende op de voor Ned.Indië bestemde troepen in Siam', 1.
- 137 Ulri van Kempen, interview door A. Hoek, Utrecht, 9 september 2015.
- 138 NA, SNI, Collectie onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Bataljon der Infanterie X'.
- 139 NIB, Deel 2, KS 37, nr. 51, Nota van fd directeur van BB (Van der Plas), 'Analyse van de politieke situatie op Java op 18 November 1945 en de eventueel daaruit voortvloeiende Nederlandsche politiek', 114 (111-120).
- 140 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 141 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 142 NA, AS, Geheim Archief AS en Kabinet GG, 2.10.14, B.2.5, nr. 3678, Codetelegram, van Blom aan Minog, 14 januari 1946. Zie ook: Hoofdstuk 5 van de PhD dissertatie (ongepubliceerd) van Geoffrey Basil Robinson: *The Politics of Violence in Modern Bali, 1882-1966* (1992).
- 143 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, K.N.I.L. Algemeen Hoofdkwartier Generale Staf, 'Memorandum n.a.v. geheim schrijven Mr. Blom – Dept. Van Justitie dd. 12 januari 1946 No.114/js – t.a.v. operatie Bali-Lombok', Kolonel H.J. de Vries, 24 januari 1946, 1.

- 144 NIMH, De Vries, 237, 10, nr. 511, 'Operatieve instructie voor de bezetting van Bali en Lombok met als doel het Nederlands gezag te herstellen, bevrijding van krijgsgevangenen en geïnterneerden en ontwapening van Japanse troepen, door generaal-majoor J.H. Uhl'.
- 145 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, II.A.2, nr. 133, B.N.13/169, Nederlandse vertaling van 'Data About Bali, 8/12/45, B.N. 13/177', Ch.O. Van der Plas, 1.
- 146 Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 24-25.
- 147 NIMH, De Vries, 237, 9, nr. 481, 'Brief van kapitein J.P.H. Perks van de Nederlandse staf aan het geallieerde hoofdkwartier betreffende de terugtrekking van Britse troepen uit Nederlands-Indië en de inzet van Nederlandse troepen', Singapore, maart 1946.
- 148 McMillan, *The British Occupation of Indonesia 1945-1946*, 1, 3, 7, 9.
- 149 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, K.N.I.L. Algemeen Hoofdkwartier Generale Staf, 'Memorandum n.a.v. geheim schrijven Mr. Blom – Dept. Van Justitie dd. 12 januari 1946 No.114/JS – t.a.v. operatie Bali-Lombok', Kolonel H.J. de Vries, 24 januari 1946, 1.
- 150 Privéarchief G.B. Robinson, NA, NEFIS-rapporten, British intelligence, overzichten 1946.
- 151 NA, AS, Geheim Archief AS en Kabinet G.G., 2.10.14, B.2.5, nr. 3678, Van Mook aan Logemann afschrift Van Royen, 28 februari 1946, 1.
- 152 Smit, *Het dagboek van Schermerhorn I*, VIII.
- 153 Kemp, *Alms for oblivion*, 89.
- 154 Ibidem, 94.
- 155 Ibidem, 128.
- 156 Venselaar, *W.O.J. Nieuwenkamp, Alles voor de kunst!*, 245.
- 157 *De provinciale Drentsche en Asser Courant*, 4 maart 1946.
- 158 NA, SNI, HKGSNI, A.1.1, nr. 126, 'Report on situation in Tabanan', F.H. Ter Meulen, 12 maart 1946, 1.
- 159 Kemp, *Alms for oblivion*, 129, 132-133.
- 160 Ibidem, 133, 137.
- 161 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 121.
- 162 Kemp, *Alms for oblivion*, 144-145.
- 163 Ibidem, 126.
- 164 Ibidem, 123.
- 165 Ibidem, 123-124.
- 166 Privéarchief J.H. Franken, 'B.D. aantekeningen', 14 november 1948.
- 167 Ibidem, 133.
- 168 Ibidem, 102, 141-142.
- 169 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, II.A.2, nr. 133, B.N.13/169, Nederlandse vertaling van 'Data About Bali, 8/12/45, B.N. 13/177', Ch.O. Van der Plas, 1; Ibidem, 'Verdere gegevens over Bali van Schlager', 1-4, het is de bijlage bij: Ibidem, 'Herstel van het Nederlandsch gezag in Bali en Lombok', Ch.O. Van der Plas, Batavia, 9 november 1945.
- 170 Kemp, *Alms for oblivion*, 141.
- 171 Ibidem, 123.
- 172 Ibidem, 126.
- 173 Ibidem, 145.
- 174 Kemp, *Alms for oblivion*, 126.
- 175 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 148, H.Q.N.E.F.I.S., '5 Indian division weekly intelligence summary, No. 17, Period 24 Feb. – 2 March.46', Batavia, 6 maart 1946, 2.
- 176 Ibidem, 131.
- 177 Ibidem, 132.
- 178 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 115.
- 179 Kemp, *Alms for Oblivion*, 90.
- 180 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, Troepen B/L nr. 81, 'Bijlage 1, bij dagboek v/m 10 Jan t/m 15 Feb 1946, Besprekingen te Soerabaia 5.ind hq. Van 3 t/m 7 Februari 1946', F.H. ter Meulen, 1.

- 1 Kunstenaar Nyoman Suriasa (1959) maakte het monument op basis van de verhalen van oude mensen uit het dorp.
- 2 Franken, *Het feest van Djajaprana te Kalianget*, 26.
- 3 Pak Sulatera, interview door A. Hoek, Seririt, 16 mei 2018.
- 4 Ibidem.
- 5 Een tangsi was vaak veel meer dan een legerkampement of gevangenenkamp, het lijkt een verzamelnaam te zijn geweest voor legerkampen, politiekantoren en verhoorplaatsen waarbinnen gevangenen zaten. Het werd soms ook barak, kantor of asrama genoemd. Sommige tangsi's werden nieuw gebouwd, andere waren al bestaande kampementen van de Japanners, zoals in Kediri en in Seririt, of het waren legerposten of gebouwen vanuit de koloniale tijd, zoals de Prayoda-kazernes in Denpasar en Singaraja.
- 6 Nyoman Suriasa, interview door A. Hoek, Bubunan, 14 mei 2018; Ketut Tongsen, interview door A. Hoek, Bubunan, 14 mei 2018.
- 7 NIMH, De Vries, 237, 10, nr. 527, 'Operatiebevel "Force operation order no. 2" inclusief bijlagen, inzake de landing op Bali door luitenant-kolonel F.H. ter Meulen, commandant van de Bali-Lombok-troepen, 24 februari 1946'.
- 8 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, II.A.2, nr. 133, Top Secret, Nota aan 'Hr. clg., Vooral wegens...', Batavia, 22 februari 1946.
- 9 Kemp, *Alms for oblivion*, 156.
- 10 NA, NSI, Archief van de staven van de T t/m Z-Brigade en de Staf Bataljon 2-13 Regiment Infanterie in Nederlands-Indië, [1945] 1946-1950, 2.13.132, A.8.5, nr. 3136, 'Operatie "Phlitt". Verslag van de landingsoperaties op Bali van 2 maart t/m 5 maart '46', 7.
- 11 NA, NSI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie', 4; Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015; Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 12 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 13 Don Sweebe, interviews A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014 en november 2014.
- 14 Privéarchief G.B. Robinson, Koninklijke Landmacht, sectie krijgsgeschiedenis, S.M.G. ind 1 Alg, nr. 167, 'Manuscript KNIL van Jhr. Jan J.G. Alting von Geusau, kolonel infanterie 1909-1978', 148.
- 15 Ibidem.
- 16 'Troepen op Bali en Soerabaja', *Het Vrije Volk*, 2 maart 1946.
- 17 Ibidem.
- 18 Ibidem.
- 19 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, december 2014.
- 20 Grevedamme en Stevens, *Vrij! Een Verzameling Foto's Uit Indië*, 39, 1946.
- 21 Ibidem.
- 22 Kemp, *Alms for Oblivion*, 158.
- 23 Ibidem, 159.
- 24 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, Verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over 15 maart 1946, 584 (580-592).
- 25 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, NEFIS Buitenkantoor Bali, 'Geheim', L.C. van Oldenborgh, Den Pasar, 10 maart 1946, 2.
- 26 NA, NSI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, Bali Detachment, 'Dagboek Loopende v/m 28 Febr. t/m 8 maart 1946', F.H. Ter Meulen, 2.
- 27 NA, Archief van P.L. Dronkers [geboren 1917], (1942) 1946-1949 (1993) (hierna: Archief P.L. Dronkers), 2.21.281.25, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord-Bali. Landschappen Boeileleng en Djembrana', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 1, 6; NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, 726, 'Politiek-economisch rapport betreffende de herbezetting van Bali over de periode 2 tot en met 15 Maart 1946', 1.
- 28 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 26, 'Politiek overzicht over het Landschap Tabanan', A.W.A.A. Ellerbeck, Tabanan, 16 september 1946, 5.
- 29 Ibidem, 5.
- 30 Ibidem, 5-6.
- 31 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.7, nr. 1236, 'Politiek verslag van de onderafdeling Karangasem. Begin Maart – Eind juni 1946', J. Nuhaan, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 19 juli 1946, 1.

- 32 *Nieuwe Courant*, 11 maart 1946, 2.
- 33 NA, NSI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, Bali Detachement, ‘Dagboek Loopende v/m 28 Febr. t/m 8 maart 1946’, F.H. Ter Meulen, 2; Privéarchief G.B. Robinson, Jacques Treffers, interview door G.B. Robinson, Deventer, 7 mei 1987; NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, Verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over de periode 2-15 maart 1946, 580, 587 (580-593).
- 34 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over 15 maart 1946, 580 (580-592); NA, NSI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, Bali Detachement, ‘Dagboek Loopende v/m 28 Febr. t/m 8 maart 1946, F.H. Ter Meulen, 2.
- 35 Nala, *Perjuangan Rakyat Desa Bondalem*, 1.
- 36 Ibidem, 2.
- 37 Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde – Leiden (hierna: KITLV), Collectie Stichting Mondelinge Geschiedenis van Indonesië (hierna: SMGI), nr. 1118.2, interview Henk C.M. Smit.
- 38 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 39 Legiun Veteran Republik Indonesia, *Patah Tumbuh Hilang Berganti*, 42.
- 40 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 244.
- 41 Ibu Jero Wilaja, interview door A. Hoek, Denpasar, 23 november 2014.
- 42 Pindha, *Perang Bali*, 15.
- 43 Ibidem, 19.
- 44 I Nengah Laba, interview door A. Hoek, Kedis (Pupuan), 2 mei 2015.
- 45 Nyoman Gede, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 46 Ibidem.
- 47 Ibidem.
- 48 Kitzen, *Oorlog onder de mensen*, 110.
- 49 Gusti Bagus Lanang Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.
- 50 Anak Agung Gede Jaya, interview door A. Hoek, Pejeng, 23 april 2015.
- 51 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, Denpasar, november 2014.
- 52 Nyoman Gede, interview door A. Hoek, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 53 Privéarchief M. de Niet, Map Bali, Henk Franken, ‘Notities n.a.v. Kraemer op 20 sept. in Vrij Ned’, 1.
- 54 Last, *Bali in de kentering*, 8-9.
- 55 NA, NSI, Archief van het Korps Militaire Politie / Koninklijke Marechaussee KNIL, 1947-1951 (hierna: Archief KMP/KM KNIL), 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant W.J van der Veen, 15 december 1948, 3.
- 56 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 20.
- 57 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, Verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over 15 maart 1946, o.a. 586, 587 (580-592).
- 58 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1215, ‘Rapport Bali’, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 29 juli 1946, 1.
- 59 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, Verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over 15 maart 1946, 590 (580-592).
- 60 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, ‘verslag over periode 12 t/m 19 april ’46 Detachement Mengoewi’, P. v. Voornveld, Mengoewi, 20 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 23 april 1946, 1.
- 61 Ibidem.
- 62 NA, NSI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, Bali Force, ‘Report on situation in Tabanan’, Van Beuge, 18 maart 1946, 2.
- 63 NA, NSI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, ‘Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie’, 8.
- 64 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), november 2014.
- 65 KITLV, SMGI, nr. 1050.2, interview J.H.R. Dröge.
- 66 Ibidem, nr. 1019.2, interview F.A. Jans, 7 april 1997.
- 67 Privéarchief M. de Niet, Map Bali, ‘Notities n.a.v. Kraemer op 20 Sept. In Vrij Ned.’, 1
- 68 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 26, ‘Overzicht van de politieke situatie in het landschap Tabanan over het tijdvak 10-25 maart 1946’, 1.

- 69 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Detachement Bali, 'Mededeeling gegevens. Politieke toestand in de landschappen', F.H. Ter Meulen, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 15 maart 1946, 1.
- 70 NIMH, De Vries, 237, 10, nr. 511, Operatieve instructie voor de bezetting van Bali en Lombok met als doel het Nederlands gezag te herstellen, bevrijding van krijgsgevangenen en geïnterneerden en ontwapening van Japanse troepen, door generaal-majoor J.H. Uhl.
- 71 NA, NSI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Rapport Kuikenga, getuigenis Albert Siebeler, 20 november 1948, 1-7.
- 72 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 73 Privéarchief G.B. Robinson, generaal A.B. Wolff, interview door G.B. Robinson, Zeist, 13 mei 1987.
- 74 na, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, 'Detachementsorder no. 22', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 17 maart 1946.
- 75 Ibidem.
- 76 Hoek, 'Bloedbaden op Bali', 2013.
- 77 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 78 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, 'Maandverslag over de maand maart 1946, Hoofdstuk VI, Stemming bij de troep, conclusie', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 2.
- 79 Ibidem, Troepencommando Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Maandverslag over April 1946, V. Militair Hygienisch Verslag', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 80 NIOD, 11.31 Kor, Korver, *Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd'*, 114.
- 81 Groot-Breet, *Levensloop van Oost naar West*, 66-67.
- 82 Privéarchief H.J. Franken, ongedateerde brief naar huis.
- 83 Ibidem.
- 84 Groen en Van Dissel, 'De wereld van de militair 1816-1941', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 216.
- 85 Van Doorn en Hendrix, *Ontsporing van Geweld*, 113 en 115.
- 86 De Moor, 'Afscheid van Indië?', 141.
- 87 'Atjeh, een Les voor heden: de geschiedenis herhaalt zich', *Trouw*, 26 februari 1947.
- 88 De Moor, *Westerling's Oorlog, Indonesië 1945-1950*, 289-290.
- 89 NIMH, Ter Meulen, 455, 3.3, nr. 9, Documenten met betrekking tot de Binnenlandse Strijdkrachten, Drie brieven B.S. met ondertekening door Prins Bernhard, 1945, 'Hooggeachte Majoor ter Meulen', Paleis Soestdijk, 24 december 1945.
- 90 'L'histoire se répète,' schreef Van Oldenborgh over een aanval van pemuda's op Lombok, nadat deze als gevangenen waren vrijgelaten. Net als in 1846, toen het misbruikte 'vredesverdrag' met de raja's leidde tot de eerste militaire expeditie naar Buleleng, werd nu een vredige handreiking honderd jaar later weer door de Indonesiërs misbruikt. NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 2 t/m 8 juni 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 9 juni 1946, 1.
- 91 NIMH, De Vries, 237, 10, nr. 518, 'Aanwijzingen voor het militaire optreden op Bali', Batavia, 17 januari 1946.
- 92 Ibidem.
- 93 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 2 t/m 8 juni 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 9 juni 1946, 1.
- 94 Walter, *Colonial Violence*, 129-131.
- 95 Kloos, 'Dis/connection: Violence, Religion, and Geographic Imaginations in Aceh, 1890s-1920s', 21-22.
- 96 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 28 Juli – 3 Aug. 1946', L.C. van Oldenborgh, 12 augustus 1946.
- 97 De 'onverzoenlijken' belandden vooral in Tanah Tinggi, een van de twee kampen van Boven-Digoel. Groen, 'Een staat van angst 1910-1941', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 168.
- 98 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 99 Ibidem.
- 100 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, handgeschreven brief Jacobs aan Boon, 'Beste Boon, bij thuiskomst...', Den Haag, 2 september 1947.

- 101 Groen en Brocades Zaalberg, 'De atjehoorlog als school van het moderne imperialisme 1873-1914', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 115-116; Walter, *Colonial Violence*, 106-107.
- 102 Walter, *Colonial Violence*, 169.
- 103 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, II.A.2, nr. 133, 'Herstel van het Nederlandsch gezag in Bali en Lombok', Ch.O. Van der Plas, Batavia, 9 november 1945, 1-2.
- 104 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, Verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over 15 maart 1946, 586 (580-592).
- 105 De Rijksvoorlichtingsdienst deed hetzelfde met de Republikeinse gouverneurs Mr. Latuharhari, de "gouverneur" der Molukken, en dr. Ratulangie, de "gouverneur" van de Groote Oost'. Zie: Privéarchief M. de Niet, Weekoverzicht van de RVD van 4 t/m 11 april 1946, 5; Ibidem, Weekoverzicht van de RVD van 18 t/m 25 april 1946 2-3; Ibidem, Weekoverzicht van de RVD van 25 april t/m 2 mei 1946, 2-3.
- 106 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Detachement Bali, 'Mededeeling Gegevens, II. Maatregelen tegen saboteurs en extremisten', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 15 maart 1946.
- 107 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 291, 'Nota, Mr I Goesti Ketoet Poedja', 11 april 1947, 1.
- 108 Pedit, *Bali Berjuang*, 220-221.
- 109 Kitzen, *Oorlog onder de mensen*, 128.
- 110 I Nengah Laba, interview door A. Hoek, Kedis (Pupuan), 2 mei 2015.
- 111 Ibidem; Djelantik, *Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah*, 27.
- 112 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, NEFIS Buitenkantoor Bali, 'Geheim, Inf.no. 1', L.C. van Oldenborgh, Den Pasar, 22 juni 1946, 1; Ibidem, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Maandverslag over April 1946, III. Stemming bij de troep', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946.
- 113 Wertheim, 'Koloniaal racisme in Indonesië', 370.
- 114 Smit, *Het dagboek van Schermerhorn I*, 13.
- 115 Privéarchief G.B. Robinson, Bakker, 'Bali, eiland der demonen'.
- 116 Zie bijvoorbeeld het onderzoek van Kunst, Fischer, Sidanius en Thomsen, 'Preferences for group dominance track and mediate the effects of macro-level social inequality and violence across societies'.
- 117 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 118 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 711-717.
- 119 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 120 Gusti Bagus Lanang Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.
- 121 Robinson, *The Killing Season*, 297 en de Koreaans-Duitse hoogleraar cultuurwetenschap Byung-Chul Han in 'Doden op afstand' in *De Groene Amsterdammer* van 28 november 2012.
- 122 NIMH, De Vries, 237, 10, nr. 518, 'Aanwijzingen voor militair optreden op Bali voor de troepen Bali/Lombok met betrekking tot tactiek en de houding tegenover de bevolking door commandant F.H. ter Meulen', II.9, 17 februari 1946.
- 123 Privéarchief G.B. Robinson, Piet L. Dronkers, *De laatste van 350 jaren Nederland-Indonesië, 1945-1950, Our finest years*, ongepubliceerde memoires, 6-7.
- 124 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 185, Troepencommando Bali/Lombok stafkwartier, 'Mededeling gegevens Bali, bestemd voor V°P.Gr. bij aankomst te Singaraja op 2X [onleesbaar] December 1947', J.B.Th. König, 2.
- 125 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1213, 'Rapport i/z de bende vorming op Bali', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 9 juni 1946, 1.
- 126 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 127 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 128 S. Nikijuluw, interview door A. Hoek, vertaling Crams Nikijuluw (zoon), 7 maart 2015.
- 129 Anonieme oorlogsvrijwilliger, interview door A. Hoek, Oegstgeest, 4 november 2014.
- 130 Charles Cornelis Destrée, interview door A. Hoek, omgeving Parijs, 4 september 2013.
- 131 Witkamp, Noen en Hendriks (red.), *Gedenkboek van het K.N.I.L.*, 39.
- 132 Groen en Van Dissel, 'De wereld van de militair 1816-1941', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 226-227.
- 133 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 145-146.

- 134 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 398, Troepenkwartier Bali Lombok Hoofdkwartier, Brief aan CGS Leg te Batavia, 'Onderwerp: Organisatie, Uw telg.Nr.LCD 5800 GS 03 Vertrouwelijk', J.B.Th. König, Den Pasar, 4 juni 1947, 1.
- 135 Privéarchief G.B. Robinson, generaal A.B. Wolff, interview door G.B. Robinson, Zeist, 13 mei 1987; NIMH, Ter Meulen, 455, 3.4, nr. 10, Engelse correspondentie over de militaire toestand in Nederlands-Indië.
- 136 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.12, nr. 1250, N.E.F.I.S. Post Tabanan, 'Verslag betreffende de HP in het landschap Tabanan', F.W. Latour, Tabanan, 1 november 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 4 november 1946, 1-2. Naast de 21 gulden kregen ze 'kleding en schoeisel alsmede een vergoeding voor vleesch en groente'. In een ander document staat te lezen dat de bevolking juist zelf voor foerage en kleding zorgdroeg. Zie: NA, NSI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant J.W.Th. de Kanter, 5 november 1948, 7-8.
- 137 Er waren aan Nederlandse kant een aantal direct aan het leger gelieerde paramilitaire organisaties zoals de Hulppolitie (HP) en de Militaire Hulp Politie (MHP) alsook het heropgerichte Korps Prayoda. Er waren burgerinitiatieven, waarvan de Anti-Pemuda (AP) en de Polisi Dessa (PD) de bekendste waren. In Badung zette de punggawa van Blahkiuh Nara Sadhu (NS) op en in Negara ontstond vanuit een groep van tweehonderdvijftig ex-pemuda's de zogeheten Badan Pembasni Persoesoeh (BPP), een organisatie 'ter bestrijding van onruststokers', aldus het gedenkboek van de Gadjah Merah. Deze BPP, die Piet Dronkers op een van zijn fotobijdschriften omschreef als een 'veiligheidsorganisatie', onder leiding van de punggawa van Negara, kwam op voor 'vrijheid, veiligheid en vrede'. En de oosterse vorsten in Gianyar, Klungkung en Karangasem hadden hun eigen milities, zoals de eerdergenoemde PPN van de Anak Agung.
- 138 NA, NSI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant J.W.Th. de Kanter, 5 november 1948, 7-8.
- 139 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 29 juli 2016.
- 140 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview C.H. Stefels.
- 141 Ibidem.
- 142 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016; I Nyoman Nita, interview door N.M.F. Aswarini, Marga, 25 juni en 30 september 2017; Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud, 20 april 2015.
- 143 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 398, 'Memorie van Overgave van het Troepencommando Bali/Lombok op 26 april 1948 van de Majoor der Infanterie K.N.I.L. J.B.Th König aan de Luitenant Kolonel der Infanterie K.N.I.L. C.A. van Deutekom', J.B.Th. König, Denpasar, 29 april 1948, 2-3.
- 144 Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud (Gianyar), 23 november 2016.
- 145 Frakking, 'Who wants to cover everything covers nothing', 338-340.
- 146 Zie: Üngör, *Shabbiha: Paramilitarism, Mass Violence in the Shadow of the State* (2020).
- 147 Üngör, 'Shabbiha: Paramilitary groups, mass violence and social polarization in Homs', zie ook introductie op www.journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2633002420907771.
- 148 NA, Collectie P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 2, Fotoserie Bali XV, 'Koninginnefeest in Penebel (Bali) no. 7'.
- 149 Ibidem, fotobijdschrift bij afbeelding van een opgezwollen lichaam, 'Vier Chineezers werden in Siririt...'
- 150 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016; Gusti Bagus Lanang Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016; Anak Agung Gede Jaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Pejeng (Bali), 23 april 2015.
- 151 Pindha, *Perang Bali*, 146-147.
- 152 NA, NSI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant W.K. Wilson, 11 november 1948, 2.
- 153 Anderson en Branch, 'Allies at the End of Empires', 2-3, 7.
- 154 Walter, *Colonial Violence*, 92, en Frakking, 'Collaboration is a very delicate concept', 7.
- 155 Kirsch en Grätz, 'Vigilantism', 3-4.
- 156 Pindha, *Perang Bali*, 150.
- 157 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 734, Persbericht (ANP)-Aneta, 'De toestand in Singaraja', Batavia, 31 mei 1946, 1.
- 158 Franken, 'Het feest van Djajaprana te Kalianget', 26.

- 159 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord-Bali. Landschappen Boeileng en Djembrana', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 9.
- 160 Mudara, *Bachtraku sedang Diajun Gelombang Tjobaan*, Tekening #14.
- 161 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, 'Pro-justitia vonnis rol no. 1/1946', 27 februari 1947.
- 162 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Bataljon II inlichtingendienst, 'Politiek overzicht Singaraja over het tijdvak van 20-27 maart 1946', w.g. [onleesbaar], v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Singaraja, 27 maart 1946, 2.
- 163 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.11, nr. 1245, 'Organisatie van den inlichtingendienst en gegevens betreffende de politieke situatie', Singaraja, 25 april 1946, 2.
- 164 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1199, 'Sangsit Anti-Pemberontak (A.P)', I Nengah Meder, Sangsit.
- 165 Ibidem, 'Eenige aantekeningen i/z de "Anti-Pemberontak" beweging te Sangsit', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 22 mei 1946, 1.; Ibidem, 'Sangsit Anti-Pemberontak (A.P)', I Nengah Meder, Sangsit.
- 166 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1204, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Geheim, B.I. No. 831(F4), Inf, nr. 1/T-28-2', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 6 maart 1947, 1.
- 167 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 741, Troepenco Bali/Lombok, 'Overzicht en ontwikkeling van de toestand, v/m 20 Nov. 1947 t/m 4 Dec. 1947, O.O.T. nr. 24', A.J. Treffers, 4 december 1947, 1, 3.
- 168 Ibidem, 1.
- 169 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1217, 'Rapport Bali', v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 29 juli 1946, 3.
- 170 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, Verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over 15 maart 1946, 589 (580-592).
- 171 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Geheim, Inf. Kapt. Van Oldenborgh, B.I.No.440, Broeders H.P., P.P.N., N.S., NICA-Gandek e.a. over geheel Bali, "Merdeka"', L.C. van Oldenborgh, 19 september 1946, 4.
- 172 Privéarchief C.C. Destrée, Correspondentie, Tabanan, 8 oktober 1946, 177.
- 173 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 291, Ogs Leg Batavia aan Tpc Bali Lombok, 6 februari (1947), 1.
- 174 Ibidem, Troepencommando Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Uw telg.Nr.LCD 5800 GS O3 Vertrouwelijk', J.B.Th. König, Den Pasar, 4 juni 1947, 1.
- 175 Ibidem, 'Uw schrijven van 4 Juni 1947', D.C. Buurman van Vreeden, 16 juni 1947, 1.
- 176 NA, AS, Geheim archief van de Algemene Secretarie en van het Kabinet van de Gouverneur-Generaal 1944-1950, 2.10.14, B.2.5.06, nr. 3678, 'Notulen van de bespreking, gehouden op het Strafkwartier te Den Pasar op 7 November 1947 te 18.30'. Aanwezig zijn: S.H. Spoor, J.B.Th. König, Heer van Baal, A.J. Treffers en H.M. Jager, 11 november 1947, 1.
- 177 NA, NSI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3360, 'Krijgsgeschiedenis van het Actiegebied Midden – en West-Bali over de periode 1 oktober 1948 – 1 januari 1949', H.J. Bartelings, 1-2.
- 178 NA, NSI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant J.W.Th. de Kanter, 5 november 1948, 7-8.
- 179 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 398, 'Memorie van Overgave van het Troepencommando Bali/Lombok op 26 april 1948 van de Majoor der Infanterie K.N.I.L. J.B.Th. König aan de Luitenant Kolonel der Infanterie K.N.I.L. C.A. van Deutekom', J.B.Th. König, Denpasar, 29 april 1948, 4.
- 180 NA, NSI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3360, 'Krijgsgeschiedenis van het Actiegebied Midden- en West-Bali over de periode 1 October 1948 – 1 januari 1949', H.J. Bartelings, 2.
- 181 De financiële verantwoording van de organisatie was niet meer haalbaar en in de eerste helft van november was het nog steeds onduidelijk of er nieuw werk was voor de hp, in Karangasem hadden zich alleen al zeshonderd hp'ers aangemeld voor een baan in het leger.
- 182 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 101-109.
- 183 Hansen, Blom & Stepputat, 'Sovereignty revisited', 297.
- 184 Voorbeelden van literatuur hierover: Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 108 (101-109) en Frakking, 'Who wants to cover everything covers nothing'.
- 185 Zie Louis Zweers in *De gecensureerde oorlog* (2013).
- 186 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 313, Verslag betreffende de herbezetting van Bali van commanding officer Amacab (Van Beuge) over 15 maart 1946, 580.

- 187 Ibidem, 591.
- 188 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 278, Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van Overzeese Gebiedsdelen (Logemann), 9 maart 1946, 526.
- 189 NIB, Deel 4, KS 39, nr. 14, Nota van de legercommandant (Spoor), 2 april 1946, 42 (42-47).
- 190 ‘Wil Sjahrir een wapenstilstand? Voorstel binnenkort verwacht’, *Trouw*, 8 maart 1946.
- 191 ‘Gevechten op Java’, *Algemeen Handelsblad*, 20 maart 1946.
- 192 Privéarchief H. Bleijedaal, Brief 317, ‘Lieve Pa,’ Denpasar, 11 november 1948.
- 193 Privéarchief M. de Niet, *The Voice of Free Indonesia*, nr. 10, maart 1946, 11.
- 194 ‘Britse convooien overvallen door extremisten’, Sjahrirs protest, *de Volkskrant*, 12 maart 1946.
- 195 Pindha, *Perang Bali*, 74.
- 196 Ibidem, 146-147.

6 – Een Balinese Machiavelli (maart-april 1946)

- 1 Anak Agung Gede Jaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Pejeng, 23 april 2015.
- 2 Ibidem.
- 3 Ibidem.
- 4 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4., nr. 1195, Troepencommando Bali-Lombok, ‘Maandverslag over de maand maart 1946, sectie A. Algemeen’, F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, geen paginanummering.
- 5 Robinson, ‘State, society and political conflict in Bali 1945-1946’, 7-9.
- 6 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 6, 20-21.
- 7 Pollmann, ‘Ze zeggen die Indonesiërs houden zoveel van ons’, 15; Bunnik, *Een onmogelijke missie*, 98 en 103.
- 8 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1. nr. 1219, ‘Verslag, Nopens den politieken toestand op Bali, periode 1° helft Oktober 1946’, M. Boon, Denpasar, 29 oktober 1946, 2.
- 9 Tjokorda Gede Dalem Puduk, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Peliatan, 17 mei 2018.
- 10 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 331-332.
- 11 Cok Nindia, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Ubud, 11 mei 2018.
- 12 Tjokorda Gede Dalem Puduk, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Peliatan, 17 mei 2018.
- 13 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Detachement Bali, ‘Mededeling gegevens. Politieke toestand in de landschappen’. F.H. Ter Meulen, 15 maart 1946, 1.
- 14 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1234, ‘Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar, (Appendix)’, L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 4 augustus 1946, 2.
- 15 Ibidem, 2, 3.
- 16 Ibidem, 2.
- 17 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1234, ‘Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar, door een Zelfbestuurder van dit landschap.’ 12 augustus 1946, 1; Ibidem, ‘Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar, (Appendix)’, L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 4 augustus 1946, 14.
- 18 Ibidem, ‘Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar, door een Zelfbestuurder van dit landschap’, 12 augustus 1946, 1.
- 19 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1233, ‘Rapport over Tjokorda Gede Oka Soedarsana’, w.g. De Zelfbestuurder van het Landschap Gianjar w.g. [onleesbaar], Gianjar, 11 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 18 april 1946, 2.
- 20 Ibidem, ‘Amacab Bali, Voorlopige gegevens over Tjokorda Gede Oka Soedarsana’, P.L. Dronkers, Negara, 5 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 18 april 1946, 3.
- 21 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1234, ‘Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar, (Appendix)’, L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 4 augustus 1946, 10, 14.
- 22 Ibidem, 4.
- 23 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Detachement Bali, ‘Mededeeling gegevens’, F.H. Ter Meulen, Denpasar, 11 maart 1946, 1.
- 24 Ibidem, Detachement Bali, ‘Mededeeling gegevens, Bijlage, Lijst van personen in voorlopige hechtenis in gevangenis Denpasar, nr. 35’, F.H. Ter Meulen, Denpasar, 11 maart 1946, 2.
- 25 Windia en Sudarta, *Pahlawan Wayan Dipta*, 11.

- 26 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, 'Mededeeling gegevens. Politieke toestand in de landschappen', Denpasar, 21 maart 1946, 2.
- 27 Ibidem, 'Mededeling gegevens. Politieke toestand in de landschappen', F.H. Ter Meulen, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, 21 maart 1946, 1-2.
- 28 Windia en Sudarta, *Pahlawan Wayan Dipta*, 24.
- 29 Ibidem, 24-25.
- 30 Ibidem, 25.
- 31 Ibidem, 26.
- 32 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 734, 'Bali 1948', A.T. Baud, Batavia, 4 januari 1949, 5.
- 33 Ibidem, 'Openlijke verklaring Zelfbestuurders erkenning Nederlandsche souvereiniteit', J.A. van Beuge, Denpasar, 1 april 1946, 1.
- 34 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Bali-Lombok Detachement, 'Inlichtingen-rapport over Bali, 25 maart t/m 12 april 1946', F.H. Ter Meulen, 19 april 1946. Zie ook: NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 734, 'Openlijke verklaring Zelfbestuurders erkenning Nederlandsche souvereiniteit', 1 april 1946.
- 35 *Nieuwe Courant*, 6 mei 1946, 2.
- 36 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali-Lombok Hoofdkwartier, 'Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk 1, Overzicht politieke situatie', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946.
- 37 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 398, 'Memorie van overgave van het Troepencommando Bali-Lombok op 26 april 1948 van de Majoor der Infanterie K.N.I.L. J.B.Th. König aan de Luitenant Kolonel der Infanterie K.N.I.L. C.A. van Deutekom', 29 april 1948.
- 38 Privéarchief M. Boon, Leiden, 'Personalia', A.W.A.A. Ellerbeck, Tabanan, 16 september 1946.
- 39 Kloos, 'Dis/connection: Violence, Religion, and Geographic Imaginations in Aceh, 1890s-1920s', 16-17.
- 40 Geertz, *Peddlers and Princes*, 101.
- 41 Privéarchief G.B. Robinson, 'Conditions on Bali in 11-11-1945', telegram via de Nederlandse marine.
- 42 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, nr. 133, 'Herstel van het Nederlandsch gezag in Bali en Lombok', Ch.O. Van der Plas, Batavia, 9 november 1945, 5.
- 43 Privéarchief G.B. Robinson, Piet Dronkers, interview door G.B. Robinson, 29 juni 1985.
- 44 Anak Agung Gede Agung Benny Sutedja, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 11 mei 2018.
- 45 Ibidem.
- 46 Privéarchief H.J. Franken, Aantekeningen Henk J. Franken, 'B.D. Zaterdag 14 november'.
- 47 Ibidem, Brief Henk J. Franken aan Dr. H. Kraemer, 'Zeer geachte heer', Singa-rama, 3 april 1949.
- 48 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, NEFIS Buitenkantoor, Detachement Bali, 'Weekrapport 9 t/m 16 Maart 1946, Bijlage No.2 [handgeschreven], Mededeling gegevens', F.H. Ter Meulen, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 16 maart 1946.
- 49 Ibidem, Detachement Bali, 'Mededeling gegevens', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 11 maart 1946, 1.
- 50 Ibidem.
- 51 Ibidem.
- 52 Kemp, *Alms for oblivion*, 159.
- 53 Nederlandse militairen arresteerden bijvoorbeeld in Bangli vier intellectuelen van wie werd vermoed dat ze 'kwade invloed' op de Anak Agung uitoefenden. In een ander politiek overzicht staat te lezen dat Nederlandse troepen op 11 maart een 'bendeleider' en een PRI-lid doodden. 'Beide personen werden door hun radja geïdentificeerd als terroristen.'
- 54 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.7, nr. 1236, Rapport Controleur Karangasem, 'Periode 24 Mei t/m 4 juni 1946', J. Nuhaan, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 14 juni 1946, 1; NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 737, C.O. Amacab Bali-Lombok, 'Dagboek-Bangli, 20 Mei-27 mei 1946', w.g. Snelleman, v.e.a. 1^e Gouvernements Secretaris, Bangli, 27 mei 1946, 2.
- 55 Telefoongesprek Hans Cassa met A. Hoek, 3 april 2015 en informatie over Theodore Cassa van het Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB), een archief van het ministerie van Defensie.
- 56 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 22 december 2014.
- 57 Anten en Anten, *Birma en Bali*, 51.
- 58 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince. Tjokorda Gde Agung Sukawati, 1910-1978', 36.

- 59 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant W.J. van de Veen, 15 december 1948, 4.
- 60 Ibidem.
- 61 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Politiek verslag over Bali, Periode tweede helft maand November 1946', M. Boon, Denpasar, 12 december 1946, 5.
- 62 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview Siebe Lijftogt.
- 63 Anak Agung Gede Jaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Pejeng, 23 april 2015.
- 64 Ibidem.
- 65 Ibidem.
- 66 Ibidem.
- 67 Ibidem.
- 68 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince', 37.
- 69 Ibidem, 38.
- 70 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 109-110. De persoon die gemarteld wordt, is Tjokorda Ngurah alias Pak Brengos.
- 71 Ibidem, 110.
- 72 Ibidem.
- 73 Tjokorda Gede Dalem Puduk, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Peliatan, 17 mei 2018.
- 74 Ibidem.
- 75 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1. nr. 1219, 'Verslag, Nopens den politieken toestand op Bali, periode 1° helft October 1946', M. Boon, Denpasar, 29 oktober 1946, 2.
- 76 Tjokorda Gede Dalem Puduk, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Peliatan, 17 mei 2018.
- 77 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Troepencommando Bali-Lombok, 'Wekelijksch Inlichtingen Rapport nr. 5, v/m 30 mei 1946 t/m 6 juni 1946, Politieke gebeurtenissen van invloed op den militaire toestand', F.H. Ter Meulen, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 8 mei 1946, 2.
- 78 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4., nr. 1195, Troepencommando Bali-Lombok, 'Maandverslag over de maand maart 1946, sectie A. Algemeen', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, geen paginanummering.
- 79 Ibidem, nr. 1201, NEFIS Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport van 28 april t/m 4 mei 1946', L.C. van Oldenborgh, 6 mei 1946, 2.
- 80 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 734, 'Bali 1948', A.T. Baud, Batavia, 4 januari 1949, 5.
- 81 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, 2.21.266, nr. 133, 'Rapport Bali', 2 (1-7).
- 82 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 82-83.
- 83 Pollmann, 'Ze zeggen die Indonesiërs houden zoveel van ons', 15.
- 84 Frakking, 'Collaboration is a very delicate concept', 152-153.
- 85 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Politiek verslag over Bali, Periode tweede helft maand November 1946', M. Boon, Denpasar, 12 december 1946, 11.
- 86 Ibidem.
- 87 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.3.3, nr. 2758, Personenfiles 'Anak Agoeng Gde Agoeng, I. 1947-1949', Code NR. 3.058, File 0053, 13 augustus 1949, 6.
- 88 Ibidem.
- 89 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Politiek verslag over Bali, Periode tweede helft maand November 1946', M. Boon, Denpasar, 12 december 1946, 11.
- 90 Ida Bagus Pidada Kaut, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 3 april 2020; Nyoman Sidemen, interview door A. Hoek, Denpasar, 8 mei 2018; I Gusti Lanang Bagus Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.
- 91 I Gusti Lanang Bagus Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.
- 92 Wayan Muder, interview door N.M.F. Aswarini, Banjar Umasalakan, Klungkung, 18 december 2016.
- 93 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Politiek verslag over Bali, Periode tweede helft maand November 1946', M. Boon, Denpasar, 12 december 1946, 11.
- 94 KITLV, collectie G.C. Zijlmans, interview Piet Dronkers.
- 95 Ibidem.
- 96 Ibidem.
- 97 Bijvoorbeeld tijdens de Mau Mau-rebellie, zie: Branch, *Defeating Mau Mau, Creating Kenya*, xii.

- 98 Bejaarde bewoner (naam onbekend), interview door A. Hoek, Bedulu, 28 april 2015.
 99 Dorpshoofd (naam onbekend), interview door A. Hoek, Bedulu, 28 april 2015.

7 – De Balinese verzetsbeweging (april 1946)

- 1 Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, Jilid 3, Diplomasi Sambil Bertempur*, 301-302.
- 2 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Bali/Lombok Detachment, 'Inlichtingenrapport over Bali, v/m 13 April t/m 24 April 1946', F.H. Ter Meulen, omstreeks 3 mei 1946.
- 3 NA, NSI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie', 6.
- 4 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk IIC., Actie en gebruik luchtmachtvliegtuigen vliegveld en luchttransport', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 2.
- 5 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord-Bali. Landschappen Boeileleng en Djembrana', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 3, 11.
- 6 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, nefis Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport van 28 april t/m 4 mei 1946', L.C. van Oldenborgh, 6 mei 1946, 2.
- 7 NIB, Deel 4, KS 39, nr. 33, Secretaris van de ministerraad (Sanders) aan alle leden van de ministerraad, 10 april 1946, 84 (76-84).
- 8 Ibidem.
- 9 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 129-130.
- 10 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 186.
- 11 Ibidem.
- 12 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1233, 'Amacab Bali, Voorlopige gegevens over Tjokorde Gede Oka Soedarsana', P.L. Dronkers, Negara, 5 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 18 april 1946, 1.
- 13 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 186-187; Sudarta, Purwada, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali I*, 120-121.
- 14 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1233, 'Amacab Bali, Voorlopige gegevens over Tjokorde Gede Oka Soedarsana', P.L. Dronkers, Negara, 5 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 18 april 1946, 1, 4.
- 15 Ibidem, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, 'Maandverslag over April 1946, Bijlage No. 2, Kort verslag over den strijd op Bali', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 16 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 132.
- 17 Samekto en Madjid, *Operasi Lintas Laut Jawa-Bali 1946-1947*, 9.
- 18 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 64.
- 19 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah*, Deel 1 (2017), 213.
- 20 Ibidem.
- 21 Ibidem, 194.
- 22 Ibidem.
- 23 Samekto en Madjid, *Operasi Lintas Laut Jawa-Bali 1946-1947*, 21.
- 24 Turner, *Nasution and Indonesia's elites*, 89.
- 25 Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, 249.
- 26 Suarsa, *Nyingkir* (2020). Met dank aan prof. Wayan Windia voor deze bron en uitleg door Ni Ketut Sudiani.
- 27 Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, 220.
- 28 Privéarchief G.B. Robinson, Tjokorda Bagus Sayoga, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 8 april 1986.
- 29 Ibidem, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 22 maart 1986.
- 30 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 32, Stukken betreffende de Republikeinse invloeden, Brieven bestemd voor de zelfbestuurders op Bali, 'Mar-Kas Besar Oemoem Tenra Republik Indonesia Sunda-Ketjil, Kepada Radja2 di Bali, "Merdeka"', Pimpinan T.R.I. Sunda Ketjil, I.Gst.Ng.Rai', 10 april 1946; In hetzelfde archief bevindt zich ook een brief van verzetsleider Nyoman Mantik, specifiek gericht aan de koning van Tabanan met hetzelfde verzoek. Ibidem, 'Dewan Perdjoangan Soenda-Ketjil, Merdeka!, Markas Dewan Perdjoangan Soenda Ketjil. T.t. Dewan Penerangan', Mantik, 10 april 1946.

- 31 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 132; I Made Utama, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Ringdikit (Buleleng), 3 mei 2015; I Made Utama, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ringdikit (Buleleng), 14 mei 2018.
- 32 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 132.
- 33 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, 'Maandverslag over April 1946, Bijlage No. 2, Kort verslag over den strijd op Bali', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 34 I Made Utama, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Ringdikit (Buleleng), 3 mei 2015.
- 35 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, 'Maandverslag over April 1946, Bijlage No. 2, Kort verslag over den strijd op Bali', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 36 I Made Utama, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Ringdikit (Buleleng), 3 mei 2015; NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, 'Maandverslag over April 1946, Bijlage No. 2, Kort verslag over den strijd op Bali', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946.
- 37 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake de algemene situatie op Bali, Landschappen Boeleleng en Djembrana', De afgetreden controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 2.
- 38 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 141.
- 39 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 148, H.Q. N.E.F.I.S., Afd. VII, '5 Ind Div weekly Int Summary no. 23, Period 7 April-13 April 1946', Batavia, 18 april 1946, 2; NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, 'Maandverslag over de maand maart 1946, Hoofdstuk IV, Tactiek en optreden van de verzetspartij', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, geen paginanummering.
- 40 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 41 Kemp, *Alms for Oblivion*, 176-178; NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, H.K. Bali/Lombok detachement, 'Inlichtingen-Rapport over Bali, 25 Maart t/m 12 April 1946', F.H. Ter Meulen, 19 april 1946, 2.
- 42 Kemp, *Alms for Oblivion*, 176.
- 43 Ibidem, 176-177.
- 44 Ibidem, 177.
- 45 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 148, '5 Ind Div Weekly Int Summary no. 24, Period 14 Apr-20 Apr '46', Batavia, 25 april 1946, 2.
- 46 KITLV, SMGI, nr. 1050.2, interview J.H.R. Dröge.
- 47 NIOD, IC, nr. 400, 'Informatie betreffende de moord op den Heer Andoregg', 20 mei 1946; Ibidem, 'Verslag van de drie gidsen die met de heer Andoregg, vertegenwoordiger van het Rode Kruis zijn meegegaan', Pempatan, 13 mei 1946; Kemp, *Alms for Oblivion*, 178-179.
- 48 NIOD, IC, nr. 400, 'Hoogedelgestreng heer', Batavia, 6 juni 1946.
- 49 KITLV, SMGI, nr. 1050.2, interview J.H.R. Dröge.
- 50 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 51 Ibidem.
- 52 Ibidem.
- 53 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 398, 'Korpsgeschiedenis van het XIIe Bataljon Infanterie van het K.N.I.L., Bijlage 3, Opgave Overleden Militairen Denpasar, 4-2-1948', 4.
- 54 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 55 Wirawan, *Kami pedjoeang bukan sekadar pejuang*, 92-93.
- 56 Ibidem.
- 57 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 148, '5 Ind Div Weekly Int Summary no. 24, Period 14 Apr – 20 Apr '46', Batavia, 25 april 1946, 2; Ibidem, '5 Ind Div weekly Int Summary no. 23, Period 7 April – 13 April 1946', Batavia, 18 april 1946, 2-3.
- 58 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Detachement Tabanan, 'Maandverslag over de maand Maart 1946, Hoofdstuk IV. Tactiek en optreden van de verzetspartij', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 1.
- 59 Ibidem, 'Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk 1 Overzicht Politieke Situatie, A. Bali', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 2; Ibidem, 'Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk II, B. Tactiek en optreden van de verzetsparty', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1; NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198,

- Troepencommandant Bali/Lombok, 'Wekelijksch inlichtingenrapport nr. 1, v/m 25 April t/m 9 Mei 1946', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 10 mei 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 25 mei 1946, 2.
- 60 Windia, Sudarta en Suarsa, *I Gusti Ngurah Rai Pahlawan Nasional*, 141.
- 61 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Detachement Antosari, 'Verslag periode 27 April – 15 Mei 1946', v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 21 mei 1946, 1.
- 62 Ibidem, nr. 1195, 'Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk II, B. Taktiek en optreden van de verzetsparty', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 63 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 734, 'Bali 1948', A.T. Baud, Batavia, 4 januari 1949, 5.
- 64 Ibidem, nr. 1203, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, Geheim, L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 9 april 1946, 1.
- 65 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 6 mei 2018. Rond Denpasar ontstonden soortgelijke organisaties zoals de Markas Banteng Liar. De nationalist Dewa Made Dana, die tijdens de Japanse bezetting in het verzet zat, vormde de laskar-strijdgroep Barisan Banteng in Buleleng en zorgde voor de aan- en afvoer van manschappen en wapens naar Java in het kustgebied. Ook probeerde hij de steun van de desa's te krijgen door de onafhankelijkheid in de desa's te verkondigen. De organisatie vertakte zich weer in kleinere organisaties. In het westen van Buleleng waren Pasukan Berani Mati en de Pemuda Barisan Banteng Laskar opgericht. Het doel van deze organisaties was het beveiligen van de dorpen tegen aanvallen van de Nederlandse troepen.
- 66 Wayan Djanur, interview A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, 12 mei 2018; I Wayan Rugeg, interview door A. Hoek, vertaling I.G.N.A. Wirawan, Kerambitan, november 2014. De staf van Tabut rapporteerde aan majoor Debes, de TKR-leider van Tabanan. Ook veteraan I Wayan Rugeg uit Kerambitan, die als strategisch adviseur bij het verzet was aangesloten, werkte overdag als dakbedekker, maar ontving via koeriers mondelinge commando's van kapitein Debes.
- 67 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016. Groepjes vrijwilligers vormden weer strijdgroepen die onderdeel waren van de Barisan Banteng Hitam. Veteraan Ketut Mebeh uit het dorpje Lumbung in Tabanan leerde van hen hoe je kogels moest ontwijken en granaten kon gebruiken. 'Soms traiden we met pistool, soms met bambu runcing.' Twee man uit het dorp hadden een luchtbuik die ze gebruikten in de strijd. Er werden ook zelf wapens gemaakt door dorpelingen.
- 68 I Made Kerdek, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 22 april 2015.
- 69 Ratmanto, *Kronik TNI*, 49.
- 70 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, 'Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk VII, Verbindingsdienst', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 71 Ibidem.
- 72 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Geheim, Inf. Kap van Oldenborgh', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 18 mei 1946, 1.
- 73 Ibidem, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Geheim, Inf. Kap van Oldenborgh', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 18 mei 1946, 2.
- 74 Anak Agung Gede Jaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Pejeng, 23 april 2015.
- 75 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 76 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Detachement Tabanan, 'Maandverslag over de maand Maart 1946, Bijlage bij Hoofdstuk IV, Verslag politieke en militaire situatie Tabanan', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 1.
- 77 Ibidem.
- 78 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 148, H.Q. N.E.F.I.S., '5 Ind Div Weekly Intell Summary No 11, Period 13-19 Jan 46, Letter from Bali BKR, APPX "A" to Part 1, Merdeka – Greetings', Batavia, 23 januari 1946, 7.
- 79 KITLV, SMGI, nr. 1050.2, interview J.H.R. Dröge.
- 80 Ibidem.
- 81 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 104 en 105.
- 82 Mudara, *Bachtraku sedang Diajun Gelombang Tjobaan*.
- 83 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 141.
- 84 Nala, *Perjuangan Rakyat Desa Bondalem*, 1-2.

- 85 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, 'Wekelijksch inlichtingenrapport nr. I, (v/m 25 april t/m 9 mei 1946)', w.g. De Troepencommandant Lt. Kol. G.S., F.H. Ter Meulen, Denpasar, 10 mei 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 25 mei 1946, 3.
- 86 Nala, *Perjuangan Rakyat Desa Bondalem*, 9-10.
- 87 Made Jelantik, interview door Ni Ketut Sudiani, Bondalem, 14 mei 2021.
- 88 Mudara, *Bachtraku sedang Diajun Gelombang Tjobaan*.
- 89 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016; Nyoman Gede, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015; I Made Utama, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ringdikit (Buleleng), 14 mei 2018; Ni Wayan Kerji, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Kerambitan, 22 april 2015; I Made Reking, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga (Tabanan), 24 april 2015.
- 90 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Detachement Antosari, 'Verslag periode 27 April – 15 Mei 1946', v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 21 mei 1946, 1.
- 91 Klumper, *Sociale verdediging en Nederlands verzet '40-'45*, 55.
- 92 NA, SNI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie', 7.
- 93 Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, 109.
- 94 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, nefis Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Geheim, B.I. No. 143', L.C. van Oldenborgh, 6 april 1946, 1-2.
- 95 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 148, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van de toestand, van 13 Febr. '47 tot 27 Febr. '47, O.O.T. nr. 4, gegevens betreffende de verzetspartij', A.J. Treffers, 8 maart 1947, 3.
- 96 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 741, 'Overzicht en ontwikkeling van de toestand, v/m 6 Nov. '47 t/m 20 Nov. '47, O.O.T. nr. 23', gegevens betreffende de verzetspartij. A.J. Treffers, 20 november 1947, 4.
- 97 Made Dua, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Munduk, 2 mei 2015.
- 98 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepencmando Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, van 24 April 1947 tot 8 mei 1947, O.O.T. nr. 9', Inf. Kap van Oldenborgh', 18 mei 1946, 4.
- 99 KITLV, SMGI, nr. 1118.2, interview H.C.M. Smit.
- 100 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.12, nr. 1255, 'Rapport inzake de meerdaagsche militaire patrouille naar West-Tabanan, 22 juli t/m 24 juli 1946', H.C. Smith, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 30 juli 1946, 1.
- 101 Privéarchief G.B. Robinson, I Nymoman Gde Rakyatya en I Ketut Loka, interview door G.B. Robinson, Bali, 9 oktober 1986.
- 102 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 1.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant W.F. Wijnhamer met comparant J.W. Niks, 10 december 1948, 4.
- 103 I Nengah Laba, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Kedis (Pupuan), 2 mei 2015.
- 104 I Wayan Rugeg, interview door A. Hoek, vertaling I.G.N.A. Wirawan, Kerambitan, november 2014; Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud (Gianyar), 20 april 2015.
- 105 Ibu Nirba, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Negara, 13 mei 2018.
- 106 Mangku Saliya, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Pemuteran, 12 mei 2019.
- 107 Privéarchief G.B. Robinson, Dewa Made Dana, interviews door G.B. Robinson, Bali, 7 en 10 oktober 1986.
- 108 Pindha, *Perang Bali*, 74-75.
- 109 Ibidem, 117.
- 110 Steedly, *Rifle Reports*, 52.
- 111 Ida Pedanda Istri Ketut, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud, november 2016.
- 112 Putu Yanik, 'Kisah Wanita Pahlawan di Bali' via <https://pojoklenteramerah.blogspot.com/2010/10/belajar-sejarah-laswi-laskar-wanita.html>
- 113 Djelantik, *Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah*, 28-29.
- 114 Krantenartikel: 'Dari Album Perjuangan (xvi): "Karena tidak ada Verban, Dimanfaatkan Kulit Pohon Pisang"', 24 november 1985.
- 115 Franken-Duparc, *Een spirituele zoektocht*, 65-66.

- 116 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Detachement Bali en Lombok, 'Mededeeling van gegevens, Bali No. 9, 30 maart t/m 6 april (1946)', De Detachementscommandant, w.g. [onleesbaar], Denpasar, 8 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Den Passar, 9 april 1946, 2.
- 117 Ibu Jero Wilaja, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 23 november 2014.
- 118 Ibidem.
- 119 Ibu Jero Wilaja, interview door N.M.F. Aswarini, Denpasar, 24 september 2018.
- 120 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 29 april 2015.
- 121 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord-Bali. Landschappen Boeileleng en Djembrana', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946.
- 122 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 148, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van de toestand, van 13 Febr. '47 tot 27 Febr. '47, O.O.T. nr. 4', gegevens betreffende de verzetspartij', A.J. Treffers, 8 maart 1947, 3.
- 123 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.2, nr. 1225, NEFIS post. Bangli, 'Weekrapport No. 6 van 14-21 Aug. '46', Jhr. P. v. Riemsdijk, Kintami, 21 Aug. '46, 1.
- 124 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 741, 'Overzicht en ontwikkeling van de toestand v/m 18 Dec 1947 t/m 1 Jan. 1948, O.O.T nr. 26', A.J. Treffers, 1 januari 1948, 4.
- 125 Ibidem.
- 126 Ibidem.
- 127 Ibidem, 'Overzicht en ontwikkeling van de toestand, v/m 6 Nov. '47 t/m 20 Nov. '47, O.O.T. nr. 23, gegevens betreffende de verzetspartij', A.J. Treffers, 20 november 1947, 4.
- 128 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.8, nr. 1239, 'Rapport betreffende situatie in Kloengkoeng', H.C. Smith, Denpasar, 31 maart 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Den Passar, 8 april 1946, 2.
- 129 Ibidem.
- 130 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1236, 'Rapport Controleur Karangasem, Periode 24 Mei t/m 4 Juni 1946', J. Nuhaan, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 14 juni 1946 en 19 juni 1946, 1.
- 131 Ibidem.
- 132 Ibidem, nr. 1236, 'Rapport Controleur Karangasem, Periode 24 Mei t/m 4 Juni 1946', J. Nuhaan, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 14 juni 1946 en 19 juni 1946, 1.
- 133 Ibidem, nr. 1198, "'Y" Brigade Hoofdkwartier, Wekelijksch Inlichtingen Rapport No. 16, v/m 15 Aug. 1946 t/m 22 Aug. 1946', A.J. Treffers, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 27 augustus 1946, 1.
- 134 Schulte Nordholt, *The Spell of Power*, 203.
- 135 Ibidem, 200-210.
- 136 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.5, nr. 1232, 'Tiendaagsch Rapport', I Bagoes Goerah Kanta, Denpasar, 10 juli 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar 24 juli 1946, 1.
- 137 Wirawan, *Kami pedjoeang bukan sekadar pejuang*, 161.
- 138 Rai Susandi, interviews door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 6 en 10 mei 2018; Wirawan, *Kami pedjoeang bukan sekadar pejuang*, 161-163; Sudarta, Purwadi, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali II*, 246.
- 139 Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud (Gianyar), 20 april 2015.
- 140 Pak Darna, interview door A. Hoek, vertaling H. Hinzler, Singaraja, 21 november 2014.
- 141 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.11, nr. 1245, Bataljon II Inlichtingendienst, 'Organisatie van den inlichtingendienst en gegevens betreffende de politieke situatie, De fg. Inl.Officier Bn.II, w.g. [onleesbaar], Singaraja, 25 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 16 mei 1946, Singaraja, 25 april 1946, 2.
- 142 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 1.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant J.W.Th. de Kanter, 5 november 1948, 4.
- 143 Ibidem, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant W.J. van de Veen, 15 december 1948, 6.
- 144 Ibidem.
- 145 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, van 27 Maart – 10 April 1947, O.O.T. nr. 7', A.J. Treffers, kopie 22/4 (1947), 3.
- 146 Ibidem.
- 147 Putu Sulatera, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Seririt, 16 mei 2018.

- 148 Privéarchief H.J. Franken, ‘Ontmoeting met een Baliër’, voordracht uitgesproken op een conferentie in Barchem op 10 september 1952.
- 149 Pindha, *Perang Bali*, 420-421.
- 150 Ibidem, 418.
- 151 Ibidem.
- 152 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, ‘Wekelijksch inlichtingenrapport nr. I, (v/m 25 april t/m 9 mei 1946)’, w.g. De Troepencommandant Lt. Kol. G.S., F.H. Ter Meulen, Denpasar, 10 mei 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 25 mei 1946, 3.
- 153 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1., nr. 75, NEFIS, ‘Archief No: FY5/31405/G. Wekelijksch overzicht van militaire intelligence gegevens betreffende Java, Bali en Lombok, v/m. 3-6-46 t/m 10-6-46’, Batavia, 12 juni 1946, 9.
- 154 I Nyoman Supartha, zoon van I Nengah Sada, interview door Ni Ketut Sudiani, Selat, 14 mei 2021.
- 155 ‘Dari Album Perjuangan (XVI): “Karena tidak ada Verban, Dimanfaatkan Kulit Pohon Pisang”’, 24 november 1985.
- 156 Nyoman Sidemen, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Denpasar, 8 mei 2018.
- 157 Nyoman Sidemen, interview door N.M.F. Aswarini en A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Klungkung, 7 mei 2019.
- 158 Ibidem.
- 159 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.8, nr. 1239, ‘Rapport betreffende situatie in landschap Kloengkoeng’, H.C. Smith, Den Pasar, 31 maart 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Den Pasar, 8 april 1946, 2.
- 160 Ibidem.
- 161 Nyoman Sidemen, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Awarini, Denpasar, 8 mei 2018.
- 162 Ibidem.
- 163 Ibidem.
- 164 Ibidem.
- 165 Pendit, *Bali Berjuang*, 114.
- 166 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 22 maart 1986; Ibidem, I Nyoman Mantik, interview door G.B. Robinson, Tabanan, 5 april 1986.
- 167 Van der Maat, ‘Duitsers dreven studenten en masse in de illegaliteit’, *Utrechts Nieuwsblad*, 23 november 1985.
- 168 Privéarchief Robinson: C.H. Stefels, interview door G. Robinson, Leiden, 28 juni 1988.
- 169 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 123.
- 170 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 70.
- 171 Goedhart (alias Pieter ’t Hoen), ‘Guerilla’, *Het Parool*, 3.
- 172 Ibidem, 11.
- 173 Ibidem.
- 174 KITLV, SMGI, nr. 1655.3, interview J.W. Van Ganswijk.
- 175 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe aan Linde Lijftogt, ‘Liefste Linde’, Mataram, 4 mei 1946, 9.

8 – De aanval op Denpasar (april 1946)

- 1 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 84-85.
- 2 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 218.
- 3 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 349, Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van overzeese gebiedsdelen (Logemann), 25 maart 1946, 654.
- 4 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, ‘Maandverslag over April 1946, Bevel 137 voor H.N. “Tijgerbaai”’, F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 5 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 737, Troepencommando Bali/Lombok, ‘Commandementsorder No. 1’, F.H. Ter Meulen, Denpasar, 8 april 1946, 1.
- 6 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 65.
- 7 Pindha, *Perang Bali*, 83-84.
- 8 Privéarchief G.B. Robinson, Henner, interview door G.B. Robinson, Apeldoorn, 15 mei 1987.

- 9 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 737, Troepencommando Bali/Lombok, 'Commandementsorder No. 1', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 8 april 1946, 1.
- 10 Pindha, *Perang Bali*, 18-22.
- 11 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014.
- 12 Pindha, *Perang Bali*, 42.
- 13 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Ite Bataljon Stafcompagnie Pra-yoda-kazerne, 'Verslag van de aanval op de Prajoda-kazerne op 11 April 1946', J. Stuker, Denpasar, 11 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 12 april 1946, 1; Saputera, *Serangan Umum Kota Denpasar*, 11-12; Windia, *Made Djapa*, 26.
- 14 Pindha, *Perang Bali*, 48.
- 15 Ibidem.
- 16 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Ite Bataljon Stafcompagnie Pra-yoda-kazerne, 'Verslag van de aanval op de Prayoda-kazerne op 11 April 1946', J. Stuker, Denpasar, 11 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 12 april 1946, 1.
- 17 Windia, *Made Djapa*, 26.
- 18 Pindha, *Perang Bali*, 56.
- 19 NIOD, 11.31 Kor, Korver, *Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd'*, 108-109.
- 20 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, H.K. Bali Lombok Detachement, 'Inlichtingen-Rapport over Bali, 25 Maart t/m 12 April 1946', F.H. Ter Meulen, 19 april 1946, 2.
- 21 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah*, Deel 1 (2017), 196-197.
- 22 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, H.K. Bali Lombok Detachement, 'Inlichtingen-Rapport over Bali, 25 Maart t/m 12 April 1946', F.H. Ter Meulen, 19 april 1946, 3.
- 23 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, 577, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord Bali', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 3.
- 24 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, H.K., Bali/Lombok Detachement, 'Inlichtingen-Rapport over Bali, 25 Maart t/m 12 April 1946', F.H. Ter Meulen, 19 april 1946, 3.
- 25 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 737, C.C.O. A.M.A.C.A.B. voor Oost-Java, Bali en Lombok, 'Geheim', C.C.J. Maassen, Soerabaja, 29 april 1946, 1.
- 26 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, NEFIS. Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Geheim', Van Oldenborgh, Denpasar, 29 april 1946, 1.
- 27 Ibidem, nr. 1198, Ter Meulen, Bali/Lombok Detachement, 'Inlichtingenrapport over Bali, v/m 13 april t/m 24 april '46', F.H. Ter Meulen, datum [onleesbaar], 2.
- 28 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord Bali', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 4.
- 29 Pendit, *Bali Berjuang*, 183.
- 30 Pindha, *Perang Bali*, 57.
- 31 NIOD, IC, 400, nr. 5363, 'Verslag van oud-KNIL-militair W. Halkema: "Mijn jaren in actieve militaire dienst van 1941 tot 1948", over zijn verblijf in krijgsgevangenkampen aan de Birma-Siam-spoorweg en zijn deelname na de bevrijding aan de Nederlandse strijdkrachten op Bali, met bijlagen, ca. 1995', 1999.
- 32 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, 'Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk I, Overzicht politieke situatie', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 33 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepencommando Bali/Lombok, 'Mededeling Gegevens Bali, bestemd voor V^o O.Gr. bij aankomst te Singaraja op [onleesbaar] December 1947', J.B.Th. König, 3.
- 34 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, H.K. Bali Lombok Detachement, 'Inlichtingen-Rapport over Bali, 25 Maart t/m 12 April 1946', F.H. Ter Meulen, 19 april 1946, 1.
- 35 NA, SNI, HKGSNI, A.1.1, nr. 148, H.Q. N.E.F.I.S., Afd. VI., '5 Ind Div Weekly Int Summary, No. 23, Period 7 Apr – 13 Apr 46', Batavia, 18 april 1946, 3.
- 36 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 737, C.C.O. A.M.A.C.A.B. voor Oost-Java, Bali en Lombok, 'Geheim', C.C.J. Maassen, Soerabaja, 29 april 1946, 2.
- 37 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014.
- 38 Pindha, *Perang Bali*, 66.
- 39 Ibidem, 34.

- 40 Zie hoofdstuk 6 voor details.
- 41 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Bali Detachement, 'Rapport', P. van Voornveld, Mengoewi, 21 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 24 april 1946, 1.
- 42 Ibidem, 'Verslag over de periode 12 t/m 19 April '46 Detachement Mengoewi', 1-2.
- 43 NIOD, 11.31 Kor, Korver, *Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd'*, 109-110.
- 44 Volgens adjudant Albert Siebeler beschikte de Gadjah Merah over twee Piper Cubs en twee jagers. Zie: Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 45 Pindha, *Bali War*, 78-79.
- 46 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, AFNEI, 'Subject: Offensive air action by Dutch B 25 operating from Bali, Appx "A" to 5 IND DIV Letter No. G/501 dated 6 may 46, No. 2, From: Main 5 Ind Div To: Bali Force', Maj-Gen Comd, 6 mei 1946.
- 47 Privéarchief G.B. Robinson, 'Gegevens gebruik Luchtstrijdkrachten Bali/Lombok aangeboden ter lezing en behandeling met de ondercommandanten', Chef Staf A.J.A. Perreira, Soerabaja, 20 juni 1946.
- 48 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), november 2014.
- 49 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, Inlichtingendienst, 'Maandverslag over de maand maart 1946, Hoofdstuk V, Actie en gebruik luchtstrijdkrachten, vliegveld en luchttransport', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946.
- 50 Ibidem, Troepencommando Bali/Lombok, Inlichtingendienst, 'Maandverslag over de maand maart 1946, Hoofdstuk V, Tactische Luchtverkenning en samenwerking met troepeneenheden', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946.
- 51 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, AFNEI, 'Offensive air action by Dutch B 25 operating from Bali, Appx "A" to 5 IND DIV Letter No. G/501 dated 6 may 46, No. 6, From: Tac 5 Ind Div To: Bali Force for infm A DIV', Maj-Gen Comd, 6 mei 1946.
- 52 Anonieme man, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Wongaya Gede, 24 april 2015.
- 53 Ibidem.
- 54 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, nr. 126, 'No 6, 301000, From TAC 5 IND DIV to Bali Force for infm A DIV, 29 April 46'.
- 55 'Seven days history', *The Voice of Free Indonesia*, 11 mei 1946, 11.
- 56 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 145.
- 57 Ibidem.
- 58 Ibu Nirba, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Negara, 13 mei 2018.
- 59 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Bali/Lombok Detachement, 'Inlichtingenrapport over Bali, v/m 13 april t/m 24 april '46', F.H. Ter Meulen, datum [onleesbaar], 1.
- 60 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, 577, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord Bali', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 3.
- 61 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe aan Linde Lijftogt, 'Liefste Linde', Mataram, 24 april 1946, 3.
- 62 Ibidem, 3.
- 63 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Bali/Lombok Detachement, 'Inlichtingenrapport over Bali, v/m 13 april t/m 24 april '46', F.H. Ter Meulen, datum [onleesbaar], 2.
- 64 Ibidem, Troepencommandant Bali/Lombok, 'Wekelijksch inlichtingenrapport nr. 1, v/m 25 April t/m 9 Mei 1946', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 10 mei 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 25 mei 1946, 1; na, nefis/cmi, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport van 28 April t/m 4 Mei 1946', L.C. van Oldenborgh, 6 mei 1946, 3.
- 65 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, 'Bali Force, New Handouts', 30 april 1946.
- 66 Ibidem.
- 67 Ibidem, AFNEI, 'Subject: Offensive air action by Dutch B 25 operating from Bali, Maj-Gen Comd', w.g. [onleesbaar], 6 mei 1946, 1.
- 68 NA, Archief van de Commandant Zeemacht in Nederlands-Indië, (1942-) 1945-1950, 2.13.72, 6.24.3, nr. 1928, Commandant der Zeemacht in Nederlandsch-Indië, 'Optreden van vliegtuigen tegen prauwen', Batavia, 14 juni 1946, 1-2.
- 69 Privéarchief G.B. Robinson, A.B. Wolff, interview door G.B. Robinson, Zeist, 13 mei 1987.
- 70 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, Inlichtingendienst, 'Maandverslag over de maand maart 1946, Hoofdstuk v, Actie en gebruik luchtstrijdkrachten, vliegveld en

- luchttransport', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 1-2; Ibidem, Troepencommando Bali/Lombok, 'Maandverslag over April 1946, Actie en gebruik luchtmacht, vliegveld en luchttransport', F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 71 NIB, Deel 4, KS 39, nr. 66, Nederlands-Indische regering aan minister van overzeese gebiedsdelen (Logemann), 24 april 1946, 166 (166-167).
- 72 Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, 339.
- 73 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.11, nr. 1245, Inlichtingendienst, 'Organisatie van de inlichtingendienst en gegevens betreffende de politieke situatie', Inl. officier w.g. [onleesbaar], Singaraja, 25 april, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 16 mei 1946, 1.
- 74 Gegevens verkregen via familielid O. van Oldenborgh.
- 75 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal van bevinding verbalisant Sj.W.D. Kuikenga, Batavia, 28 januari 1949, 4 en 8.
- 76 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), november 2014; Ibidem, 22 december 2014. De Nederlandse militair P. Van Riemsdijk schreef in augustus 1946 dat hij van zijn informant 'Wayan' tot op heden nog geen resultaten had verkregen. 'Indien mogelijk, had ik gaarne nog een pak sigaretten of tabak, aangezien deze artikelen vaak verkozen worden boven geld.'; Veteraan I Wayan Nadji schrijft in zijn gedicht over de Puputan Margarana dat mensen werden gelokt met brood, kleding en met zilvergeld. Narji, *Puputan Margarana*, 38.
- 77 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 22 december 2014.
- 78 NIOD, IC, 400, nr. 5363, 'Verslag van oud-KNIL-militair W. Halkema: "Mijn jaren in actieve militaire dienst van 1941 tot 1948"', over zijn verblijf in krijgsgevangenkampen aan de Birma-Siam-spoorweg en zijn deelname na de bevrijding aan de Nederlandse strijdkrachten op Bali, met bijlagen, ca. 1995', 1999.
- 79 Ibidem.
- 80 Pindha, *Perang Bali*, 254-255.
- 81 NIOD, IC, 400, nr. 5363, 'Verslag van oud-KNIL-militair W. Halkema: 'Mijn jaren in actieve militaire dienst van 1941 tot 1948', over zijn verblijf in krijgsgevangenkampen aan de Birma-Siam-spoorweg en zijn deelname na de bevrijding aan de Nederlandse strijdkrachten op Bali, met bijlagen, ca. 1995', 1999.
- 82 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, 'Maandverslag over de maand maart 1946, Hoofdstuk III, Optreden van eigen troepen en overzicht gevoerde actie', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946.
- 83 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, 577, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie in Noord Bali', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith, Antosari, 10 juli 1946, 4.
- 84 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.2, nr. 1225, 'Weekrapport No. 3 van 24 – 31 juli 1946, Bijlage No. 1', w.g. Jhr. P.V. Riemsdijk, Kintamani, 31 juli 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 2 augustus 1946, 2.
- 85 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.11, nr. 1245, Inlichtingendienst, 'Organisatie van de inlichtingendienst en gegevens betreffende de politieke situatie', Inl. officier w.g. [onleesbaar], Singaraja, 25 april, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 16 mei 1946, 3.
- 86 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Ite Bataljon, 1° Compagnie Detachement, 'Verslag over de toestand in Djembrana dde. 7 mei 1946', F.C.G. van de Poel, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 27 mei 1946.
- 87 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1196, 'Rapport ten behoeve van de inlichtingendienst', 28 maart 1946.
- 88 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, nr. 185, Overzicht toestand troepencommando B/L, 19 december 1946 t/m 2 januari 1947.
- 89 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), november 2014.
- 90 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 12-13.
- 91 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, 6 mei 2018.
- 92 I Made Keredek (Kredok), interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 22 april 2015.
- 93 Pindha, *Perang Bali*, 103-105; I Nyoman Raka, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Tanah Aron (Karangasem), 27 april 2015; Wayan Djanur, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Kediri, 12 mei 2018.
- 94 I Wayan Rugeg, interview door A. Hoek, vertaling I.G.N.A. Wirawan, Kerambitan, november 2014.
- 95 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016.

- 96 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), november 2014.
- 97 I Made Kerdek, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 22 april 2015.
- 98 Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*, 231.
- 99 Ibidem, 227.
- 100 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 101 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 737, Allied Military Administration, Civil Affairs Branch, 'Wekelijksch Inlichtingenrapport nr. 2, v/m 9 mei 1946 t/m 16 mei 1946', De Troepencommandant o.l. Chef Staf (w.g.) [onleesbaar], v.e.a. De Commies, Denpasar, 16 mei 1946, 2.
- 102 NIOD, Rewind Episode 14, 'The problems of Genocide', podcast Anne van Mourik en Thijs Bouwknecht met Dirk Moses.
- 103 NIB, Deel 3, KS 38, nr. 355, Samenvatting van de besprekingen in de Nederlands-Indonesische sub-commissie op 27 maart 1946, 661-664 (661-666).
- 104 NIB, Deel 4, KS 39, nr.58, Notulen van de vierde Nederlands-Indonesische bespreking op de Hoge Veluwe op 21 april 1946, 151 (140-152).
- 105 Ibidem, nr. 76, Minister van overzeese gebiedsdelen (Logemann) aan Nederlands-Indische regering, 27 april 1946, 180 (180-181).
- 106 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, AFNEI, 'Subject:- Offensive air action by Dutch B 25 operating from Bali, Maj-Gen Comd', w.g. [onleesbaar], 6 mei 1946, 1.
- 107 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, 'Korte uiteenzetting inzake den strijd op de Kleine Soenda Eilanden', 28 april 1946, 1.
- 108 Ibidem, 'Bijlage B.I. No. 216 vervolg. Strijdtooneel op Bali: De vijand gebruikt mortieren en pantserauto's. De strijd wordt heviger'.
- 109 *Nieuwe Courant*, 16 april 1946; *Algemeen Handelsblad*, 23 april 1946; *De provinciale Drentsche en Asser Courant*, 20 april 1946.
- 110 Privéarchief M. de Niet, Perscommuniqué Ministerie van Overzeese Gebiedsdelen, 15-22 maart 1946; Ibidem, 22-28 maart 1946; Ibidem, 4-11 april 1946; Ibidem, 18-25 april 1946.

9 – De gevangenkampen: het tangsi-systeem

- 1 Gesprek A. Hoek en N.K. Sudiani met anonieme dorpsbewoner, Jatiluwih, 16 mei 2018.
- 2 Astiti en Suparta, *Ketut Meregeg, Tokoh Veteran Tabanan*, 58.
- 3 Dit was niet Sjoerd Lapré, de auteur van verschillende boeken en oud-voorzitter van de Stichting Japanse Erenschulden, maar vermoedelijk oud-planter Victor Albert Lapré (1919-2005), die destijds op Bali was gestationeerd.
- 4 Astiti en Suparta, *Ketut Meregeg, Tokoh Veteran Tabanan*, 59.
- 5 Ibidem.
- 6 Ibidem, 60.
- 7 Ibidem.
- 8 I Ketut Rangkeg, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Jatiluwih, 16 mei 2018.
- 9 Gesprek N.K. Sudiani en A. Hoek met anonieme dorpsbewoner, Jatiluwih, 16 mei 2018.
- 10 Wayan Djanur, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Kediri, 12 mei 2018; I Wayan Rugeg, interview door A. Hoek, vertaling I.G.N.A. Wirawan, Kerambitan, november 2014.
- 11 Sudarta, Purwadi, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali I*, 233.
- 12 NA, SNI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie', 8.
- 13 Nyoman Sardya Udaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014; Pindha, *Perang Bali*, 97-102, 105-111.
- 14 Ketut Mebeh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 20 november 2016.
- 15 Kitzen, *Oorlog onder de mensen*, 126.
- 16 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, nr. 148, Troepencommando Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Mededeeling gegevens Bali, bestemd voor Ve P. Gr. Bij aankomst te Singradja op 28 December 1947', J.B.Th. König, 3.
- 17 I Made Gama, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Pampatan, 12 mei 2019.
- 18 Pindha, *Perang Bali*, 398.
- 19 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 22.

- 20 Stone, *Concentration camps*, 29.
- 21 Mrázek, Rudolf, *The Complete Lifes of Camp People*, 357.
- 22 Emma Spijkerman, *Vijanden onder voorbehoud*, o.a. 15, 18.
- 23 Zie ook Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 448.
- 24 Ibidem, 448, 531, 533-534 en 537. In Nederland is het maar in één geval van marteling tot een rechtszaak gekomen. In 2013 interviewde onderzoeker Max van der Werff samen met journalist Piet Blauw de inmiddels overleden Yaseman. De rechtbank kende Yaseman in juli 2018 een schadevergoeding toe van 5000 euro, waarna de Nederlandse staat in hoger beroep ging. Het Hof verwierp dat beroep in 2019.
- 25 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 387.
- 26 Walter, *Colonial Violence*, 136.
- 27 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Detachement Bali en Lombok, 'Mededeeling gegevens Bali No. 8, 24 maart tot 30 maart, C.F. Hazenberg', Den Pasar, 30 maart 1946, 3.
- 28 NA, Archief van prof. mr. dr. F.M. Baron van Asbeck [levensjaren 1889-1968]; en enkele verwanten over de jaren 1902-1993 (hierna: Archief F.M. van Asbeck), 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief Siebe G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 30 mei 1947, 2.
- 29 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 520.
- 30 Ibidem, 515-516.
- 31 Meuwese, 'Recensie: Geersing legitimeert standrechtelijke executies van Westerling' (2020), link: www.puc.overheid.nl/mrt/doc/PUC_310526_11/1/; Staatsblad van Nederlandsch-Indië 1939. No. 582, Regeling op de staat van Oorlog en Beleg, artikel 19.
- 32 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Centrale Justitiële Afdeling, 'Resumé van de werkverrichtingen en resultaten in het onderzoek op Bali/Lombok', kapitein Kuikenga, Batavia, 5 februari 1949, 5.
- 33 In Denpasar stonden Jacques Treffers en Albert Siebeler aan het roer, in Mengwi waren dat afwisselend de luitenanten Van de Veen, De Kanter, Kahle en Wilson, in Klungkung kapitein Garot en NEFIS-medewerker Latour. In Singaraja werd het mid-kantoor vanaf oktober 1946 gerund door de beruchte sergeant Van Eijden en zijn naaste medewerker Schultz.
- 34 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief Siebe G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 30 mei 1947, 5.
- 35 Ibidem.
- 36 Eddy van Eijden, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 11 februari 2016.
- 37 Sungkim, interview door A. Hoek, vertaling I.G.N.A. Wirawan, Singaraja, 24 november 2014.
- 38 Ibidem.
- 39 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant J.W.Th. de Kanter, 5 november 1948, 6.
- 40 Ibidem.
- 41 Putu Yanik, 'Kisah Wanita Pahlawan di Bali' via <https://pojoklenteramerah.blogspot.com/2010/10/belajar-sejarah-laswi-laskar-wanita.html>
- 42 Dat zijn de tangsi's in: Antosari, Pempatan, Jatiluwih, Ubud, Kedewatan, Tulangpian, Kesiman, Seririt, Gianyar, Klungkung, Karangasem, Kediri, Tabanan, Singaraja (Banyumala), Abiansemal (Bae), Blahkiuh, Mengwi, Bangli, Negara, Penebel, Marga, Kerambitan, Munduk (in de Pasanggrahan), Denpasar (Kayumas), mid-kantoor Singaraja, NEFIS-kantoor Denpasar.
- 43 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 168.
- 44 Pindha, *Perang Bali*, 398.
- 45 Gusti Bagus Lanang Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.
- 46 Zie onder andere: Don Sweebe, interviews door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014, november 2014 en 22 december 2014; S. Nikijuluw, interview door A. Hoek, vertaling Crams Nikijuluw (zoon), Maastricht, 17 maart 2015; Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013; Nyoman Gede, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015; Astiti en Suparta, *Ketut Meregge, Tokoh Veteran Tabanan*, 55-62; NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant SJ.W.D. Kuikenga met comparant W.K. Wilson, 11 november 1948, 2; Ibidem, Verslag Theodorus van Meerwijk, Soerabaia, 14 april 1948, 4-5.
- 47 Nyoman Dauh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga, 7 mei 2019.
- 48 Gusti Bagus Lanang Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.

- 49 I Made Gama, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Pampatan, 12 mei 2019.
- 50 I Wayan Gendra en Ni Wayan Kerji, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Kerambitan, 22 april 2015.
- 51 Gusti Bagus Lanang Arya Putra, interview door N.M.F. Aswarini, Klungkung, 20 december 2016.
- 52 Last, *Bali in de kentering*, 12.
- 53 Made Dua, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Munduk, 2 mei 2015.
- 54 Putu Sulatera, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Seririt, 16 mei 2018.
- 55 Pindha, *Perang Bali*, 397-398.
- 56 Ibidem, 107.
- 57 Ibidem, 108-109.
- 58 Widja Kusuma, 'Kisah perjuangannya gerilya di Bali (II), pulang tanpa kulit', Bali Post, Denpasar (datum onbekend) 1979.
- 59 Voor meer informatie over seksueel geweld tijdens de onafhankelijkheidsoorlog, zie: Scagliola en Vince in samenwerking met Adel en Ambar, 'The Places, Traces and Politics of Rape in the Indonesian and the Algerian Wars of Independence'.
- 60 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisanten K.G. Smith en A.C. Hennion met comparanten A. Wakang, M. Marassabessy, W. Saroedin, N. Soewelle en H.P.-'er W. Soewetje, gesloten en getekend 29 augustus 1948.
- 61 NIMH, De Kam, 510, 3.9, nr. 123, Dagboek van Overvoorde Ie compagnie 4e, later 8e bataljon Regiment Stoottroepen, 18 juli 1946, 19.
- 62 Ibidem.
- 63 Er was in Mengwi een Menadonees peloton gestationeerd onder leiding van luitenant De Kanter. Ook de vaker aangehaalde adjudant Siebeler was de baas van Blok.
- 64 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 65 Ibidem en Henk Bleijedaal, Brief 19, 'Lieve ouders en zusters,' Kediri, 29 december 1947.
- 66 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 22 december 2014.
- 67 Ibidem.
- 68 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant Th. v. Meerwijk, 14 april 1948.
- 69 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 22 december 2014.
- 70 Ibidem.
- 71 Ibidem.
- 72 Ibidem.
- 73 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 74 Zie ook Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 457.
- 75 Ulri van Kempen, interview door A. Hoek, Utrecht, 9 september 2015.
- 76 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant A. Haskar, 27 oktober 1948, 3.
- 77 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 78 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant W.K. Wilson, 11 november 1948.
- 79 Ibidem, Proces-verbaal verbalisanten W.H.M. Colson en D. Ornée met comparant Van Meerwijk, 2 augustus 1948.
- 80 Ibidem, Verslag Th. van Meerwijk, v.e.a. H. Wallenburg, Soerabaia, 14 april 1948, 4.
- 81 Djelantik, *Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah*, 30.
- 82 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 83 Zie bijvoorbeeld: Robinson, *The Killing Season*, 12-13.
- 84 *The Report*, een speelfilm van Scott Z. Burns, 2019.
- 85 NA, SNI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie', 7.
- 86 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1214, Detachement Antosari, 'Verslag periode 27 april-15 mei 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 21 mei 1946, 2.
- 87 Wayan Rajeg, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Antosari, 22 april 2015.
- 88 Wayan Suweta, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Antosari, 22 april 2015.

- 89 Mevrouw Van der Zee, interview door A. Hoek, juni 2015.
- 90 Ibidem.
- 91 Ibidem.
- 92 Made Karda, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani en N.M.F. Aswarini, Kesiman, 4 mei 2019.
- 93 Ibidem.
- 94 Mevrouw Van der Zee, interview door A. Hoek, juni 2015.
- 95 Ibidem.
- 96 Pindha, *Perang Bali*, 69.
- 97 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 22-23.
- 98 Ketut Tongsen, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Bubunan, 14 mei 2018.
- 99 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 22-23.
- 100 Een publicatie van de universiteit Ganesha in Singaraja bevestigt dat de vastgebonden man op het reliëf doelbewust door 'NICA'-militairen is doodgeschoten. Suastawan en Oka, 'Monumen Perjuangan Panca Wirapati di Desa Bongancina, Buleleng, Bali, Latar Belakang Sejarah, Nilai', 6. De namen op de lijst zijn o.a. I Dewa Nyoman Latera en I Dewa Nyoman Jebot (de vastgebonden man).
- 101 Deze drie dorpen zijn door journaliste Ni Ketut Sudiani bezocht na ons gezamenlijke bezoek aan Pempatan in mei 2018. Zij heeft ze bezocht op 16 en 17 juni 2018 en ook op 3 februari 2019 en nam verschillende interviews met getuigen af.
- 102 I Nengah Dita (Pan Sukareni), interview door N.K. Sudiani, Pupuan, 16 juni 2018.
- 103 Ibidem, 3 februari 2019.
- 104 I Dewa Ketut Nugera, interview door N.K. Sudiani, Blatungan, 16 juni 2018.
- 105 Ibidem, 16 juni 2018 en 3 februari 2019.
- 106 Ibidem.
- 107 Ni Wayan Darning, interview door N.K. Sudiani, Padangan, 17 juni 2018; Wa-yan Seplog, interview door N.K. Sudiani, Padangan, 17 juni 2018.
- 108 I Wayan Warditha, interview door N.K. Sudiani, Padangan, 16 juni 2018.
- 109 Wayan Sukrana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Pempatan, 16 mei 2018.
- 110 Ibidem.
- 111 Ibidem.
- 112 Wayan Sukrana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Pempatan, 16 mei 2018.
- 113 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok, 'Maandverslag over de maand maart 1946, Hoofdstuk I, Kort overzicht verloop herbezetting Bali-Lombok', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 1; Ibidem, 'Hoofdstuk III, Gevoerde acties', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 1.
- 114 Ibidem, 'Hoofdstuk V, Actie en gebruik luchtmacht, vliegveld en luchttransport, Bijzonderheden uit verkenningverslagen', Troepencommandant F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 1-2.
- 115 Ibidem, Hoofdstuk I, Kort overzicht verloop herbezetting Bali-Lombok, F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 1; Ibidem, 'Hoofdstuk III, Optreden van eigen troepen en overzicht gevoerde acties', F.H. Ter Meulen, Denpasar, 24 april 1946, 2.
- 116 NA, Archief P.L. Dronkers, nr. 2, Foto-opschrift (achterkant) nr 1-7, 'Het detachement van Pempatan...'.
 117 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant W.J. van de Veen, 15 december 1948, 1-2.
- 118 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.11, nr. 1245, 'Organisatie inlichtingendienst en gegevens betreffende de politieke situatie, Defg. Inl. Officier Bn. II', w.g. [onleesbaar], Singaraja, 25 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 16 mei 1946, 3.
- 119 Ibidem, 'Organisatie inlichtingendienst en gegevens betreffende de politieke situatie, Defg. Inl. Officier Bn. II', w.g. [onleesbaar], Singaraja, 25 april 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 16 mei 1946, 3.
- 120 Ibidem.
- 121 Gadjah Merah op Bali en Lombok, 'Het tehuis van den Rooden Olifant', geen paginanummering.
- 122 Ibidem, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant W.J. van de Veen, 15 december 1948, 6.
- 123 Ibidem, 2.
- 124 Ibidem, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant E.L. Court, 18 november 1948, 1.
- 125 Dat gebeurde ook buiten Bali. Zie Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 521.

- 126 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Sj.W.D. Kuikenga aan Centrale Justitiële Afdeling Korps Militaire Politie, 'Verslag (door omstandigheden uitgebreid)', Sj.W.D. Kuikenga, Denpasar 16 oktober 1948, 2.
- 127 Wim Groot, interview door A. Hoek, Almere, 25 september 2014.
- 128 Don Sweebe, interviews door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober en november 2014.
- 129 Ibidem; zie ook Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 440: "'Effe pissen" als code voor moord op gevangenen was ook bekend in niet--militaire kringen'.
- 130 KITLV, SMGI, nr. 1050.2, interview J.H.R. Dröge.
- 131 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 345-349.
- 132 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 133 I Nengah Labah (1934) uit Pupuan in Buleleng zag als klein jongetje hoe drie jonge strijders die waren gearresteerd naar het bos zijn gebracht en daar gedwongen werden om de kant van de Nederlanders te kiezen en mee te helpen om strijders aan te brengen. Als ze niet wilden, moesten ze ter plekke vluchten. Een van de drie werd 'op de vlucht' neergeschoten, een ander wist te ontkomen, het lot van de derde is onbekend. De zoon van een veteraan uit Tabanan vertelde over de tangsi van Kediri in Tabanan een gelijksoortig verhaal, namelijk dat de Nederlanders de gevangenen lieten wegrekken en dan op ze schoten. Van zijn vaders verzetsgroep had er een weten te ontkomen door over een hek te springen, een ander werd neergeschoten en een derde werd gedood met een zwaard.
- 134 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview C.H. Stefels.
- 135 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 136 S. Nikijuluw, interview door A. Hoek, vertaling Crams Nikijuluw (zoon), Maastricht, 17 maart 2015.
- 137 Ibidem.
- 138 KITLV, nr. 63, III.52, Collectie Wilhelmus Theodorus IJzereef, 'Gesprek met generaal b.d. C. Giebel', 28 oktober 1981.
- 139 Generaal Spoor sprak zich af en toe tegen 'standrecht' uit, maar dat haalde weinig uit. Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 521, 524-525.
- 140 Wirawan, *Kami pedjoeang bukan sekadar pejuang*, 104-106.
- 141 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Troepencommando Bali/Lombok, Kantoor Inlichtingen, 'Wekelijksch inlichtingenrapport troepencommando nr. 6, 6 juni 1946 t/m 15 juni 1946', J.B.T(h). König, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 15 juni 1946, 1.
- 142 KITLV, SMGI, nr. 1608.3, interview met G. de Nijs, 3 juli 2000.
- 143 NIOD, 11.31 Kor, Korver, *Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd'*, 112.
- 144 Limpach, *Brandende Kampongs*, 518.
- 145 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 146 Ibidem.
- 147 Bert van Pinxteren, interview door A. Hoek, Bussum, 2 oktober 2017.
- 148 Ibidem.
- 149 Privé-archief Henk Bleijedaal, Brief 395, 'Lieve Pa,' Denpasar, 20 februari 1949.
- 150 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 511-512. Daar moesten gevangenen strafrechtelijk worden vervolgd door civiele rechtbanken.
- 151 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1197, Brief van de Resident van Bali en Lombok n.a.v. zijn terugkomst op het eiland, 'Het is voor mij...', w.g. M. Boon, Denpasar, 17 september 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 9 oktober 1946, 8.
- 152 Ibidem, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, Geheim Weekrapport 4 t/m 8 augustus 1946, L.C. van Oldenborgh aan Den Directeur N.E.F.I.S., 8 augustus 1946, 1.
- 153 Ibidem, nr. 1197, Brief van de Resident van Bali en Lombok n.a.v. zijn terugkomst op het eiland, 'Het is voor mij...', w.g. M. Boon, Denpasar, 17 september 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 9 oktober 1946, 8.
- 154 NA, Ministerie van Koloniën RI, nr. 175, 'Maandverslag voor Bali over December 1946', door M. Boon, Denpasar, 7 januari 1947.
- 155 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, Handgeschreven brief Jakobs aan Boon, 'Beste Boon...' Den Haag, 2 sept. 1947, 1.

- 156 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant J.W.Th. de Kanter, 5 november 1948, 5.
- 157 NA, Archief Ch. O. Van der Plas, 2.21.266, II.A.2, nr. 133, Punten uit de mededeelingen van Dr. Djelantik, welke erop wijzen, dat op eenige vragen een beslissing genomen moet worden, 26 oktober 1946, 1.
- 158 Anak Agung Gede Bagus Ardhana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Bangli, 23 november 2016,
- 159 Privéarchief G.B. Robinson, Dewa Made Dana, interview door G.B. Robinson, 7 en 10 oktober 1986.
- 160 Ibidem, I Wayan Rana, interview door G.B. Robinson, distr. Kuta, Br Celuk, 5 en 8 september 1986.
- 161 Ibidem.
- 162 NIOD, IC, 400, ‘Gevangenisdirecteur tegen wil en dank’, ongepubliceerde memoires van H.L.J. Toorenborg.
- 163 Privéarchief G.B. Robinson, I Wayan Rana, interview door G.B. Robinson, distr. Kuta, Br Celuk, 5 en 8 september 1986.
- 164 Agamben, *Homo Sacer*, 107.
- 165 NA, SNI, Archief KMP/MP KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Officier van justitie Mr. J.L. Kruithof, ‘Verslag van de maand juni 1948’.
- 166 Ibidem, 9.
- 167 Aussaresses, *The Battle of the Kasbah*, 127 en zie voor meer informatie over marteling en executie door de Britten in Kenia: Elkins, *Imperial Reckoning*.
- 168 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief Siebe G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 30 mei 1947, 2.
- 169 I Gusti Ayu Djanawati, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 12 mei 2018.
- 170 Privéarchief M. de Niet, Map Bali, Notities n.a.v. Kraemer op 20 Sept. in *Vrij Nederland*, 1.
- 171 Privéarchief H. Bleijedaal, Brief 101 en Brief 238.
- 172 I Made Gama, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Pampatan, 12 mei 2019.

10 – De Malino-agenda (mei-juli 1946)

- 1 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 98-102.
- 2 ‘Commissie Van Poll: chaos in Indonesië, titanen-taak wacht ons’, *Het Parool*, 3 mei 1946.
- 3 ‘Rapport van commissie Van Poll’, *Amigoe di Curaçao*, 7 mei 1946.
- 4 Een replica van deze brief is te vinden in het oorlogsmuseum van de plaats Marga in Tabanan, Bali.
- 5 Ibidem.
- 6 Ibidem.
- 7 Pindha, *Perang Bali*, 134.
- 8 Windia, Sudarta en Suarsa, *I Gusti Ngurah Rai Pahlawan Nasional*, 120.
- 9 Pindha, *Perang Bali*, 134.
- 10 Ibidem, 135.
- 11 Ibidem, Brief Siebe Lijftogt, ‘Liefste Linde, groot is de vreugde...’, Lombok, 7 mei, 1946, 3.
- 12 Ibidem.
- 13 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indoneshia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 114.
- 14 Ibidem, 115.
- 15 Pindha, *Perang Bali*, 121.
- 16 Ibidem, 122.
- 17 Een replica van deze brief is te vinden in het oorlogsmuseum van de plaats Marga in Tabanan, Bali.
- 18 Ibidem.
- 19 Gusti Ayu Putu Tirta en Gusti Lanang Baju Wibi Seka, interview door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini, Duda, 12 mei 2019. De gedode strijders, die aan de deur en degene die op de drum sloeg, heetten Gejer en Renia.
- 20 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.7, nr. 1236, Rapport controleur Karangasem, Periode 24 mei t/m 4 juni 1946, J. Nuhaan, 1.
- 21 Privéarchief G.B. Robinson, Wayan Rana, interviews door G.B. Robinson, Kuta Distr., Br Celuk, 5 en 8 september 1986.

- 22 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, ‘Wekelijks inlichtingenrapport no. 4, v/m 23 mei t/m 30 mei 1946’.
- 23 *The Voice of Free Indonesia*, 1 juni 1946.
- 24 Putu Kari (Ibu I Gusti Ng Rai), A.A. Sri Yutiati, A.A. Nanik Suryani, Putu Sari Utami en Made Sri Muhyane, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 16 april 2015; Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 20.
- 25 I Gusti Ngurah Gede Yudhana en A.A. Nanik Suryani, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014.
- 26 Ibidem.
- 27 I Desak Putu Kari (Ibu I Gusti Ng Rai), A.A. Sri Yutiati, A.A. Nanik Suryani, Putu Sari Utami en Made Sri Muhyane, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 16 april 2015; Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 24.
- 28 I Gusti Ayu Putu Sutari, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 9 mei 2018.
- 29 Ibidem.
- 30 I Gusti Ayu Djanawati, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 12 mei 2018.
- 31 Walter, *Colonial Violence*, 162-163.
- 32 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Troepencommando Bali/Lombok Hoofdkwartier, Kantoor Inlichtingen, ‘Maandverslag over April 1946, Hoofdstuk II, 1.a. patrouilles’, F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.
- 33 NIB, Deel 4, KS 39, nr. 147, Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van Overzeese Gebiedsdelen (Logemann), 22 mei 1946, 323.
- 34 Ibidem, nr. 161, Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van Overzeese Gebiedsdelen (Logemann), 27 mei 1946, 361 (360-361); Ibidem, nr. 192, Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van Overzeese Gebiedsdelen (Logemann), 3 juni 1946, 412.
- 35 ‘Bali en Lombok bevindingen directeur B.B.’, *Het dagblad*, 1 mei 1946. Zie voor een verder beeld bijvoorbeeld ook: ‘Pemoeda-terreur op Bali’, *De provinciale Drentsche en Asser courant*, 27 maart 1946 en ‘Communiqué’, *Amigoe di Curaçao*, 1 mei 1946.
- 36 ‘De gamelan klinkt. Feest op Bali’, *de Volkskrant*, 21 mei 1946.
- 37 ‘Hoe Gianyar gepacificeerd werd’, *Nieuwe Courant*, 15 juni 1946.
- 38 Ibidem.
- 39 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, Rapport, ‘Aan de Co-Amacab’, Gianyar, 1 juni 1946, 2.
- 40 Ibidem, 4.
- 41 NA, SNI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, ‘Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie’, 7.
- 42 Ibidem.
- 43 ‘De toestand op Bali’, *Amigoe di Curaçao*, 1 juni 1946.
- 44 Dit is gebaseerd op Wirawan, *Pusuran Revolusi Indonesia* (2012), Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indoneshia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku* (2008), Pindha, *Perang Bali* (2013) en Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 22 maart 1986.
- 45 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indoneshia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 127.
- 46 Privéarchief G.B. Robinson, I Gusti Bagus Teken, interview door G.B. Robinson, Jakarta, 10 januari 1986.
- 47 Pindha, *Perang Bali*, 42.
- 48 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 22 maart 1986.
- 49 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indoneshia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 119.
- 50 Made Dua, interview door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend), Munduk, 2 mei 2015.
- 51 Pindha, *Perang Bali*, 245-249.
- 52 NA, SNI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie, 9.
- 53 Anak Agung Gede Bagus Ardhana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Bangli, 23 november 2016.
- 54 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1195, Maandverslag van april 1946, Hoofdstuk II.B, ‘Tactiek en optreden van de verzetsparty’, F.H. Ter Meulen, 14 juni 1946, 1.

- 55 Pindha, *Perang Bali*, 274.
- 56 Ibidem, 247.
- 57 Windia, Wiratmaja, Suarsa, Suarjana en Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai*, 2-3.
- 58 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 133.
- 59 Pindha, *Perang Bali*, 177.
- 60 Privéarchief H.J. Franken, Losse aantekeningen uit J. Kersten, Bali. Hoe een missionaris het ziet, Eindhoven, 1940.
- 61 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 133.
- 62 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Troepencommando Bali/Lombok, 'Wekelijks inlichtingenrapport no. 6, v/m. 6 juni 1946 t/m 15 juni 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 15 juni 1946, 1.
- 63 Ibidem, Troepencommando Bali/Lombok, 'Wekelijks inlichtingenrapport no. 6, v/m. 6 juni 1946 t/m 15 juni 1946, Bijlage', De Actieleider Tabanan, w.g. W.C.A. van Beek, 9 juni 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 15 juni 1946, 2.
- 64 Ibidem.
- 65 Privéarchief G.B. Robinson, 'Wekelijks Inlichtingenrapport nr. 10', 7 t/m 14 juni 1946.
- 66 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 22, 'Zeer geheim rapport inzake algemeene situatie Noord Bali (landschappen Boeileng en Djembrana)', De Afgetreden Controleur B.B. van Noord-Bali, H.C. Smith.
- 67 Hoek, 'Wij gaan het hier nog heel moeilijk krijgen', *NRC Handelsblad*, 9 januari 2016.
- 68 NA, SNI, HKGS, 2.13.132, A.2.2, nr. 1170, 'II. Resume Dagelijkse Operatiën Bali/Lombok/Banjoewangi', 16 juli 1946, 1-2.
- 69 NIMH, Ter Meulen, 455, 3.4, nr. 12, Documentatie met betrekking tot het zwemongeval en overlijden van overste F.H. ter Meulen, verschillende afscheidsbrieven.
- 70 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 134-135.
- 71 Pindha, *Perang Bali*, 283.
- 72 NIOD, 11.31 Kor, Korver, *Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd'*, 115.
- 73 I Made Keredek (Kreddek), interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Tabanan, 22 april 2015.
- 74 NIOD, 11.31 Kor, Korver, *Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd'*, 114.
- 75 NA, SNI, HKGS, 2.13.132, A.2.2, nr. 1170, 'II. Resume Dagelijkse Operatiën Bali/Lombok/Banjoewangi, Vliegrapport 9 juli 1946', 16 juli 1946, 3.
- 76 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, Troepencommando Bali/Lombok, 'Wekelijks inlichtingenrapport no. 10, 4 juli 1946 t/m 11 juli 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 13 juli 1946, 2.
- 77 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepencommando Bali/Lombok, 'Mededeling gegevens Bali, bestemd voor Ve P.Gr. bij aankomst te Singaraja op 28 December 1947', J.B.Th. König, 4.
- 78 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.3.8, nr. 1225, N.E.F.I.S. Post Bangli, 'Weekrapport nr. 1 (10-17 juli 1946)', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 19 juli 1946, 2.
- 79 Pindha, *Perang Bali*, 300.
- 80 Ibidem, 373.
- 81 Ibidem.
- 82 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 150.
- 83 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 128.
- 84 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapportage 14 t/m 20 juli 1946', Denpasar, L.C. van Oldenborgh, 22 juli 1946, 1.
- 85 Ibidem, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapportage 7 t/m 13 juli 1946', L.C. van Oldenborgh, 15 juli 1946, 1.
- 86 Privéarchief M. de Niet, Rijksvoorlichtingsdienst, 'Weekoverzicht 12 tot 20 juni 1946'; Ibidem, Weekoverzicht 19 tot 26 juni 1946.

- 87 'Indonesia this week: the Malino Conference', *The Voice of Free Indonesia*, 21, 15 juni 1946; *The Voice of Free Indonesia*, 25, 13 juli 1946.
- 88 'Indonesian Press Comments: The Malino Conference', *The Voice of Free Indonesia*, 25, 13 juli 1946.
- 89 *Het Nieuws*, 1 juni 1946; *De West*, 31 mei 1946.
- 90 Privéarchief M. de Niet, 'Verklaring van de Masjoemi, P.N.I en B.B.I.', *Indonesia*, jrg. 17, 6 juli 1947.
- 91 Ibidem, 'Colonial Policy and Humanitarian Principles', *The Voice of Free Indonesia*, nr. 21, 15 juni 1946.
- 92 Ibidem, 'Republiek Indonesia, levend en denkend – de opbouw', *Indonesia*, jrg. 17, 6 juli 1947 en G.R. Breed, 'The Postage Stamps of Indonesia', *The Voice of Free Indonesia*, nr. 38, 12 oktober 1946.
- 93 Ibidem, 'Colonial Policy', *The Voice of Free Indonesia*.
- 94 NA, Archief H.J. van Mook, 2.21.123, nr. 149, Brief van I Gusti Ketut Djelantik aan Jo Verkuyll, 'Beste Jo', Singaraja, 21 juni 1946.
- 95 Ibidem.
- 96 'AR moet anders tegenover Indonesië staan. Ds. Verkuil, gereformeerd predikant te Batavia, wil inzicht verhelderen', *Het Parool*, 29 mei 1946.
- 97 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 306.
- 98 Agung, *From the formation of the state of East-Indonesia towards the establishment of the United Nations of Indonesia*, 57.
- 99 De Jong, *Koninkrijk der Nederlanden*, deel 12, tweede helft, 776-777.
- 100 NIB, Deel 4, KS 39, nr. 266, Van Mook aan Logemann, 23 juni 1946, 513.
- 101 Ibidem, nr. 315, Van Mook aan Jonkman, 5 juli 1946, 602.
- 102 NA, SNI, Collectie Onderdeelsverslagen, 2.13.132, A.9.2.1, nr. 3359, 'Korpsgeschiedenis van het Xe Bataljon Infanterie', 9; NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.12, nr. 1255, 'Rapport inzake de meerdaagsche militaire patrouille naar West-Tabanan, Maandag 22 Juli t/m Woensdag 24 Juli 1946', w.g. de Controleur B.B. te Antasari, w.g. H.C. Smith, Denpasar, 26 juli 1946, 2-3.
- 103 Feddy Poeteray, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 2 oktober 2013.
- 104 Privéarchief M. de Niet, 'RVD Regeeringsvoorlichtingsdienst, weekoverzicht van de afdeling Voorlichting Overzeesche Gebiedsdeelen, No 27., Van 11 tot 18 Juli 1946', 1.
- 105 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 227.
- 106 Privéarchief M. de Niet, Map Malino, 'No.20a. Kort verslag van de vergadering gehouden op 17 juli 1946', 7-8.
- 107 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 28 juli t/m 3 aug 1946', L.C. van Oldenborgh, 4 augustus 1946, 1.
- 108 Ibidem.
- 109 Privéarchief M. de Niet, Map Malino, 'No.20a. Kort verslag van de vergadering gehouden op 17 juli 1946', 1.
- 110 Ibidem, Map Malino, 'No. 21. Kort verslag van de vergadering gehouden op 18 juli 1946', 1-3.
- 111 Ibidem, 'No. 27. Kort verslag van de vergadering gehouden op 19 juli 1946', 1.
- 112 Ibidem, 'Conclusies en resoluties der conferentie te Malino', 1.
- 113 Ibidem.
- 114 Van Goudoever, *Malino maakt historie. Een overzichtelijke bewerking van notulen en tekstuele redevoueringen ter Conferentie van Malino 15-25 Juli 1946*, RVD, 1946.
- 115 De Jong, *De Terugtocht*, 77, noemde Malino in feite de eerste concrete stap op weg naar dekolonisatie.
- 116 Van Doorn, *De laatste eeuw van Indië*, 259.
- 117 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 4 t/m 8 augustus 1946', L.C. van Oldenborgh, 8 augustus 1946, 1.
- 118 Ibidem.
- 119 Ibidem, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 23 t/m augustus 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 13 september 1946, 1.
- 120 Ibidem, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 29 augustus 1946 t/m 5 september 1946', L.C. van Oldenborgh, 5 september 1946.
- 121 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.5.2, nr. 1281, 'Zuiderafdeling van Borneo – overzicht over de periode van 16 t/m 31 juli 1946'; Ibidem, 'Politiek verslag over augustus 1946'.
- 122 W. IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 86.

- 123 Privéarchief M. de Niet, 'Seven Days History', *The Voice of Free Indonesia*, Vol. II, 14 december 1946, 111.
- 124 Emailconversatie A. Hoek met historica Elsbeth Locher-Scholten, kleindochter van F.M. van Asbeck, op 3 juni 2021.
- 125 Privéarchief Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan Linde Lijftogt, 'Liefste Linde', Denpasar, 14 juli 1946.
- 126 Ibidem.
- 127 Privéarchief G.B. Robinson, ongepubliceerde memoires van P.L. Dronkers, *De laatste van 350 jaren Nederland-Indonesië 1945-1950*, 6.
- 128 Privéarchief G.B. Robinson, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, 20 juni 1985; KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview Siebe Lijftogt.
- 129 Ibidem.
- 130 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 2, 'Vertrek B.L. Brigade', De Amacab Officier Tabanan Ellerbeck, Tabanan, 31 mei 1946, 1.
- 131 Ibidem, 3.
- 132 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, Handgeschreven briefje Jacobs aan M. Boon, 'Beste Boon', Den Haag, 2 september 1947.
- 133 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, 'Zeer geachte Professor van Asbeck', Bali, 13 oktober 1946.
- 134 Ibidem, Brief Siebe Lijftogt aan Van Asbeck, 'Zeer geachte Professor van Asbeck', Bali, 13 oktober 1946.
- 135 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.7, nr. 1236, Periodiek verslag van de Onderafdeeling Karangasem, periode maand Juli 1946. J. Nuhaan, 3.
- 136 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan Linde Lijftogt, 'Liefste Linde', Lombok, 7 mei 1946, 5.
- 137 Ibidem, Brief van Linde en Siebe Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Zeer Geachte Professor van Asbeck', Bali, 13 oktober 1946, 2-3.
- 138 Ibidem, 2.
- 139 KITLV, SMGI, nr. 1655, J.W. van Ganswijk.
- 140 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan Linde Lijftogt, 'Liefste Linde', Mataram, 26 mei 1946, 5.
- 141 Ibidem, 'Liefste Linde', Lombok, 7 mei 1946, 3.
- 142 Ibidem, 'Lieve Linde', Praja, 4 juli 1946, 1.
- 143 Ibidem.
- 144 Ibidem.
- 145 Ibidem, 2.
- 146 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief Siebe G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Zeer geachte Professor van Asbeck', Bali, 13 oktober 1946.
- 147 Ibidem.
- 148 Ibidem.
- 149 Ibidem.
- 150 Privéarchief G.B. Robinson, Piet L. Dronkers, interview door G.B. Robinson, Eindhoven, 29 juni 1985.
- 151 Ibidem.
- 152 Geert en Ida Lijftogt, interview door A. Hoek, Olst, 6 april 2015.
- 153 Ibidem.
- 154 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview Siebe G. Lijftogt.
- 155 Ibidem.
- 156 Wolter Gerungan, interview door A. Hoek, Amsterdam, 22 september 2016. Voor meer informatie over de familie Gerungan zie Hoek, 'Je huid was te blank of te bruin', *NRC Handelsblad*, 12 augustus 2016.

11 – De Puputan Margarana (augustus-november 1946)

- 1 Nyoman Dauh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga, 7 mei 2019.
- 2 Ewald Vanvugt is bij mijn weten een van de weinige onderzoekers die er onderzoek naar deed. Hij besteedde er onder andere aandacht aan in de Volkskrant in 1985 en in *Roofstaat* (2015).
- 3 De Kam, *Het reizende bataljon*, 11.
- 4 Ibidem, 44.

- 5 Privéarchief G.B. Robinson, 'Mededeling gegevens Bali bestemd voor 8 RS bij aankomst te Singaraja', J.B.T. König, 22 juli 1946.
- 6 Privéarchief C.C. Destrée, Correspondentie naar huis, Denpasar, 6 september 1946.
- 7 Stoter Jan van Trigt, wiens dagboek achteraf door zijn dochter in de uitgave *Duizend dagen Indië* is gepubliceerd, schreef dat het met de Gadjah Merah 'beter eten dan vechten' was, maar noemde ze toch 'prachtkerels.' Hij vond de samenwerking 'niet spontaan' verlopen, maar ze konden wel wat van het KNIL leren. Oud-Stootroeper Karel Keuls vond dat het KNIL het echte werk opknapte en 'een rotte oorlog moesten vechten tegen de guerrilla's,' zo liet hij achteraf aan de telefoon weten. Maar Destrée had weinig respect voor de Gadjah Merah. Ze hadden 'een heel grote smoel' als ze met velen zijn, en stonden erom bekend 'er hard en wreed op in te gaan', zo blijkt uit zijn correspondentie naar huis. Een van zijn bataljonsgenoten zei achteraf dat hij een KNIL'er van de inlichtingendienst bijna te lijf was gegaan, omdat deze een gevangene zo wreed behandelde.
- 8 Feddy Poeteray, Leeuwarden, interview door A. Hoek, 2 oktober 2013.
- 9 Wolters-van Trigt en Visser, *Duizend Dagen Indië*, 69-70.
- 10 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 229, NEFIS-publicatie inzake de 'Politieke stromingen en toestanden op Bali en Lombok', 2.
- 11 NA, onbekend, 'Rondschrijven no. 74', Jhr. J.J.G. Alting von Geusau, Denpasar, 31 juli 1946.
- 12 NA, NEFIS/CMI, II.2.1.4, nr. 1198, 'Wekelijksch Inlichtingen Rapport No. 14, v/m 1 Aug t/m 8 Aug', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 13 augustus 1946, 3.
- 13 Wolters-van Trigt en Visser, *Duizend Dagen Indië*, 72.
- 14 Ibidem.
- 15 Ibidem.
- 16 Privéarchief C.C. Destrée, Correspondentie naar huis, Denpasar, 21 september 1946.
- 17 Wolters-van Trigt en Visser, *Duizend Dagen Indië*, 93.
- 18 Nanny Vogler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 4 juni 2015.
- 19 Wolters-van Trigt en Visser, *Duizend Dagen Indië*, 71, 88.
- 20 Privéarchief C.C. Destrée, Correspondentie naar huis, Denpasar, 19 september 1946.
- 21 Ibidem, Correspondentie naar huis, Denpasar, 21 september 1946.
- 22 Wolters-van Trigt en Visser, *Duizend Dagen Indië*, 125.
- 23 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview H.J. Wijnmalen, 1976.
- 24 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, 'Wekelijksch Inlichtingen Rapport nr. 17, v/m 22-29 Augustus 1946', w.g. J.B.T. König, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 3 september 1946, 5.
- 25 Ibidem.
- 26 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief van Linde en Siebe Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Zeer Geachte Professor van Asbeck', Bali, 13 oktober 1946, 2.
- 27 Ibidem.
- 28 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 20 t/m 26 september 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 27 september 1946, 1.
- 29 Ibidem, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 13 t/m 19 sept 1946', L.C. van Oldenborgh, 19 september 1946, 2.
- 30 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, H.Q. N.E.F.I.S. Hoofdkw. 'Y' Brigade, 'Wekelijksch Inlichtingen Rapport nr. 17, v/m 22 Augustus 1946 t/m 29 Augustus 1946, Bijlage 1, Controle Terugkeerende verzetslieden', J.B.T(h), König, Batavia, 17 september 1946, 5.
- 31 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan Marie Anne Tellegen, 'Beste Dokter', Den Pasar, 7 december 1947, 2.
- 32 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 33 Narji, *Puputan Margarana*, 38, 41-44.
- 34 Pindha, *Perang Bali*, 356.
- 35 Ibidem, 365.
- 36 Ibidem, 366.
- 37 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, 'Wekelijksch Inlichtingen Rapport nr. 18, 29 Augustus t/m 5 september 1946', w.g. J.B.T. König, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 10 september 1946, 3.

- 38 Pindha, *Perang Bali*, 403-404; NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, ‘Wekenlijksch Inlichtingen Rapport nr. 21, 19 Sept ’46 t/m 28 Sept ’46’, w.g. J.B.T. König, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 1 oktober 1946, 2.
- 39 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1215, H.Q. NEFIS, BK Bali en Lombok, ‘Weekrapport van 18/15 September, ’46’, w.g. P. van Riemsdijk, C.M. Bosch, Marga, 26 september 1946, 2.
- 40 Sudarta, Purwada, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali II*, 123.
- 41 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, ‘Wekenlijksch Inlichtingen Rapport nr. 21, 19 Sept ’46 t/m 28 Sept ’46’, w.g. J.B.T. König, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 1 oktober 1946, 1-2.
- 42 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, nr. 133, Codetelegram van de Nederlands-Indische regering aan het Ministerie van Overzeese Gebiedsdelen Den Haag, 10 juli 1946.
- 43 Djelantik, *The Birthmark*, 172-173.
- 44 Ibidem.
- 45 ‘Guerillastrijd woedt op Bali. Partisanen in actie’, *Het Parool*, 12 augustus 1946.
- 46 Djelantik, *The Birthmark*, 176.
- 47 Ibidem, 176-177.
- 48 Bogaarts, *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, II, Band D, eerste helft, 1946-1948, 2373.
- 49 Ibidem.
- 50 NA, Archief Ch.O. Van der Plas, nr. 133, ‘Waarde heer Djelantik’, Batavia, 24 september 1946.
- 51 Djelantik, *The Birthmark*, 177.
- 52 Ibidem.
- 53 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, ‘Wekenlijksch inlichtingenrapport nr. 20, v/m 12 sept. 1946 t/m 19 sept. 1946’, w.g. J.B.T. König, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 24 september 1946, 1.
- 54 Ibidem.
- 55 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, ‘Weekrapport 4 t/m 10 October 1946’, L.C. van Oldenborgh, 16 oktober 1946, 1.
- 56 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, ‘Beste oom Frederik’, 30 mei 1947, 3; Ibidem, ‘Beste oom Frederik’, Selat, 28 november 1946, 4.
- 57 Ibidem, ‘Beste oom Frederik’, Selat, 28 november 1946, 4.
- 58 Ibidem.
- 59 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, ‘Wekenlijksch inlichtingenrapport nr. 26, v/m 24 Oct. ’46 t/m 31 Oct. ’46’, w.g. A.J. Treffers, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 6 november 1946, 1. ‘Wij vreezen dat lezingen van deze soort de verhouding Nederland-Indonesia in het algemeen en Bali in het bijzonder niet ten goede zullen komen’, aldus de Anak Agung; zie ook: NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.6, nr. 1234, ‘Enige kenschetsen omtrent de politieke situatie in Gianjar, door een Zelfbestuurder van dit landschap’, 1.
- 60 Djelantik, *The Birthmark*, 183.
- 61 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1219, ‘Verslag Nopens den politieken toestand op Bali, periode: 1° helft October 1946’, M. Boon, Denpasar, 29 oktober 1946.
- 62 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, nefis Buitenkantoor Bali/Lombok, ‘Weekrapport van 27 Sept. t/m 3 Oct ’46’, L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 3 oktober 1946, 1.
- 63 Privéarchief G.B. Robinson, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, Olst, 20 juni 1985.
- 64 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1203, nefis, Buitenkantoor Bali/Lombok, ‘Inf. Kapitein van Oldenborgh, B.I.No. 434(A6)’, 19 september 1946, 1.
- 65 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1, nr. 1215, H.Q. N.E.F.I.S., B.K. Bali en Lombok, ‘Weekrapport van 26 Sept. t/m 3 Oct. ’46’, w.g. P. van Riemsdijk, C.M. Bosch, Redjasa, 4 oktober 1946, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 7 oktober 1946, 1.
- 66 Ibidem.
- 67 Privéarchief C.C. Destrée, Correspondentie naar huis, Tabanan, 8 oktober 1946.
- 68 Hoek, ‘Bloedbaden op Bali’, 2013.
- 69 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 229, NEFIS-publicatie inzake de ‘Politieke stromingen en toestanden op Bali en Lombok’, 2.
- 70 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 154.
- 71 I Gusti Kompiang, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Wanasari, 8 mei 2019.

- 72 NIMH, De Kam, 510, 3.6, nr. 55, Bevelen voor het 4e en 8e bataljon Regiment Stoottroepen, 'Bevel voor de actie op 7 en 8 oktober'.
- 73 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, NEFIS Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport no. 35 van 25 t/m 31 oktober 1946', 31 oktober 1946.
- 74 NIMH, De Kam, 510, 3.9, nr. 121, Gedicht 'God's bloementuin' door Kees van Leuven, Palembang, 25-26 december 1946.
- 75 Bogaarts, *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, II. Band D., eerste helft, 2383-2384. Nico Palar, voluit Lambertus Nicodemus Palar, was een Nederlands politicus, Indisch nationalist en Indonesisch diplomaat. Palar kwam in 1928 vanuit Nederlands-Indië naar Nederland.
- 76 Smit, *Het dagboek van Schermerhorn I*, 36.
- 77 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, 'Wekenlijksch Inlichtingen Rapport nr. 30, v/m 21 Nov. '46 t/m 28 Nov '46', w.g. A.J. Treffers, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 3 december 1946, 2.
- 78 De Moor, *Generaal Spoor*, 226-227.
- 79 Smit, *Het dagboek van Schermerhorn I*, 95.
- 80 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 95, Verslag van de vergadering van de raad voor militaire aangelegenheden van het Koninkrijk op 12 nov. 1946, 228-229 (222-230).
- 81 Ibidem, nr. 78, Minister van Overzeese Gebiedsdelen (Jonkman) aan commissie-generaal, 9 nov. 1946, 175 (172-178); Ibidem, nr. 102, Notulen van de 28ste vergadering van de commissie-generaal op 13 nov. 1946, 243 (240-245).
- 82 NIMH, De Vries, 237, 11, nr. 562, H.J. De Vries, gepensioneerd kolonel voormalig KNIL, 'To whom it may concern', Heemstede, 1 augustus 1966.
- 83 Smit, *Het dagboek van Schermerhorn I*, 105.
- 84 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 82, Hoofd legervoortlichtingsdienst (Van Berckelaer) aan alle militaire commandanten, 11 nov. 1946, 192 (188-192).
- 85 Ibidem.
- 86 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 233-234.
- 87 De Moor, *Generaal Spoor*, 230.
- 88 Ibidem, 231.
- 89 Speech Siti Rabyah Parvati (Upik) Sjahrir, ter gelegenheid van 'The Linggadjah Conference', op de Indonesische ambassade in Den Haag, www.Indonesië-nederland.org, 2009.
- 90 Ibidem.
- 91 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Bijl. 2, Politiek Verslag over Bali. Periode tweede helft maand November 1946'. Bijlagen bij algemeen rapport, M. Boon, Denpasar, 12 november 1946, 1.
- 92 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonnesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 155.
- 93 Nyoman Gede, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 94 Mangku I Ketut Niasa Putra, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga, 15 april 2015.
- 95 Vanvugt, 'Maar jij, een Nederlander, wat doe jij hier op ons veld van eer?'
- 96 Wirawan, Sukiada, Nuryahman en Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah*, Deel 2 (2018), 69-70.
- 97 I Made Reking, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga (Tabanan), 24 april 2015.
- 98 Nyoman Gede, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 99 Ibidem; I Made Reking, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga (Tabanan), 24 April 2015.
- 100 I Made Reking, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga (Tabanan), 24 april 2015.
- 101 Dorpelingen in banjar Ole (Marga, Tabanan), interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, 15 april 2015.
- 102 Nyoman Dauh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga, 7 mei 2019.
- 103 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-1946', J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 2-3; Nortier, 'De Puputan Margarana', 35.
- 104 Ibidem, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-'46, Bijlage 3, Gevechtsrapport 6-Inf. XII', De Actieleider O.Bali, w.g. A. Garot, Kloengkoeng, 23 november 1946, J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 1.
- 105 Ibidem.
- 106 Ibidem, 2.

- 107 Ibidem, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, Detachement Antosari, XIIe Bataljon, 2^e Compagnie, 3^e Peloton, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-'46, Bijlage 5', Haarmans, Antosari, 22 november 1946, w.g. J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 1.
- 108 Ibidem.
- 109 Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 158.
- 110 Vanvugt, 'Maar jij, een Nederlander, wat doe jij hier op ons veld van eer?', *de Volkskrant*, 23 november 1985.
- 111 Ingezonden brief A.J. Treffers, 'Bali', *De Volkskrant*, 4 december 1985.
- 112 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 113 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-1946', J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 3.
- 114 Zie: NA, SNI, HKGS, 2.13.132, A.2.2, nr. 1170, 'Para – "A" Operatie', Intell. Overzicht No. 21, 2 december 1946, 1.
- 115 I Made Reking, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga (Tabanan), 24 april 2015.
- 116 Siebeler, hoofd van de MVD, zei achteraf dat er ook jagers zijn ingezet. Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015. Uit andere bronnen komt ook naar voren dat er in roterende detachering twee of drie jagers vanuit Surabaya op Bali waren gestationeerd. Dat ging om een 'Curtis P-40N Kittyhawk'. Zie de ingezonden brief door Gerard J. Casius uit de Verenigde Staten in *Stabelan* (nr. onbekend) op pagina 19, als reactie op het artikel van Nortier, 'De Puputan Margarana', *Stabelan*, 36. Uit het vluchtrapport komt aanwezigheid van deze jagers op 20 november 1946 niet naar voren, maar wel zijn er gegevens te vinden waaruit blijkt dat deze P-40's in ieder geval in juli 1946 (dus ongeveer vier maanden voor de gevechten bij Marga) op Bali blijken te hebben gevlogen.
- 117 NA, SNI, Archief van de staven van de T t/m Z-Brigade en de Staf Bataljon 2-13 Regiment Infanterie in Nederlands-Indië, [1945] 1946-1950, 2.13.132, A.8.6, nr. 3141, Staf van de 'Y' Brigade, 'Gevechtsrapport 6-Inf. XII', 23 november 1946, Bijlage 4 (2^e Cie, XIIe Bat.Inf.).
- 118 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-'46', J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 4; Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014; Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 119 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015; Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 120 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), 2 oktober 2014.
- 121 Ibidem; Rob Sweebe en A. Hoek, conversatie per mail, 4 juli 2015.
- 122 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-'46', J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 4.
- 123 NA, SNI, HKGS, 2.13.132, A.2.1, nr. 1198, 'Wekelijks Inlichtingenrapport nr. 31, 28 Nov '46 t/m 5 Dec '46', w.g. A.J. Treffers, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 10 december 1946, 1; Ibidem, NEFIS, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Weekrapport 38/39 van 15 t/m 29 Nov. 1946', L.C. van Oldenborgh, 28 november 1946, 1.
- 124 Zie: *Monumen Perjuangan Mayor I Gusti Gde Wayan Debes Alias Pak Putih dan Komandan Polisi Mas Wagimin*. De auteur van het ongepubliceerde boekje is onbekend, 28; Sudarta, *Puputan Margarana*, 33; Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 160.
- 125 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 126 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-46', J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 4.
- 127 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief S.G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste oom Frederik', Selat, 28 november 1946, 4.
- 128 Privéarchief M. de Niet, Map Bali, 'Notities n.a.v. Kraemer op 20 Sept. in Vrij Nederland', 1; Sudarta, *Puputan Margarana*, 33, 43, 44; Nyoman Dauh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga, 7 mei 2019; Sakano, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku*, 160.

- 129 Nyoman Dauh, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga, 7 mei 2019; I Made Reking, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga (Tabanan), 24 april 2015; Nyoman Gede, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015.
- 130 Dorpsbewoner Nyoman Dauh zag vele doden aan Nederlandse kant, hij moest ze zelfs helpen vervoeren naar de tangsi van Alas Baha. Dichter Narji schreef dat de 'NICA' lichamen verborg en in een truck wegreed. Een plaatselijke veteraan die destijds aanwezig was beweerde dat dat de ap was, de pro-Nederlandse politie. Of dat juist is, en wat hun dodenaantal betrof, dat is niet meer te achterhalen. Narji, *Puputan Margarana* (1995).
- 131 I Made Reking, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Marga (Tabanan), 24 april 2015.
- 132 Last, *Bali in de kentering*, 21.
- 133 Rob Sweebe, interview door A. Hoek, Bemmelen, 14 februari 2015.
- 134 Ibidem.
- 135 Sudarta, Purwada, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali II*, 112.
- 136 I Gusti Ngurah Gede Yudhana en A.A Nanik Suryani, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, november 2014.
- 137 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Bijl. 2, Politiek Verslag over Bali. Periode tweede helft maand November 1946'. Bijlagen bij algemeen rapport, M. Boon, Denpasar, 12 november 1946, 9.
- 138 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief S.G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste oom Frederik', Selat, 28 november 1946, 5.
- 139 Ibidem.
- 140 NA, Ministerie van Koloniën ri, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Bijl. 2, Politiek Verslag over Bali. Periode tweede helft maand November 1946'. Bijlagen bij algemeen rapport, M. Boon, Denpasar, 12 november 1946, 9-10.
- 141 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief Siebe G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste oom Frederik', Selat, 28 november 1946, 5.
- 142 Ibidem.
- 143 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 175. 'Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van Overzeese Gebiedsdelen (Jonkman), 25 nov. 1946', Situatierapport no 37 van 16-23 November, 384 (384-385).
- 144 Ibidem.
- 145 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, 'Weeklijksch Inlichtingenrapport nr. 29, v/m 14 t/m 21 nov. 1946', w.g. A.J. Treffers, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 27 november 1946, 1.
- 146 'Zeventig terroristen op Bali gedood', *Trouw*, 25 november 1946.
- 147 Verspoor, interview door A. Hoek, Wassenaar, 30 mei 2015.
- 148 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Politiek Verslag over Bali. Periode tweede helft maand November 1946', M. Boon, Denpasar, 12 november 1946, 1.
- 149 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 126, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-'46,' J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 1.
- 150 Van den End, *Pelter*, 87.
- 151 I Nyoman Nita, interviews door N.M.F. Aswarini, Marga, 25 juni 2017 en 30 september 2017.
- 152 Ibidem, nr. 229, NEFIS-publicatie inzake de 'Politieke stroomingen en toestanden op Bali en Lombok', 2.
- 153 Mégret, *From 'Savages' to 'Unlawful Combatants'*, 1-2.
- 154 KITLV, SMGI, nr. 1655, interview J.W. van Ganswijk.
- 155 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali/Lombok, 'Week-Rapport No: 33 van 11 t/m 17 oktober 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 17 oktober 1946, 1.
- 156 Ibidem.
- 157 Ibidem.
- 158 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 82, Hoofd legervoortlichtingsdienst (Van Berckelaer) aan alle militaire commandanten, 11 nov. 1946, 192 (188-192); NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, nr. 126, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-'46', J.B.T. König, Denpasar, 23 november 1946, 3-4; Ibidem, Territoriaal tevens troepencommando van Bali en Lombok Hoofdkwartier, Bijlage 1. 'Bevel voor de Actie op 20-11-'46', w.g. J.B.Th. König, 1.
- 159 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, nr. 126, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Gevechtsrapport van de actie op 20-11-'46, Bijlage 1, Bevel voor de Actie op 20-11-'46', w.g. J.B.Th. König, Denpasar, 23 november 1946, 1.
- 160 Ibidem.

- 161 Ibidem, 3.
- 162 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 163 Privéarchief G.B. Robinson, A.B Wolff, interview door G.B. Robinson, Zeist, 13 mei 1987; J. (Hans) van Baal, interview door G.B. Robinson, Doorn, 9 mei 1987; Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 23 maart 1986.
- 164 Zie: Pendent, *Bali Berjuang* (2008).
- 165 Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, Jilid 4, Periode Linggajati*, 395 en 397.
- 166 Agung, *From the formation of the state of East-Indonesia towards the establishment of the United Nations of Indonesia*, 89.
- 167 Privéarchief G.B. Robinson, A.B Wolff, interview door G.B. Robinson, Zeist, 13 mei 1987.
- 168 Ibidem, Jan van Baal, interview door G.B. Robinson, Doorn, 9 mei 1987.
- 169 Tiitayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 148-149.
- 170 Vooraanstaande veteranen op Bali hebben zich veelal negatief uitgelaten over de strategie van Rai, ‘open oorlogvoering’, terwijl alleen een guerrillastrategie kans van slagen had. ‘Stierf Rai als een held of stierf hij als een hond?’ vroeg veteraan Cilik in de jaren tachtig retorisch. Aan de andere kant benoemde hij dat de puputan de morele spirit van de strijd liet zien. ‘Dit demonstreert de spirit van zelfopoffering. Niemand was bereid zich over te geven’, aldus Cilik. Ook in een kroniek van het TNI wordt er naar de ‘de puputan strijd’ verwezen. Verzetsman Widja Kusuma zei achteraf dat de strijd bij Marga weliswaar in de spirit van puputan stond, maar geen puputan was. Hij zag het ook als een blunder. De realiteit laat zien dat Rai geen kans van slagen had door de inzet van vliegtuigen, hardnekkig standhield en de actie doelbewust was gepland.
- 171 Privéarchief G.B. Robinson, Bp. Ketut Gede Dharmayudha, interview door G.B. Robinson, Denpasar, 28 juli 1986.
- 172 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1198, ‘Wekenlijks inlichtingenrapport nr. 30, v/m 21 Nov. ’46 t/m 28 Nov. ’46’, w.g. A.J. Treffers, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 3 december 1946, 1.
- 173 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 734, rapport Jonkheer A.T. Baud over de toestand op Bali 1948, Batavia, 4 januari 1948, 6-7.
- 174 I Nyoman Nita, interviews door N.M.F. Aswarini, Marga (Tabanan), 25 juni 2017 en 30 september 2017.
- 175 Ibidem.
- 176 Ibidem.

12 – Staatsvorming is oorlogvoering: Oost-Indonesië (december 1946-januari 1947)

- 1 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 22 maart 1986.
- 2 Ibidem.
- 3 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 29 april 2015.
- 4 De Jong, *De Terugtocht*, 97-98.
- 5 Bogaarts, *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, II, Band D, eerste helft, 1946-1948, 2354-2355.
- 6 ‘Samengaan Rijksdelen onder reëel koninklijk gezag’, *de Volkskrant*, 22 maart 1947.
- 7 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 238, Minister van Overzeese Gebiedsdelen (Jonkman) aan lt. gouverneur-generaal (Van Mook), 6 dec. 1946, 509 (509-513).
- 8 Algadri, ‘Linggadjahti, A political or legal document?’.
- 9 De Moor, *Generaal Spoor*, 232.
- 10 Smit, *Het Dagboek van Schermerhorn I*, 143-144.
- 11 De Moor, *Generaal Spoor*, 232-234.
- 12 IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 15.
- 13 Tilly, ‘War Making and State Making as Organized Crime’, 171.
- 14 NA, AS, 2.10.29, III.19, nr. 728, ‘Notities betreffende polsituatie (Bali I)’, 6 december 1946, 1.
- 15 Ibidem.
- 16 Wilhelmina’s toespraak van 6 december 1942 stond lang bekend als ‘de 7 decemberrede’. De Nederlandse regering deed alsof de staatkundige vernieuwing aan de bevolking van Indië was gericht. Op het moment van de speech was het in Indië namelijk al 7 december en dat was precies een jaar nadat Japan de

- Amerikaanse vloot in Pearl Harbor had aangevallen. Voor de radiotoespraak zelf, zie: www.histobron.nl/radiotoespraak-wilhelmina-Indië-1942.
- 17 NA, AS, 2.10.29, III.19, nr. 728, 'Notities betreffende polsituatie (Bali I)', 6 december 1946, 1.
 - 18 Privéarchief G.B. Robinson, Piet L. Dronkers, interview door G.B. Robinson, Eindhoven, 29 juni 1985.
 - 19 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport no. 37 van 8 t/m 14 november 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 28 november 1946, 1.
 - 20 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, 'Wekelijksch Inlichtingenrapport nr. 33, v/m 12 Dec.'46 t/m 19 Dec. '46', A.J. Treffers, 2 januari 1947, 1.
 - 21 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport No. 41, 6 t/m 12 December 1946', L.C. van Oldenborgh, Den Pasar, 12 december 1946.
 - 22 Ibidem, 1.
 - 23 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Politiek Verslag over Bali. Periode eerste helft November 1946', M. Boon, Denpasar, 3 januari 1947, 1.
 - 24 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepenco Bali-Lombok Hoofdkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand' van 19 Dec '46 tot 2 Januari '47', A.J. Treffers, 8 januari 1947, 1.
 - 25 Privéarchief M. Boon, 'Geheim: Parrindo', onderzoek naar verband Parrindo en de verzetsbeweging, september 1947.
 - 26 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 726, 'Politiek Verslag over Bali. Periode eerste helft November 1946', M. Boon, Denpasar, 3 januari 1947, 1-2.
 - 27 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 327, 'Politiek verslag Bali van resident van Bali en Lombok (Boon) over de tweede helft van december 1946', 714 (709-715).
 - 28 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport No. 40, van 29/11 t/m 5/12/46', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 5 december 1945, 2.
 - 29 Ibidem.
 - 30 Hilbery en Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince', 39.
 - 31 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport No. 40, van 29/11 t/m 5/12/46', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 5 december 1945, 1.
 - 32 'No censure in Republican era', *The Voice of Free Indonesia*, Vol. II, no. 48 & 49, 28 december 1946.
 - 33 Ibidem.
 - 34 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 327, 'Politiek verslag Bali van resident van Bali en Lombok (Boon) over de tweede helft van december 1946', 713 (709-715).
 - 35 Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, Jilid 4, Periode Linggajati*, 133.
 - 36 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 132. Ook de Indo-Europeanen, Chinezen en Arabieren, die in oktober een aparte conferentie hadden in Pankalpinang op het eiland Bangka, waren vertegenwoordigd.
 - 37 'Indonesia this week', *The Voice of Free Indonesia*, 14 december 1946.
 - 38 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, 'Notities betreffende polsituatie (Bali III)', 8 december 1946, 1.
 - 39 Ibidem.
 - 40 Ibidem.
 - 41 Ibidem.
 - 42 Agung, *From the formation of the state of East-Indonesia towards the establishment of the United Nations of Indonesia*, 82.
 - 43 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, 'Notities betreffende polsituatie (Bali III)', 8 december 1946, 1.
 - 44 Ibidem, 'Notities betreffende polsituatie (Bali V)', 12 december 1946, 1.
 - 45 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, 'Notities betreffende polsituatie (Bali III)', 8 december 1946, 1.
 - 46 Ibidem, 'Notities betreffende polsituatie (Bali I)', 6 december 1946, 2.
 - 47 IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 94.
 - 48 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 78, 'Notulen van de 25ste vergadering van de Commissie-Generaal op 10 nov. 1946', 174-175 (172-178); Ibidem, nr. 102, 'Notulen van de 28ste vergadering van de commissie-generaal op 13 nov. 1946, 243, 244 (240-245).
 - 49 Ibidem, nr. 257, Van Kleffens (minister zonder portefeuille) aan Van Boetzelaer van Oosterhout (minister van Buitenlandse Zaken), 12 dec. 1946, 543 (542-544).

- 50 Ibidem, nr. 251, Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van overzeese gebiedsdelen (Jonkman), 11 dec. 1946, 540 (539-540).
- 51 Zie voor meer informatie Willem IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire* (1984) en Rémy Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor* (2006).
- 52 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 258.
- 53 Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, Jilid 4, Periode Linggajati*, 147.
- 54 Grote aanvallen werden rond Makassar, Goa en Pare-Pare door verschillende verzetspartijen en ook bendes ondernomen, waarbij vooral controleurswoningen, lokale ambtenaren en andere symbolen van de koloniale machthebbers doelwit waren. Historicus Willem IJzereef schreef dat de periode juli tot en met december 1946, na de overname van de Britten – die gelijktijdig met Malino plaatsvond –, werd gekenmerkt door ‘een geweldige uitbreiding van het aantal verzetsdaden’. IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 86.
- 55 IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 73 en 75.
- 56 *The Voice of Free Indonesia*, Vol. II, 14 december 1946.
- 57 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.6.1, nr. 1312, NEFIS Buitenkantoor Makassar, Brief aan Den Directeur NEFIS te Batavia, ‘Politieke Toestand, DD2/73/ZG.’, Th.J. van der Peijl, Makassar, 6 november 1946, 6.
- 58 Ibidem, 7.
- 59 Privéarchief M. de Niet, *The Voice of Free Indonesia*, nr. 39, 19 oktober 1946, 16.
- 60 Ibidem, nr. 36, 28 september 1946, 15.
- 61 Privéarchief M. de Niet, ‘Schrijven van Dr. L. Onvlee van 13 januari 1947 uit Melolo, Soemba, behelste indrukken van de door hem bijgewoonde conferentie te Denpasar’.
- 62 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief aan F.M. van Asbeck en Kollewijn, ‘Hooggeleerde Heeren Van Asbeck en Kollewijn’, Mamasa, 15 nov 1947, 1.
- 63 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 237, Lt. gouverneur-generaal (Van Mook) aan minister van overzeese gebiedsdelen (Jonkman), 6 dec. 1946, 509 (509-513).
- 64 Ibidem.
- 65 IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 140-141. Het aandeel in dat dodental onder leiding van DST’er Vermeulen lag op 1055, het aandeel onder leiding van DST’er Westerling op 388. Voor een verdere uitsplitsing zie IJzereef; In dit kader mogen KNIL-kapitein Berthold Eduard Rijborz en zijn meerdere, KNIL-majoor Jan Stufkens, niet onvernoemd blijven, Zie bijvoorbeeld: Bennema en Rieger-Rompas, ‘Nederlandse militairen noemden het ”godsgerecht”, gedwongen gevechten tussen Ind[ones]iërs waarna ze de verliezer doodschoten’.
- 66 NA, AS, Geheim Archief, 2.10.14, B.2.5.08.2, nr. 3742, Veldhuis aan Felderhof, 20 december 1946.
- 67 Ibidem.
- 68 Ibidem, Van Mook aan Cachet, 4 januari 1947.
- 69 IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 92-93, 95, 147-149.
- 70 Privéarchief M. de Niet, ‘Schrijven van Dr. L. Onvlee van 13 januari 1947 uit Melolo, Soemba, behelste indrukken van de door hem bijgewoonde conferentie te Denpasar’.
- 71 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepenco Bali-Lombok, ‘Wekelijksch Inlichtingenrapport nr. 33, v/m 12 Dec.’46 t/m 19 Dec.’46’, A.J. Treffers, 2 januari 1947, 2.
- 72 Ibidem.
- 73 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, ‘Notities betreffende polsituatie (Bali V)’, 13 december 1946, 1.
- 74 Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, Jilid 4, Periode Linggajati*, 133.
- 75 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan M.A. Tellegen, ‘Beste Dokter’, Den Pasar, 7 december 1947, 2.
- 76 Goudoever, *Denpasar bouwt een huis*, 8.
- 77 Privéarchief M. de Niet, ‘Progressieve Concentratie en reactie RVD’, 1 december 1947.
- 78 Ibidem.
- 79 Zie hierover: G.A. Jansen Hendriks, *Een voorbeeldige kolonie*.
- 80 Zie o.a.: NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, ‘Notities betreffende polsituatie (Bali VI)’, 13 december 1946, 2.
- 81 Ibidem, ‘Notities betreffende polsituatie (Bali VI)’, 14 december 1946, 1.
- 82 Ibidem.
- 83 Ibidem.

- 84 De Jong, *De Terugtocht*, 98-99.
- 85 Deze brief is gericht aan 'Ger', die gezien de inhoud van de brief naar alle waarschijnlijkheid Gerrit-Jan van Heuven Goedhart is, de hoofdredacteur van *Het Parool*, de redactie waaraan de briefschrijver refereert in zijn brief. Van Heuven Goedhart was een oud-verzetsman, lid van de progressieve Vereniging Nederland-Indonesië, die tegen koloniaal gezagsherstel was en een goede bekende van Fredrik van Asbeck. De schrijver kan heel goed Van Goudoever zijn, gezien de overlap tussen de brief en de notities van Van Goudoever. NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, I, nr. 13, 'Beste Ger', Denpasar, 18 t/m 26 december 1946.
- 86 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, 'Notities betreffende polsituatie (Bali III)', 8 december 1946, 1.
- 87 Privéarchief M. de Niet, 'Schrijven van Dr. L. Onvlee van 13 januari 1947 uit Melolo, Soemba, behelste indrukken van de door hem bijgewoonde conferentie te Denpasar'.
- 88 Ibidem.
- 89 Ibidem.
- 90 Ibidem.
- 91 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport No.41, van 6 t/m 12 December 1946.', L.C. van Oldenborgh, Den Pasar, 12 december 1946, 1.
- 92 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, 'Wekelijksch Inlichtingenrapport nr. 33, v/m 12 Dec.'46 t/m 19 Dec. '46.', A.J. Treffers, 2 januari 1947, 4.
- 93 Goudoever, *Denpasar bouwt een huis*, 74.
- 94 Ajoeba Wartabone van Noord-Celebes in: Griswold, 'De tragi-comedie van Den Pasar', 6, *Ronde Tafel*, 31 december 1946.
- 95 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, 'Wekelijksch Inlichtingenrapport nr. 33, v/m 12 Dec.'46 t/m 19 Dec. '46.', A.J. Treffers, 2 januari 1947, 3.
- 96 Privéarchief M. de Niet, 'Schrijven van Dr. L. Onvlee van 13 januari 1947 uit Melolo, Soemba, behelste indrukken van de door hem bijgewoonde conferentie te Denpasar'.
- 97 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 22 maart 1986.
- 98 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Handgeschreven Brief, 'Beste oom Frederik', Selat, 28-11-1946', 7-8.
- 99 Ibidem.
- 100 Algadri, 'Linggadjahti, A political or legal document?'
- 101 Het gaat om Abdullah Daeng Mappoejji, landsrechter Makassar Zuid-Celebes, in: Griswold, 'De tragi-comedie van Den Pasar', 4, *Ronde Tafel*, 31 december 1946.
- 102 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, 'Notities betreffende polsituatie (Bali VII)', 15 december 1946, 1.
- 103 Ibidem, 'Notities betreffende polsituatie (Bali III)', 8 december 1946, 2.
- 104 Ibidem.
- 105 Goudoever, *Denpasar bouwt een huis*, 19.
- 106 Ibidem.
- 107 Ibidem, 20-21.
- 108 Griswold, 'De tragi-comedie van Den Pasar', 7, *Ronde Tafel*, 31 december 1946.
- 109 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, I, nr. 13, 'Beste Ger', Denpasar, 18 december 1946, 9.
- 110 Ibidem.
- 111 Ibidem.
- 112 Privéarchief G.B. Robinson, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, 20 juni 1985.
- 113 Ibidem.
- 114 Smit, *Het dagboek van Schermerhorn I*, 106.
- 115 'Borneo en de Groote Oost', *Leidsch Dagblad*, 17 januari 1947.
- 116 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 728, 'Notities betreffende polsituatie (Bali III)', 8 december 1946, 1.
- 117 Agung, *From the formation of the state of East-Indonesia towards the establishment of the United Nations of Indonesia*, 132.
- 118 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, I, nr. 13, 'Beste Ger', Denpasar, 18 december 1946.
- 119 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4, nr. 1201, Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport No. 42 van 13 t/m 19 december 1946', L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 19 december 1946, 1.

- 120 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, I, nr. 13, 'Beste Ger', Denpasar, 18 december 1946, 9.
- 121 'Borneo en de Groote Oost', *Leidsch Dagblad*, 17 januari 1947.
- 122 Privéarchief M. de Niet, losse aantekeningen, 'Denpasar.'
- 123 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 139.
- 124 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, I, nr. 13, 'Beste Ger', Denpasar, 18 december 1946, 10.
- 125 Agung, *From the formation of the state of East-Indonesia towards the establishment of the United Nations of Indonesia*, 139.
- 126 Van den Doel, *Afscheid van Indië*, 184.
- 127 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, I, nr. 13, 'Beste Ger', Denpasar, 18 december 1946, 3.
- 128 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview A.G. De Vries.
- 129 Van Baal, *Ontglipt verleden*, 16.
- 130 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interviews G.C. Zijlmans met de bestuursambtenaren Van Ganswijk, De Vries, Lijftogt, Lindner, Mayor Polak en Van Baal.
- 131 NA, Archief van J.J. van de Velde [levensjaren 1904-1989], (1921) 1928-1986, 2.21.205.65, nr. 6, Bijlage C, Extract 'Obor Rajat' ddo. 8 februari 1947, No. 25. Joenoës Sjamsoeddin, 'Een niet soevereine staat', hoofdartikel van J.Sj., 5-6.
- 132 Ibidem.
- 133 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.2, nr. 1225, Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Weekrapport no. 43 van 20 t/m 26 december 1946', L.C. van Oldenborgh, Den Pasar, 27 december 1946, 1.
- 134 Harvey, 'South Sulawesi: puppets and patriots', 227-229; Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, 3.
- 135 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, 'Wekelijksch Inlichtingenrapport nr. 33, v/m 12 Dec.'46 t/m 19 Dec. '46', A.J. Treffers, 2 januari 1947, 1.
- 136 Brief met bijlages van Wilda Kooiker aan H.G.C. Schulte Nordholt, Monnickendam, 9 november 1995.
- 137 Ibidem.
- 138 Ibidem.
- 139 Ibidem.
- 140 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 327. 'Politiek verslag Bali van resident van Bali en Lombok (Boon) over de tweede helft van december 1946', 713 (709-715).
- 141 Ibidem, 711, 713 (709-715).
- 142 Ibidem, 713-714 (709-715).
- 143 Ibidem, 710 (709-715).
- 144 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan zijn ouders, 'Lieve vader en moeder', Denpasar, 4 januari 1947. Noot: Ook op Zuid-Sulawesi leidde de verdeeldheid over het wel of niet samenwerken met de Nederlanders in de nieuwe staat tot grote bitterheid onderling.
- 145 NIB, deel 6, KS 44, nr. 327, 'Politiek verslag Bali van resident van Bali en Lombok (Boon) over de tweede helft van december 1946', 714 (709-715).
- 146 Ibidem.
- 147 Ibidem, 711 (709-715).
- 148 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview controleur De Vries.
- 149 Ibidem.
- 150 IJzereef, *De Zuid-Celebes Affaire*, 13.
- 151 Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia*, Jilid 4, Periode Linggajati, 111.
- 152 Limpach en Groen, 'De oorlog met de Republiek Indonesië 1945-1950/1962', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 318-319.
- 153 NIB, Deel 6, KS 44, nr. 24, Notulen van de 20ste vergadering van de Commissie-Generaal op 1 nov. 1946, 61 (59-62).
- 154 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.2.3, nr. 815, Co-Amacab H.J. Wijnmaalen aan de directeur van het Binnenlands Bestuur W. Hoven, Palembang, 21 oktober 1946.
- 155 Ibidem.
- 156 Hoek, 'De verzwegene moorden van Palembang', *Vrij Nederland*, 4 augustus 2017.
- 157 Ibidem.
- 158 *Algemeen Handelsblad*, 7 januari 1947.
- 159 Hoek, 'De verzwegene moorden van Palembang', *Vrij Nederland*, 4 augustus 2017.

- 160 Limpach en Groen, 'De oorlog met de Republiek Indonesië 1945-1950/1962', in: Groen, Van Dissel, Loderichs, Limpach en Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie*, 318.
- 161 NIB, Deel 7, KS 45, nr. 24, 'Notulen van de 38ste vergadering van de commissie-generaal op 15 jan. 1947', 76 (76-79).
- 162 Van Mook, *The Stakes of Democracy in South-East Asia*, 224.
- 163 Charles Tilly zegt daarover dat pacificatie, coöptatie of het elimineren van rivalen voor de soeverein tot doel had 'vrede' te brengen aan de natie, maar ontegenzeggelijk volgde uit de logica van machtsuitbreiding. Tilly, 'War Making and State Making as Organized Crime', 175; De Australische historicus Dirk Moses wijst erop dat dit soort geweld een consequentie is van de obsessie van een staat met permanente veiligheid en onterecht wordt gezien als 'collateral damage'. Er wordt uitgegaan van de intenties van de dader, en niet van de slachtoffers, in dit geval de gedode Indonesiërs en hun nabestaanden, zie: NIOD Rewind Episode 14: 'The problems of Genocide', podcast Anne van Mourik en Thijs Bouwknecht met Dirk Moses.

13 – Een theater van geweld en corruptie (1947)

- 1 Privéarchief H.J. Franken, Beschrijving van H.J. Franken door Joop Boendermaker.
- 2 Zie voor meer informatie over de zending en de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd Van de Wal met *Tot op het bot verdeeld. Nederlandse protestanten, de zending en de Indonesische revolutie* (2012).
- 3 De Groot-Breet, *Levensloop van Oost naar West*, 68.
- 4 Privéarchief H.J. Franken, 'Lieve Moeder', 19 mei 1947.
- 5 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief Siebe G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste Oom Frederik', Denpasar, 25 sept-4 okt 1947, 11.
- 6 Privéarchief M. de Niet, Brief Henk J. Franken aan het Zendingconsulaat op de Van Heutszboulevard 17 te Batavia, 'Van een "antimilitairistische zending" op Bali', Singaraja, 7 juni 1948, 2.
- 7 Privéarchief H.J. Franken, 'Lieve Vrous, kleine Henkje', Singaraja, 5 mei 1947, 1.
- 8 NA, Archief M.A. Tellegen, 2.21.326, 3.1.1, nr. 162, Brief van Siebe en Linde Lijftogt, 'Zeer geachte mejuffrouw Tellegen', Hummelo, 1 oktober 1950, 1.
- 9 Christiaan Franken, interview door A. Hoek, Rottevalle, 1 oktober 2015.
- 10 Privéarchief H.J. Franken, Brief Henk J. Franken, 'Lieve Moeder, Tante Phie en Herman', 7 oktober 1948, 2.
- 11 Ibidem, 'Lieve kind', 25 september 1947, 1.
- 12 Ibidem, 'Lieve mensen', 14 oktober 1948, 1.
- 13 Franken-Duparc, *Spirituele zoektocht*, 65-66.
- 14 Privéarchief H.J. Franken, Brief Henk J. Franken, 'Lieve Moeder, Tante Phie en Herman', 7 oktober 1948, 2; Ibidem, ongedateerd briefje van Atie Franken (#37), 'hij, dat de man niet mag doen...', 1.
- 15 Franken-Duparc, *Spirituele zoektocht*, 65 en 67.
- 16 Ibidem, 67.
- 17 HUA, 1102-1, nr. 3451, 1941-1949, 'Zeer geachte heren', 18 maart 1947, 1-2.
- 18 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepenco Bali-Lombok, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, van 19 Dec. '46 tot 2 Januari '47, Jaar 1947 nr. 1', w.g. A.J. Treffers, [ontvangen] 8 januari 1947, 1.
- 19 Ibidem, Troepenco Bali/Lombok, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, 16 Jan.'47 tot 30 Jan.'47, O.O.T. nr. 3', w.g. A.J. Treffers, 6 februari 1947, 2; Ibidem, Troepenco Bali-Lombok, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, 20 Jan.'47 tot 13 Feb.'47', O.O.T. nr. 4', M. Boon, 24 februari 1947, 3.
- 20 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 156-157.
- 21 Ibidem, Troepenco Bali-Lombok, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, van 19 dec '46 tot 2 januari '47, Jaar 1947, nr. 1', A.J. Treffers, 8 januari 1947, 3.
- 22 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 6, 'Politiek verslag over Bali, periode 2e helft februari 1947, 3.
- 23 Privéarchief G.B. Robinson, Pak Poleng (Ida Bagus Tantra), interview door G.B. Robinson, Denpasar, 11 april 1986.
- 24 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 11, Denpasar, Politiek verslag Bali, periode tweede helft april 1947', 4 mei 1947, 7.
- 25 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Terr. Tv. Troepenco Bali/Lombok, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, van 13 Mrt tot 27 Maart '47, O.O.T. nr. 6', A.J. Treffers, 8 april 1947, 1.

- 26 Ibidem, Terr. Tv. Troepenco Bali-Lombok Hoofdkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, van 27 Maart 1947 tot 10 April 1947, O.O.T. nr. 7', A.J. Treffers, kopie 22 April 1947, 2.
- 27 NIB, Deel 8, KS 48, nr. 105, Politiek verslag Bali van resident van Bali en Lombok (Boon) over het tijdvak 1-15 april 1947, 245 (244-248).
- 28 Ibidem, 244-245.
- 29 Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, 358-359.
- 30 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief S.G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste Oom Frederik', Denpasar, 25 sept – 4 okt 1947, 5.
- 31 NIB, Deel 11, KS 54, nr. 127, 'Mailrapport. No 74/Geh./47. Archief M inog. Rapportage Indonesië E 83,5. Dit verslag is opgemaakt te Denpasar op 29 okt. 1947. Vgl. IX. no 154 en X, no 103', 219 (218-225).
- 32 NA, Archief P.L. Dronkers, 2.21.281.25, nr. 6, 'Politiek verslag over Bali en Lombok, 1e helft van de maand Maart 1947', 1.
- 33 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, 'Overzicht der terreur op Bali', 1.
- 34 Privéarchief M. de Niet, RVD, Speech by the Minister-President H.E. Nadjamoeidin Daeng Malewa at the first session of the Parliament of East-Indonesia on 22nd of April 1947, Batavia, 8 mei 1947.
- 35 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 151; Bunnik, *Onmogelijke missie*, 128.
- 36 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 143.
- 37 Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, 358 en 361.
- 38 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 151-152.
- 39 Privéarchief M. de Niet, Zendingconsulaat december 1947, 'Enkele indrukken over de politieke situatie te Makassar van Jhr. Dr. U.H. van Beyma (verblijf te Makassar 26 nov-2 dec 1947)'.
- 40 Ibidem.
- 41 Ibidem.
- 42 Ibidem.
- 43 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, 'Hooggeleerde Heeren van Asbeck en Kolléwijn', Mamasa, 15 november 1946.
- 44 Ibidem.
- 45 Privéarchief M. Boon, M. Boon aan Anak Agung Gede Agung in Makassar betreft Parrindo, 6 oktober 1947.
- 46 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 736, Kabinet Bali en Lombok, 'Bali, III', 24 oktober 1947, 3.
- 47 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Troepenco Bali/Lombok Hoofdkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, van 24 April 1947 tot 8 mei 1947, O.O.T. nr. 9', A.J. Treffers, 21 mei 1947, 1.
- 48 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, 'Beste Oom Frederik', 30 mei 1947, 6.
- 49 Privéarchief M. Boon, Politiek verslag Bali en Lombok, tweede helft van 1947; Ibidem, reactie Van Baal in brief aan Boon, 'Heer Resident...', 5 november 1947.
- 50 HUA, 1102, nr. 7260, Briefwisseling met H.J. Franken en andere collega's betreffende de Bali-zending, 1948-1951, 'Een en ander over de liquidatie en berechting van het verzet op Bali'.
- 51 Brief van Anak Agung Gde Agung (Minister van Binnenlandse Zaken van Oost-Indonesië, vorst van Gianyar), aan zijn jongere broer 'Adinda jang tertjinta', Makassar, 10 mei 1947. De brief is in particulier bezit bij een Balinese historische verzamelaar in Ubud.
- 52 Ibidem.
- 53 Ibidem.
- 54 Ibidem.
- 55 Ibidem.
- 56 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 213.
- 57 Privéarchief M. Boon, Brief Anak Agung aan resident Boon, 9 mei 1947.
- 58 Ibidem.
- 59 Ibidem.
- 60 'Wordt Tadjoeiddin Noor kabinetsformateur?', *Nieuwe Courant*, 12 mei 1947; Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 152.
- 61 'Onbevredigende kabinetsreconstructie', *Het Parool*, 7 juni 1947.
- 62 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 153.
- 63 Privéarchief M. Boon, Anak Agung Gede Agung aan de Resident van Zuid-Celebes, Makassar, 31 mei 1947.

- 64 Ibidem, 'Geheime Nota: taak en positie van bestuursadviseur en bestuurscorps gezien tegen de achtergrond van de ervaringen op Bali in 1947', 30 oktober 1947.
- 65 Ibidem, S.G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste oom Frederik', juni 1947, 2.
- 66 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief S.G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste Oom Frederik', 30 mei 1947, toevoeging 1 juni 1947, 10.
- 67 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 736, Kabinetverslagen Bali en Lombok, 'Bali. De politieke situatie ontwikkelt zich in ongunstige zin', omstreeks juni 1947, 2; NIB, Deel 9, KS 50, nr. 154, Politiek verslag Bali van resident van Bali en Lombok (Boon) over de eerste helft van juni 1947, 343 (343-347).
- 68 Privéarchief M. de Niet, 'Nota van antwoord aan de Commissie Generaal', door Sutan Sjahrir, Yogyakarta, 7 juni 1947.
- 69 Ibidem, Regerings Voorlichtings-Dienst, 'Communique', Batavia, 19 juli 1947.
- 70 Ibidem, Regerings Voorlichtings-Dienst, 'Afschrift van het antwoord van den voorzitter van de Indonesische delegatie op het schrijven van den voorzitter van de commissie-generaal van 21 juni 1947', Sjahrir, Jakarta, 23 juni 1947.
- 71 Ali Sastroamidjojo en Robert Delson, 'Indonesia in International Law', 351.
- 72 Ibidem, 345.
- 73 Privéarchief M. Boon, Brief Anak Agung aan resident M. Boon, 9 mei 1947.
- 74 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 202-203.
- 75 Made Karem, Mangku Merajan Kabelan en Made Sudana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Batuan, 28 april 2015.
- 76 Anak Agung Gede Jaya, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Pejeng, 23 april 2015.
- 77 Dit is de sage van Ida Bagus Batur Taskara.
- 78 Privéarchief M. Boon, Anak Agung Gede Agung aan alle residenten in Oost-Indonesië, 7 juli 1947.
- 79 Van Reybrouck, *Revolusi*, 388-389.
- 80 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, nr. 2758, File 0053, Code nr. 3.058, Signalement Afd. VII., Persoonsdossier van 'Anak Agoeng Gde Agoeng, II. Globale Karakterschets', 13 augustus 1949.
- 81 HUA, 1102-1, nr. 3451, 1941-1949, 'Zeer geachte heren', 22 juli 1947, 1.
- 82 Privéarchief H.J. Franken, 'Uit een schrijven van Atie aan een vriendin dd. 29 Oct. 1947', 1.
- 83 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 736, Kabinetverslagen Bali en Lombok No.4 (25/6-10/7-1947), 'Bali', 4 augustus 1947, 1.
- 84 Geertz, 'A Theatre of Cruelty', 169-170.
- 85 Ibidem, 170
- 86 Ibidem, 170-171.
- 87 Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud (Gianyar), 20 april 2015.
- 88 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 220.
- 89 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, nr. 2715, File 0053, Code nr. 3.058, Signalement Afd. VII, Persoonsdossier van 'Anak Agoeng Gde Agoeng, II. Globale Karakterschets', 13 augustus 1949.
- 90 Ibidem.
- 91 Geertz, 'A Theatre of Cruelty', 169.
- 92 Ibidem, 191.
- 93 NIB, Deel II, nr. 127, Politiek verslag Bali en Lombok van resident Bali en Lombok (Boon) over de tweede helft van sept. 1947, 218 (218-225).
- 94 Zie Geertz, *Negara* (1981).
- 95 '184th and 195th Meetings of Security Council', 14 augustus 1947, beschikbaar via de United Nations Audiovisual Library, link: www.unmultimedia.org/avlibrary/asset/2066/2066066/.
- 96 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 181-183.
- 97 'Vrijspraak gevraagd voor Nadjamoeddin', *Algemeen Handelsblad*, 25 januari 1949.
- 98 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 190.
- 99 Agung, *From the formation of the state of East-Indonesia towards the establishment of the United Nations of Indonesia*, 307.
- 100 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, 'Nota', RRS-GOB, 15 september 1947.
- 101 Ibidem.

- 102 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 741, Troepencomando Bali-Lombok Stafkwartier, 'Overzicht en ontwikkeling van de toestand, v/m 11 Sept. 1947 t/m 25 Sept. 1947, O.O.T. nr. 19', A.J. Treffers, 25 september 1947, 1.
- 103 Ibidem, nr. 736, Kabinetsverslagen Bali en Lombok, 'Bali i', 24 oktober 1947, 1, 2.
- 104 NA, SNI, HKGSNI, 2.13.132, A.1.1, nr. 185, Telegram CGSLEG aan TRC TPC Oost Java C KMP, 19 september 1947, 1.
- 105 Privéarchief M. Boon, Regering van Oost-Indonesië, Ministerie van Binnenlandse Zaken, No. 326, 'Geheim-Eigenhandig', Ide Anak Agoeng Gde Agoeng, Makassar, 23 oktober 1947, 2.
- 106 Ibidem, President Oost-Indonesië aan Z.E. de Luitenant-Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië te Batavia, 'Toepassing standrecht voor Bali', Makassar 16 oktober 1947, 1-3.
- 107 NA, AS, Geheim archief van de Algemene Secretarie en van het Kabinet van de Gouverneur-Generaal 1944-1950, 2.10.14, B.2.5.06, nr. 3678, 'Notulen van de bespreking, gehouden op het Strafkwartier te Den Pasar op 7 November 1947 te 18.30'. Aanwezig zijn: S.H. Spoor, J.B.Th. König, Heer van Baal, A.J. Treffers en H.M. Jager, 11 november 1947, 1.
- 108 Privéarchief M. de Niet: Mapje Bali, Zendingsconsulaat, 'Bali en de Christian and Missionary Alliance', Dr. U.H. van Beyma, juni 1948, 19.
- 109 Ibidem, Dr. J.W Meyer Ranneft contra prof. dr. H. Kraemer, 'Crisis der waarachtigheid', *Vrij Nederland*, 20 september 1947.
- 110 Van Reybrouck, *Revolusi*, 404; Privéarchief M. de Niet, 'Notities n.a.v. Kraemer op 20 Sept. in Vrij Ned.', 1-2.
- 111 Privéarchief M. de Niet, 'Notities n.a.v. Kraemer op 20 Sept. in Vrij Ned.', 1-2.
- 112 Ibidem, 2.
- 113 NIB, Deel 9, KS 50, nr. 154, Politiek verslag Bali van resident van Bali en Lombok (Boon) over de eerste helft van juni 1947, 343 (343-347).
- 114 Pindha, *Perang Bali*, 390 en 413-416.
- 115 Sudarta, Purwada, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali I*, 42.
- 116 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.2.1.4.1.2, nr. 1227, N.E.F.I.S. Buitenkantoor Bali/Lombok, Troepencomando Bali-Lombok, 'Politiek militair overzicht nr. 4, van 8 Nov. '47 t/m 21 Nov. '47', P. Holman, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Denpasar, 4 december 1947, 2.
- 117 Ibidem. Het ging om sergeant Holman en de Prayoda-soldaat heette Osti Wayan Dandin.
- 118 Ibidem.
- 119 Sudarta, Purwada, Suaryadala, Dharma Putra en Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali I*, 44-45.
- 120 Anak Agung Gede Bagus Ardhana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Bangli, 23 november 2016.
- 121 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 741, Troepencommando Bali-Lombok, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, v/m 6 Nov '47 t/m 20 Nov '47, O.O.T. nr. 23', A.J. Treffers, 20 november 1947, 1-2.
- 122 Ibidem.
- 123 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 741, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand v/ 11 Sept. 1947 t/m 25 Sept. 1947, O.O.T. nr. 19', A.J. Treffers, 25 september 1947, Bijlage No. 4: Van O.O.T. No. 19, 'Tournée Verslag 17-4-'47/25-4-'47', Handleiding voor de strijd van het strijdlichaam van het Indonesische Volk op de Kleine Soenda Eilanden, Kompiang Soedjana, 2
- 124 Ibidem, 'Overzicht en ontwikkeling van den toestand, v/m 28 Aug. 1947 t/m 11 Sept. 1947, O.O.T. nr.18', w.g. A.J. Treffers, 11 september 1947, 1.
- 125 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief S.G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste Oom Frederik', Denpasar, 25 sept – 4 okt 1947, 7.
- 126 Privéarchief G.B. Robinson, Henk J. Franken, interview door G.B. Robinson, Leiden, 28 juni 1988.
- 127 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, A.A. Pandji Tisna aan M. Boon, 'Hoogedelgstreng Heer', 4-5.
- 128 Ibidem.
- 129 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, 'Gegevens uit Bali. Iets over de terreur...', oktober 1947.
- 130 Ibidem.
- 131 Ibidem, Brief S.G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste Oom Frederik', 30 mei 1947, 1-16.
- 132 Ibidem, 15.

- 133 Ibidem.
- 134 Ibidem.
- 135 Ibidem, Brief F.M. van Asbeck aan S.G. Lijftogt, 'Beste Siebe', Leiden, 26 november 1947, 1.
- 136 Privéarchief G.B. Robinson, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, Olst, 20 juni 1985.
- 137 NA, Archief F.M. van Asbeck, 2.21.183.03, II.A.2, nr. 37, Brief Siebe G. Lijftogt aan F.M. van Asbeck, 'Beste Oom Frederik', Denpasar, 11 december 1947, 1.
- 138 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview Siebe Lijftogt.
- 139 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 177 (voetnoot 114).
- 140 Privéarchief M. de Niet, Brief Ds. Henk J. Franken aan het Zendingsconsulaat, 'Bevrijding en onmacht. De politieke en militaire situatie op Bali, 2 December 1947', 48.
- 141 Ibidem.
- 142 Privéarchief Lijftogt, Brief Siebe Lijftogt aan Marie Anne Tellegen, 'Beste Dokter', Denpasar, 7 december 1947, 1.
- 143 Ibidem.
- 144 Ibidem, 2.
- 145 Ibidem.
- 146 Ibidem, 3.
- 147 Ibidem.
- 148 HUA, 1102-2, nr. 6452, Correspondentie betreffende de zending op Bali, 1946-1952, Brief D.S.H.J. Visch aan Hildering, 'Geachte Ds. Hildering', 30 december 1947, 1.
- 149 NA, Archief van Marie Anne Tellegen [levensjaren: 1893-1976], van haar ouders en van enkele anderen, over de jaren 1869-1976, 2.21.326, 3.3.4, 304-309, Van Maria Anne Tellegen aan Lambertus Neher, 'Beste Bert', 's-Gravenhage, 19 december 1947, 1.
- 150 Ibidem, 'Waarde Siebe', Paleis Rijswijk, Batavia, 30 december 1947, 1.
- 151 Ibidem, 2.
- 152 Ibidem, 'Zeer Geachte Heer Neher', Mataram, 27 maart 1948, 1.
- 153 Ibidem, 2.
- 154 Ibidem, 3.
- 155 Ibidem, 3.
- 156 Ibidem, 3.
- 157 Ibidem, 3.
- 158 Ibidem, 4.
- 159 Ibidem, Brief van L. Neher, 'Beste Judith', Paleis Rijswijk te Batavia, 14 april 1948, 1.
- 160 Ibidem.
- 161 Geert en Ida Lijftogt, interview door A. Hoek, Olst, 6 april 2015.

14 – De overdracht van de vrede (1948)

- 1 Het is onduidelijk hoeveel militairen er exact van het 5e bataljon Regiment Grenadiers naar Bali kwamen, het bataljon is verdeeld over Bali, Lombok, Timor en Sumbawa, in ieder geval kwamen de 1e en 3e Compagnie.
- 2 Privéarchief H.J. Franken, Ongedateerde brief naar huis.
- 3 Ibidem.
- 4 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 5 'Mr. Joekes, Thans kan een nieuwe tijd worden gebouwd', *Het Vrije Volk*, 16 januari 1948.
- 6 Burgers, *De garoeda en de ooievaar*, 694.
- 7 Gase, *Beel in Batavia*, 20.
- 8 Privéarchief M. de Niet, Map Malino, 'Rede uitgesproken door Zijne Excellentie den Luitenant Gouverneur-Generaal, Dr. H.J. van Mook bij de opening van de "Malino-Conferentie" op 16 Juli 1946', 27-28.
- 9 Ibidem, Map Malino, 'Conclusies en Resoluties ter Conferentie te Malino', 5.
- 10 KITLV, Collectie G.C. Zijlmans, interview J.J. Hangelbroek.
- 11 Agung, *'Renville' als keerpunt in de Nederlands-Indonesische onderhandelingen*, 55.
- 12 Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, Jilid 7, Periode Renville*, 3.
- 13 Ibidem, 18.

- 14 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 156-163.
- 15 Privéarchief G.B. Robinson, Dewa Made Dana, interview door G.B. Robinson, Bali, 7 en 10 okt 1986.
- 16 Ibidem, G.H. Gaade, interview door G.B. Robinson, Den Haag, 11 mei 1988.
- 17 Ibidem.
- 18 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 19 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.29, nr. 736, Kabinet, Politieke toestand op Bali en Lombok, afgesloten 26 juni 1948, 2.
- 20 Ibidem, 1.
- 21 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 164.
- 22 Privéarchief G.B. Robinson, Dewa Made Dana, interview door G.B. Robinson, Bali, 7 en 10 okt 1986.
- 23 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 24 NA, SNI, HKGS, 2.13.132, A.2.2, nr. 1170, Resident van Oost-Indonesië, Brief aan Van Mook over Militaire Situatie op Bali, 'Excellentie', Tjokorda Gde Rake Sukawati, Makassar, 14 februari 1948, 3-4.
- 25 Privéarchief G.B. Robinson, Henk J. Franken, interview door G.B. Robinson, Leiden, 28 juni 1988.
- 26 Ibidem.
- 27 Ibidem.
- 28 Tirtayasa, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, 169.
- 29 Privéarchief H.J. Franken, 'B.D.' aantekeningen 29 februari-6 maart 1948.
- 30 Privéarchief M. Boon, Brief M. Boon aan de Anak Agung, 'Mimbar Indonesia en de Republikeinse pers', 4 mei 1948.
- 31 Privéarchief M. Boon, 'Merdeka', MBO-DPRI Buleleng aan Raja Buleleng, 21 februari 1948.
- 32 Ibidem, Bijlage politiek verslag april 1948.
- 33 Ibidem.
- 34 Privéarchief G.B. Robinson, Henk J. Franken, interview door G.B. Robinson, Leiden, 28 juni 1988.
- 35 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 159.
- 36 Privéarchief G.B. Robinson, Henk J. Franken, interview door G.B. Robinson, Leiden, 28 juni 1988.
- 37 Ibidem.
- 38 Privéarchief H.J. Franken, 'B.D.' aantekeningen van 18-21 maart 1948, bijlage onderhoud met dr. Leimena in Jakarta.
- 39 Ibidem.
- 40 Ibidem.
- 41 Ibidem.
- 42 Ibidem.
- 43 Privéarchief M. de Niet, Map Bali, Leimena aan De Niet, 'Hooggeachte Heer de Niet', Djokjakarta, 1 april 1948, 1.
- 44 Ibidem.
- 45 Privéarchief H.J. Franken, 'B.D.' aantekeningen, 5 april 1948.
- 46 Ibidem.
- 47 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, 2.1.4.1.2, nr. 1227, nefis Buitenkantoor Bali-Lombok, 'Politiek/Militair/Overzicht, No.12, v. 28 Febr. '48 t/m 12 Maart '48', w.g. P. Holman, 11 maart 1948, v.e.a. L.C. van Oldenborgh, Den Passar, 20 maart 1948, 2.
- 48 Ibidem, II.5.1., nr. 6033, L.C. van Oldenborgh aan de directeur NEFIS te Batavia, 'Ontmoeting met M.B.O., 1308/BB2, 3 foto's', Foto I Wayan Ledang, L.C. van Oldenborgh, 22 mei 1948.
- 49 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 26 maart 1986.
- 50 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisant Sj.W.D. Kuikenga met comparant Albert Jacques Treffers, 4 maart 1949, 6.
- 51 Privéarchief G.B. Robinson, Widja Kusuma, interview door G.B. Robinson, Sanur, 26 maart 1986.
- 52 Privéarchief M. Boon, Handgeschreven briefje, 'Voorwaarden van overgave, Sjarat penjerahan', 1-2.
- 53 HUA, 1102-2, nr. 7260, Briefwisseling met H.J. Franken en andere collega's betreffende de Bali-zending, 1948-1951, 'Een en ander over de liquidatie en berechting van het verzet op Bali', 2.
- 54 Privéarchief G.B. Robinson, Henk J. Franken, interview door G.B. Robinson, Leiden, 28 juni 1988.
- 55 Ibidem.
- 56 Privéarchief M. Boon, Politiek verslag van de Residentie Bali en Lombok over de periode van 15 mei t/m 15 juni 1948.

- 57 Ibidem.
- 58 Ibidem.
- 59 Privéarchief G.B. Robinson, luitenant Henner, interview door G.B. Robinson, Apeldoorn, 15 mei 1987.
- 60 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 61 Anak Agung Raka Aribawa, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud, 23 november 2016.
- 62 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 63 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 157.
- 64 Ibu Jero Wilaja, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 23 november 2014; Ibidem, interview door N.M.F. Aswarini, Denpasar, 24 september 2018.
- 65 Goos Blok, interview door A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 66 Fotoalbum Goos Blok.
- 67 Privéarchief M. Boon, Politiek verslag van de Residentie Bali en Lombok over de periode van 15 mei t/m 15 juni 1948.
- 68 HUA, 1102-2, nr. 7260, Briefwisseling met Henk J. Franken en andere collega's betreffende de Bali-zending, 1948-1951, 'Een en ander over de liquidatie en berechting van het verzet op Bali', 2.
- 69 Privéarchief M. Boon, Politiek verslag van de Residentie Bali en Lombok over de periode van 15 mei t/m 15 juni 1948.
- 70 HUA, 1102-2, nr. 7260, Briefwisseling met Henk J. Franken en andere collega's betreffende de Bali-zending, 1948-1951, 'Een en ander over de liquidatie en berechting van het verzet op Bali', 2.
- 71 Ibidem.
- 72 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, Kabinet, 'Politieke toestand op Bali en Lombok, afgesloten 26 juni 1948, Bijlage 2. Regering van Nederlandsch-Indië, Noodzaak tot activering van federale propaganda', E.O. van Boetzelaer, Batavia, 22 juni 1948, 9.
- 73 HUA, 1102-2, nr. 7260, Briefwisseling met H.J. Franken en andere collega's betreffende de Bali-zending, 1948-1951, 'Een en ander over de liquidatie en berechting van het verzet op Bali', 2.
- 74 Privéarchief M. Boon, Brief Anak Agung aan Boon inzake de komst van Ledang naar Bali, 12 april 1948.
- 75 Ibidem, Brief van A.A.J. Warmenhoven aan Boon, Makassar, 23 september 1948.
- 76 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 165.
- 77 Privéarchief M. de Niet, Brief Tine Fransz, 'Beste Maarten', Denpasar, 1 september 1948.
- 78 HUA, 1102-2, nr. 7260, Briefwisseling met Henk J. Franken en andere collega's betreffende de Bali-zending, 1948-1951, 'Een en ander over de liquidatie en berechting van het verzet op Bali', 2.
- 79 Ibidem.
- 80 Ibidem.
- 81 Auditeur-militair Kruythof van de Temporaire Krijgsraad, die de milde straffen had uitgesproken, werd direct naar Makassar ontboden door de procureur-generaal, de heer Barendrecht, voor overleg. NA, Archief van de Procureur-Generaal bij het Hooggerichtshof van Nederlands-Indië, (1936) 1945-1949 (1969), 2.10.17, 1236, Barendrecht aan Felderhof, 'Berechting van strafzaken tegen verzetslieden', 23 december 1948.
- 82 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, II.3.1.3, nr. 2758, Anak Agoeng Gde Agoeng, 'Signalement Afd. VII', 13 augustus 1949.
- 83 Privéarchief H.J. Franken, Brief van Atie Franken, 'Lieve mensen', 27 juli (vermoedelijk 1949).
- 84 Privéarchief G.B. Robinson, Ketut Widjana, interview door G.B. Robinson, Bali, 29 september 1986.
- 85 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal van bevinding, Sj.W.D. Kuikenga, Batavia, 28 januari 1949, 9.
- 86 Privéarchief M. Boon, politiek verslag resident Bali en Lombok over de periode 15 mei-15 juni 1948.
- 87 Privéarchief H.J. Franken, 'B.D', juni 1949.
- 88 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, Procureur-Generaal bij het Hooggerichtshof, H.W. Felderhof aan de minister van Binnenlandse Zaken van de Staat Oost-Indonesië, 'Regeling gevangenen', Batavia, 7 januari 1948, 1-2; Ibidem, Mr. H.W. Felderhof aan de Resident van Bali en Lombok te Denpasar, Batavia, 7 januari 1948.
- 89 NA, Archief F.J. Goedhart, 2.21.285, nr. 56, Verslag over de verzetsbeweging, 'De verzetsbeweging heeft...', april 1948, 1.
- 90 Privéarchief H.J. Franken, Brief Atie Franken, 'Lieve Moeder en Phie', Singaraja, 24 augustus 1948.
- 91 Ibidem, Brief Atie Franken, 'Lieve mensen, allemaal', Singaraja, 21 februari 1949.

- 92 Ibidem, Kamp in Mengwi: Brief Atie Franken, 'Lieve allemaal', Singaraja, 21 maart 1949, 1; Ibidem, Kampen in Gianjar en Kediri: Brieven Atie Franken, 'Lieve mensen', (ongedateerd); Ibidem, Kamp in Penebel: Brief Atie Franken, 'Lieve mensen', Singaraja, 13 december 1948, 1.
- 93 Ibidem, Brief Atie Franken, 'Lieve mensen allemaal', Singaraja 10 april 1949.
- 94 HUA, 1102-2, nr. 7260, Briefwisseling met H.J. Franken en andere collega's betreffende de Bali-zending, 1948-1951, 'Een en ander over de liquidatie en berechting van het verzet op Bali'.
- 95 Privéarchief H.J. Franken, Brief Henk J. Franken, 'Lieve Moeder, Tante Phie en Herman', Singaraja, 7 oktober 1948.
- 96 Privéarchief G.B. Robinson, I Nenga Tamu Cilik, interview door G.B. Robinson, Bali, 19 december 1986.
- 97 Ibidem.
- 98 Van Reybrouck, *Revolusi*, 426.
- 99 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, III.19, nr. 743, 'Politiek verslag van de residentie Bali en Lombok over de tweede helft van de maand November 1948', M. Boon, 6 december 1948, 3.
- 100 Ibidem.
- 101 Privéarchief H.J. Franken, Brief van H.J. Franken, 'Het is bijkans...', Singaraja, maandag 11 oktober 1948, 1.
- 102 Ibidem.
- 103 Privéarchief M. Boon, B.B. Enveloppe, 'Anak Agung of Bali', 24 september 1948.
- 104 Gase, *Beel in Batavia*, 28.
- 105 Ibidem, 26-29.
- 106 Ibidem, 170-171.
- 107 Zie het voorwoord door Ide Anak Agung Gede Agung in Wassing-Visser, *Koninklijke Geschenken uit Indonesië* (1995).
- 108 Hoek, 'Een vuil oorlogje op Bali', *NRC Handelsblad*, 15 november 2014. Limpach gebruikte het dossier ook voor zijn casus over Bali in zijn proefschrift.
- 109 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal verbalisanten D. Ornée en W.H.M. Colson met comparant Albert Jacques Treffers, 2 augustus 1948, 18.
- 110 Ibidem, 19.
- 111 Ibidem, 'Rapport' inzake Th. Van Meerwijk, K.L. Goldbach, 15 april 1948, 1.
- 112 Ibidem, 'Verslag' Th. V. Meerwijk, Soerabaia, 14 april 1948, 1.
- 113 Ibidem, KNIL, KL, Hoofdkwartier Adjudant Generaal in Ned. Indië KPM, KM, Brief van Bakhuis aan Z.E. de Legercommandant Kabinet te Batavia, 'Inzake toestanden op Bali', Batavia, 20 augustus 1948, 3.
- 114 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 772.
- 115 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal van bevinding, Sj.W.D. Kuikenga, Batavia, 28 januari 1949, 4.
- 116 Hoek, 'Een vuil oorlogje op Bali', *NRC Handelsblad*, 15 november 2014.
- 117 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal van bevinding, W.F. Wijnhamer, Batavia, 14 januari 1949, 8-9.
- 118 Hoek, 'Een vuil oorlogje op Bali', *NRC Handelsblad*, 15 november 2014.
- 119 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Proces-verbaal van bevinding, Sj.W.D. Kuikenga, Batavia, 28 januari 1949, 17.
- 120 Van Baal, *Ontglipt Verleden. Deel II*, 19.
- 121 Hoek, 'Een vuil oorlogje op Bali', *NRC Handelsblad*, 15 november 2014.
- 122 Ibidem.
- 123 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, 'Beschouwingen betreffende de kapitein A.J. Treffers', 1.
- 124 Van Baal, *Ontglipt Verleden. Deel II*, 23.
- 125 Ibidem.
- 126 NA, SNI, Archief KMP/KM KNIL, 2.13.132, A.13, nr. 3934, Parket Officier van Justitie voor de Residenties Menado en Noord-Molukken, Brief aan de Procureur-Generaal bij het Hof der Justitie te Makassar, J.L. Kruythof, Tomohon, 28 september 1949.
- 127 Ibidem, Proces-verbaal van bevinding, Sj.W.D. Kuikenga, Batavia, 28 januari 1949, 31-32.
- 128 Ibidem, Parket Officier van Justitie voor de Residenties Menado en Noord-Molukken, Brief aan de Procureur-Generaal bij het Hof der Justitie te Makassar, J.L. Kruythof, Tomohon, 28 september 1949.

- 129 Ibidem.
- 130 Ibidem.
- 131 Zie: Breman, *Jan, Koelies, planters en koloniale politiek* (1992).
- 132 Petra Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 146-147 en De Jong, *Koninkrijk der Nederlanden*, deel 12, tweede helft, 970.
- 133 Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 147-148.
- 134 Privéarchief M. de Niet, Brief Mohammad Hatta aan Horace Merle Cochran, 'Dear Mr. Cochran', Kaliurang, 13 december 1945.
- 135 Ibidem.
- 136 Ibidem.
- 137 Ibidem.
- 138 Gase, *Beel in Batavia*, 247-248.
- 139 Privéarchief M. de Niet, Politieke situatie Indonesië, 'Zeer geachte heren', Batavia, 3 december 1948.
- 140 Ibidem, Antwoord van Dr. J. Leimena op brief van Dr. C.L. van Doorn (mede namens Mr. M. de Niet Gz.), d.d. 7 november 1948, 'Beste vrienden', Yogyakarta, 15 november 1948.
- 141 De Jong, *De Terugtocht*, 193-194.
- 142 Gase, *Beel in Batavia*, 276.
- 143 Zie voor een uiteenzetting van de besluitvorming: Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 147-165.
- 144 Gase, *Beel in Batavia*, 256.
- 145 Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 281.
- 146 Simatupang, *Het laatste jaar van de Indonesische vrijheidsstrijd*, 29.
- 147 Privéarchief M. de Niet, 'Zeer Geachte Heer Goedhart', Batavia, 3 december 1948.
- 148 Ibidem.
- 149 Ibidem, Politieke situatie Indonesië, 'Zeer geachte heren', Batavia, 3 december 1948.
- 150 NIB, Deel 17, KS 71, nr. 188, Minister van overzeese gebiedsdelen (Sassen) aan hoge vertegenwoordiger van de kroon (Beel), 29 januari 1949, 282 (281-284).
- 151 Privéarchief M. De Niet, Brief G. van den Hoven van Genderen, 'Beste Vrienden in Indonesië', Batavia, 18 december 1948.
- 152 Ibidem.
- 153 De Moor, *Westerlings Oorlog*, 303.
- 154 Privéarchief M. De Niet, Afschrift van een brief van een militair die in een rusthuis in Bandung vertoefde.
- 155 Ibidem.
- 156 Ibidem.
- 157 Privéarchief M. de Niet, Brief van Dr. Soemitro, Djocja, december 1948.
- 158 Simatupang, *Het laatste jaar van de Indonesische vrijheidsstrijd*, 33.
- 159 Privéarchief M. de Niet, Brief van Dr. Soemitro, Djocja, december 1948; Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, 397-398.
- 160 Vermeulen, 'Hoe een weduwe de Nederlandse staat deed buigen'.
- 161 Privéarchief M. de Niet, Afschrift van een brief van een militair die in een rusthuis in Bandung vertoefde.
- 162 Ibidem.
- 163 Ibidem.
- 164 Privéarchief M. de Niet, Brief aan het Zendingsconsulaat, 'Bazelsche Zending in de Z.O. Borneo', Banjarmasin.
- 165 Hoek, 'Rengat, 1949 (Part 1)', *Inside Indonesia*, 12 september 2016.
- 166 Hoek, 'Ook op Sumatra richtte Nederland een bloedbad aan', *NRC Handelsblad*, 13 februari 2016 en <https://www.nporadio1.nl/nieuws/onderzoek/indonesische-onafhankelijkheid-pas-na-grof-nederlands-geweld>.
- 167 Zie bijvoorbeeld: Sociologenduo Hendrix en Van Doorn beschreven één casus met burgerdoden op Java, in Hendrix en Van Doorn, *Ontsporing van Geweld* (1970); De Moor, *Generaal Spoor* (2011), en Rémy Limpach behandelt de Rengat casus in Limpach, *Brandende Kampongs van Generaal Spoor*, 663-669.
- 168 De Moor, *Generaal Spoor*, 339.
- 169 Privéarchief M. De Niet, 'Zeer geachte Prof. Schermerhorn', Batavia, 15 december 1948.
- 170 Ibidem.
- 171 Simatupang, *Het laatste jaar van de Indonesische vrijheidsstrijd*, 34.

- 172 Ibidem, Harold R. Isaacs, 'In the reconquered land of the Indonesian Republic', *Newsweek USA*, 1949.
- 173 Privéarchief M. de Niet, Brief ds. M. Visser aan de Synode Raad van de Protestantse Kerk in West-Indonesië, Batavia, 'Weleerwaarde en Eerwaarde Heren', Djember, 31 januari 1949, 1.
- 174 Ibidem, Brief M. de Niet over gevolgen militaire actie, 'Zeer geachte Ds. Visser', Batavia, 2 februari 1949, 1.
- 175 Ibidem, 2.
- 176 Bouma, *Naar een Federaal Indonesië*, 292.
- 177 Gase, *Beel in Batavia*, 259.
- 178 Privéarchief M. De Niet, 'Notities over de reis naar Oost-Indonesië van 15 december 1948 tot 12 januari 1949', J.M.A. Tuhuteru, 6.
- 179 Ibidem, 'Zeer geachte Prof. Schermerhorn', Batavia, 15 december 1948.
- 180 Ibidem, Map Bali, Brief H.J. Franken aan de zendingsconsuls in Indonesië te Djakarta, 'Zeer geachte Heren', 17 maart 1949, 1.
- 181 Gase, *Beel in Batavia*, 258-259.
- 182 Privéarchief M. de Niet, Map Bali, Brief Henk J. Franken aan de zendingsconsuls in Indonesië te Batavia, 'Zeer geachte Heren', Singaraja, 4 februari 1949, 2.
- 183 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 165.
- 184 Privéarchief M. de Niet, Map Bali, Brief Henk J. Franken aan de zendingsconsuls in Indonesië te Batavia, 'Zeer geachte Heren', Singaraja, 4 februari 1949, 2.
- 185 NA, Ministerie van Koloniën RI, 2.10.29, nr. 735, 'Politiek verslag van de residentie Bali en Lombok over de maand Februari 1949', 7.
- 186 Ibidem.

15 – Strijd zonder einde (1949-1950)

- 1 Privéarchief H.J. Franken, Franken, 'Het feest van Djajaprana te Kalianget', 10-11.
- 2 Ibidem, 6-7.
- 3 Ibidem, 2.
- 4 Ibidem, 22.
- 5 Van den End, *Pelter*, 87.
- 6 Van Reybrouck, *Revolusi*, 474.
- 7 NA, Archief M. Boon, nr. 62, 'Beste Cor', Samarinda, 27 februari 1949.
- 8 Privéarchief H.J. Franken, Brief Atie Franken, 'Lieve allemaal', Singaraja, 21 maart 1949.
- 9 Ibidem.
- 10 Privéarchief G.B. Robinson, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, Olst, 20 juni 1985.
- 11 Van den End, *Pelter*, 86.
- 12 Privéarchief H.J. Franken, Brief aan prof. dr. H. Kraemer, 'Zeer geachte heer', Singaraja, 3 april 1949.
- 13 'Vrijheid van een volk is geen gunst, maar een recht. Scheidsmuren in Indonesië worden neergehaald', *Het Vrije Volk*, 30 augustus 1949.
- 14 NA, NEFIS/CMI, 2.10.62, nr. 2758, File 0053, Code nr. 3.058, Signalement Afd. VII, Persoonsdossier van 'Anak Agoeng Gde Agoeng, II. Globale Karakterschets', 13 augustus 1949; Ibidem, Generale Militaire Inlichtingendienst (cmi) Buitenkantoor Makassar, Aan de Directeur C.M.I. Batavia, 'Inlichtingenrapport nr. 7/49', J.E. Harders, Makassar, 19 februari 1949.
- 15 'Vrijheid van een volk is geen gunst, maar een recht. Scheidsmuren in Indonesië worden neergehaald', *Het Vrije Volk*, 30 augustus 1949.
- 16 Hoek en Van der Kleij, 'De prijs van de onafhankelijkheid', *De Groene Amsterdammer*, 9 augustus 2020, 22. De conclusies uit het artikel kwamen onder meer tot stand aan de hand van de volgende bronnen: Van der Eng, 'Marshall Aid as a catalyst in the decolonisation of Indonesia', Smit, *De Indonesische Quaestie* (1952), Brouwer, Clerx, Van Griensven, Van der Heiden et. al., *Het Kabinet-Drees-Van Schaik. Koude Oorlog, dekolonisatie en integratie, Band C, 1948-1951*, Maas, P.F. en J.M.M.J. Clerx (red.), Nijmegen: Centrum voor Parlementaire Geschiedenis 1996, 597-602, Giebels, 'De Indonesische injectie', Van der Eng, *De Marshall-hulp* (1987), Clerx, *Financiële verhouding tussen Nederland en Indonesië opnieuw bezien* (1945-1967) via www.ru.nl, Molemans, *Opgevangen in andijvielucht* (2019), Meijer, *Indische rekening* (2005), Keppy, *Sporen van vernieling* (2006), Gorter 'Enkele gedachten over de economische betekenis van

- het verlies van Indonesië', Baudet en Fennema, *Nederlands belang bij Indië* (1983), het memorandum van 18 mei 1956 dat Van Zeijl publiekelijk maakte, Lindblad, 'De economische dekolonisatie van Indonesië' (2007), Kian Wie, 'Understanding Indonesia: the Role of Economic Nationalism', Taylor, *Indonesian independence and the United Nations* (1960), originele Indonesische jaarverslagen uit het NIOD en miljoenennota's uit de jaren 1945 t/m 1950 via www.rijksbegroting.nl.
- 17 'Circus', *Het Parool*, 15 oktober 1949.
- 18 Hoek en Van der Kleij, 'De prijs van de onafhankelijkheid', *De Groene Amsterdammer*, 9 augustus 2020, 22-23.
- 19 Privéarchief M. de Niet, 'Vergadering der Sectie op 14 October 1949 in het Gebouw van de Tweede Kamer te Den Haag'.
- 20 Ibidem, Zitting 1949-1950 – 1478, Overdracht van de soevereiniteit over Indonesië, Voorlopig verslag van de derde commissie van rapporteurs (Financiële en Economische aangelegenheden), No. 12, Hofstra, Korthals, Lucas, Welter, Van de Wetering, 29 november 1949.
- 21 Van der Eng, 'Marshall Aid as a catalyst in the decolonisation of Indonesia', 135-136.
- 22 Hoek en Van der Kleij, 'De prijs van de onafhankelijkheid', *De Groene Amsterdammer*, 9 augustus 2020, Zie ook: Keppy, *Sporen van vernieling* (2006).
- 23 Van der Eng, 'Marshall Aid as a catalyst in the decolonisation of Indonesia', 135-136.
- 24 Ibidem.
- 25 NIB, Deel 20, KS 80, nr. 90, Ambassadeur te Washington (Van Kleffens) aan minister van Buitenlandse Zaken (Stikker), 9 okt. 1949, 220 (219-220).
- 26 Nkrumah, *Neo-colonialism, the last stage of imperialism* (1987).
- 27 Hoek en Van der Kleij, 'De prijs van de onafhankelijkheid', *De Groene Amsterdammer*, 9 augustus 2020. Belangrijke stappen in de afbouw van de economische dominantie waren bijvoorbeeld de betaalde nationalisaties in de jaren vijftig, de opzegging in 1956 van de afspraken die waren gemaakt tijdens de Ronde Tafel Conferentie en de nationalisaties van in beslag genomen bedrijven. Het half Britse Unilever en Shell en de Nederlandse Handelsmaatschappij (NHM) bleven tot diep in 1960 functioneren. Lindblad, 'De economische dekolonisatie van Indonesië', 102, 104. De NHM was nota bene het bedrijf waaraan Multatuli zijn aanklacht in de *Max Havelaar* had opgehangen.
- 28 'Soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië', Beeld en Geluid, www.youtube.com/watch?v=SjkYXMXSZmo.
- 29 Ibidem.
- 30 *De Oorlog*, deel 8, *Loodzware jaren*, 2009.
- 31 Raben, 'Hoe wordt men vrij? De lange dekolonisatie van Indonesië', 13-14.
- 32 Van Randwijk, 'Twee vrije volken', *Vrij Nederland*, 31 december 1949.
- 33 Ibidem.
- 34 Van den End, *Pelter*, 89.
- 35 I Wayan Gendra en Ni Wayan Kerji, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Kerambitan, 22 april 2015.
- 36 Anak Agung Ngurah Sentanu, interview door A. Hoek, Kalibukbuk, 23 november 2014.
- 37 Informatie verkregen van Bert Immerzeel, die werkt aan een project over monumenten in Indonesië.
- 38 Albert Siebeler, interview door A. Hoek, Amsterdam, 26 januari 2015.
- 39 Privéarchief G.B. Robinson, Siebe en Linde Lijftogt, interview door G.B. Robinson, Olst, 20 juni 1985.
- 40 Schulte Nordholt, *Indonesië na Soeharto*, 11, 13.
- 41 Ricklefs, *A History of Modern Indonesia Since C.1200*, 273.
- 42 Van den End, *Pelter*, 100.
- 43 Westerling, *Mijn mémoires*, 199-200.
- 44 Fakih, *Authoritarian Modernization in Indonesia's Early Independence Period*, 40-41.
- 45 Westerling, *Mijn mémoires*, 213-214.
- 46 Ibidem, 224-225.
- 47 Giesen, 'Legerleiding wist van Westerlings coup'.
- 48 Westerling, *Mijn mémoires*, 229, 237 en 242.
- 49 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 180.
- 50 NA, Archief M. Boon, 2.21.183.10, nr. 62, 'Zeer Geachte Resident en Mevrouw Boon', Singaraja, 13 maart 1950.

- 51 Coast, *Dancing Out of Bali*, 33.
- 52 Last, *Bali in de kentering*, 10.
- 53 Coast, *Dancing Out of Bali*, 32.
- 54 Ibidem, 32-33.
- 55 Ibidem, 32.
- 56 Rai Susandi, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 10 mei 2018.
- 57 Ibidem.
- 58 Coast, *Dancing Out of Bali*, 32.
- 59 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 168-169.
- 60 Coast, *Dancing Out of Bali*, 33.
- 61 Ibidem, 32.
- 62 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 181-182.
- 63 Van den End, *Pelter*, 101 en 103.
- 64 ‘Ambonezen vechten met de moed der wanhoop’, *Trouw*, 6 oktober 1950.
- 65 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 224-225.
- 66 NA, Archief M.A. Tellegen, 3.1.1, nr. 162, ‘Zeer geachte Mejuffrouw Tellegen’, Hummelo, 1 oktober 1950, 2-4.
- 67 ‘Familie op Bali uitgemoord’, *Gereformeerd gezinsblad*, no. 305, 28 oktober 1950.
- 68 NA, Archief M.A. Tellegen, 3.1.1, nr. 162, ‘Zeer geachte Mejuffrouw Tellegen’, Hummelo, 1 oktober 1950, 3.
- 69 HUA, 1102-1, nr. 4475, H.J. Franken aan de directie der V.N.Z. te Oegstgeest, ‘Verslag van de bevindingen t.a.v. de Balische kerk in de maanden November 1950 t/m februari 1951’.
- 70 Privéarchief H.J. Franken, ‘Lieve Tante Phie’, Surabaya, 5 februari 1951, 2.
- 71 Ibidem.
- 72 Ibidem.
- 73 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 237 en 245.
- 74 Wirawan, *Pusaran Revolusi Indonesia*, vi-viii.
- 75 Van Reybrouck, *Revolusi*, 483-517.
- 76 Fakhri, *Authoritarian Modernization in Indonesia’s Early Independence Period*, 24-25 en 28.
- 77 Coast, *Dancing Out of Bali*, 50.
- 78 ‘Brenge de naam van de staat niet in opspraak! President op Bali’, *De Vrije Pers*, 9 november 1950.
- 79 Coast, *Dancing Out of Bali*, 50-51.
- 80 ‘Brenge de naam van de staat niet in opspraak! President op Bali’, *De Vrije Pers*, 9 november 1950.
- 81 Djelantik, *The Birthmark*, 242.
- 82 Pollmann, ‘Ze zeggen die Indonesiërs houden zoveel van ons’, *Vrij Nederland*, 5 juli 1980.
- 83 ‘Scheidsmuren tussen de Indonesische volken worden neergehaald’, *Het Vrije Volk*, 30 augustus 1949.
- 84 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 222-223.
- 85 Ibidem, 223.
- 86 Gase, ‘Portret van mr. Dr. Ide Anak Agung Gede Agung’. Bij navraag bij de heer Gase liet hij weten dat Drees rood was aangelopen tijdens het gesprek met hem over de Anak Agung tijdens de Nieuw-Guinea-crisis en dat Gase ervan overtuigd was dat de oud-premier deze uitspraak van de vorst juist had verstaan.
- 87 Pollmann, ‘Ze zeggen die Indonesiërs houden zoveel van ons’, *Vrij Nederland*, 5 juli 1980.
- 88 HUA, 1102-1, nr. 4475, H.J. Franken aan de directie der V.N.Z. te Oegstgeest, ‘Verslag van de bevindingen t.a.v. de Balische kerk in de maanden November 1950 t/m februari 1951’.
- 89 Ibidem.
- 90 Ibidem.
- 91 Last, *Bali in de kentering*, 9.
- 92 Ida Pedanda Istri Ketut, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud, november 2016.
- 93 HUA, 1102-1, nr. 4475, H.J. Franken aan de directie der V.N.Z. te Oegstgeest, ‘Verslag van de bevindingen t.a.v. de Balische kerk in de maanden November 1950 t/m februari 1951’.
- 94 Ibidem.
- 95 Ibidem.
- 96 Privéarchief H.J. Franken, ‘B.D.’, 16 november 1948.

16- Reflecties op de strijd

- 1 Robinson, *The Killing Season*, 19-25, 293.
- 2 Robinson, *The Dark Side of Paradise*, 275.
- 3 Fakhri, *Authoritarian Modernization in Indonesia's Early Independence Period*, 4-5.
- 4 Djelantik, *The Birthmark*, 291.
- 5 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 231-232.
- 6 Privéarchief Robinson, I Gusti Putu Yasa Arimbawa, interview door G.B. Robinson, Tabanan, 20 december 1986.
- 7 Anak Agung Gede Agung Benny Sutedja, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Denpasar, 11 mei 2018.
- 8 Robinson, *The Killing Season*, 7.
- 9 Email conversatie Geoffrey Robinson juli/augustus 2021.
- 10 Vickers, *Bali – een gecreëerd paradijs*, 235.
- 11 Aju, *Nasib Para Soekarno's*, 1966, 148-149.
- 12 Zie voor meer informatie over de ervaringen van Balinezen gedurende de genocide halverwege de jaren '60: Sumarta, 'Guilty until never proven innocent'.
- 13 Gesprekken A. Hoek met Frischa Aswarini in 2018.
- 14 Naar eigen zeggen was hij voorzitter geweest van de Ikatan Pendukung Kemerdekaan Indonesia (IPKI). Op Bali was vooral de Tameng Marhaenis, een organisatie van de PNI, verantwoordelijk voor de moorden, maar het is volgens Geoffrey Robinson aannemelijk dat de IPKI, die onder controle van het leger stond, ook heeft bijgedragen aan de massamoord.
- 15 Jarratt, *Bali; Heaven and Hell*, 146-173.
- 16 'Indonesië is rijp voor toerisme', *Algemeen Dagblad*, 13 juni 1970.
- 17 Staatsbezoek van koningin Juliana en prins Bernhard aan Indonesië in 1971, *Andere Tijden*, NTR, 23 november 2016.
- 18 Het besef dat de Tweede Wereldoorlog voor Nederland en Indonesië niet in 1945 maar in 1949 eindigde, was zeker niet aanwezig. Zie: Romijn, *De lange Tweede Wereldoorlog, Nederland 1940-1949* (2020).
- 19 Alfred Birney, interview door Janine Abbring in VPRO-programma Zomergasten, 15 augustus 2021.
- 20 Buruma, *The Wages of Guilt* (1994).
- 21 NA, 2.21.281.32 Inventaris van het archief van mr. C. Fasseur, [geboren 1945] 1969-1988, 2, P-notulen ministerraad, 27 december 1954.
- 22 Nederland heeft in 1971 een verjaringswet ingesteld waardoor Nederlandse militairen niet kunnen worden vervolgd voor misdaden in Indonesië, zie daarvoor Swirc, 'Gelijke monniken, gelijke kepie gaat niet op', *De Groene Amsterdammer*, 25 september 2019 en Swirc, *De Indische Doofpot*.
- 23 Scagliola, *Last van de oorlog*, 194.
- 24 Eickhoff, 'Weggestreept verleden?', 53-57.
- 25 Swirc, *De Indische doofpot*, 444-475.
- 26 Kousbroek, *Het Oostindisch kampsyndroom*, 157.
- 27 Geoffrey Basil Robinson, interview door A. Hoek, Utrecht, 25 september 2013.
- 28 Ibidem.
- 29 Dat wordt bijvoorbeeld ook goed duidelijk in de documentaire *Who Killed Malcolm X* van Abdur-Rahman Muhammad uit 2020 over de nauwelijks onderzochte moord op Malcolm X.
- 30 Eickhoff, 'Weggestreept verleden', 59-60.
- 31 Hoek, 'Iedereen wist het, maar niemand kon het zeggen', *NRC Handelsblad*, 16 september 2016 en Sands, Philippe, *East West Street*. Zie hierover ook Doolan, *Collective Memory and the Dutch East Indies*.
- 32 Bossenbroek, *De wraak van Diponegoro*, 20.
- 33 Cees Fasseur, interview door Gert Oostindie en Tom van de Berge, 2014.
- 34 Fasseur, *Dubbelspoor*, 143-144.
- 35 Swirc, *De Indische Doofpot*, 496-497.
- 36 Het onderzoek 'Onafhankelijkheid, Dekolonisatie, Geweld en Oorlog in Indonesië, 1945-1950' van de instituten KITLV, NIOD, NIMH is voor vijftien procent tot stand gekomen naar aanleiding van de rechtszaken die vanuit Indonesië waren aangespannen door stichting KUKB samen met Liesbeth Zegveld en door nieuwe feiten vanuit de journalistiek, en voor vijftien procent door het proefschrift van Rémy

- Limpach, dat de spreekwoordelijke ‘druppel’ was die de al overvolle emmer deed overlopen. Sjoerd Sjoerdsma, interview door A. Hoek, Den Haag, 4 februari 2019.
- 37 Mathijssen, ‘Laat historici ontvankelijk worden voor afwijkende perspectieven’, link: www.overdemuur.org/laat-historici-ontvankelijker-worden-voor-afwijkende-perspectieven, 4 oktober 2018. Zie ook: Mathijssen, ‘Heeft een gedicht niet ook gewicht,’ *De Groene Amsterdammer*, 17 april 2019, waarin Esther Captain en ik onze kritische mening gaven over de opzet van het grote dekolonisatie-project, waarvan wij de stemmen van Indonesische en internationale experts in de optekening van de conclusies vonden ontbreken. De omgang met de projectleiding op deze kritiek vond ik van weinig meerstemmigheid getuigen.
- 38 NA, Archief van dr. J.H. van Roijen [geboren 1905], 1940-1989, Brief van F. Italianer aan de Anak Agung, ‘Zeer geachte Heer Ide Anak Agung Gde Agung’, ’s-Gravenhage, 20 juni 1979; Ibidem, Verklaring opgesteld door J.H. van Roijen, 4 mei 1979.
- 39 Geert en Ida Lijftogt, interview door A. Hoek, Olst, 6 april 2015.
- 40 Ibidem.
- 41 Privéarchief S.G. Lijftogt, Brief van Piet L. Dronkers aan Siebe G. Lijftogt, ‘Beste Siebe’, Eindhoven, 9 augustus 1986.
- 42 KITLV, Collectie Zijlmans, interview C.H. Stefels.
- 43 Geoffrey Basil Robinson, interview door A. Hoek, Utrecht, 25 september 2013.
- 44 Zie: NA, Archief van P.L. Dronkers [geboren 1917], (1942) 1946-1949 (1993), nr.2, Fotobijschrift ‘Roode Olifanten Op Bali, Soldaten van den Vrede’.
- 45 Privéarchief G.B. Robinson, Piet L. Dronkers, *De laatste van 350 jaren Nederland-Indonesië 1945-1950* (1986).
- 46 Van Baal, *Ontglipt verleden*, 15.
- 47 Ibidem, 22.
- 48 Na een opiniestuk in NRC in 2019 waarin ik schreef dat Sukarno ook tot de Nederlandse geschiedenis behoorde, kwamen meer dan 200 brieven binnen op de redactie van de krant en bij mijzelf, waaruit wel blijkt hoe gevoelig die naam nog steeds is. Hoek, ‘Gemiste geschiedenis, gemiste kans’, *NRC Handelsblad*, 18 augustus 2019. Zie Mathijssen, ‘Terrorist of vrijheidsstrijder’, *De Groene Amsterdammer*, 12 augustus 2020, waarin Sukarno wordt besproken als onderdeel van die Nederlandse geschiedenis.
- 49 Zie ook *Tabee Toean*, een documentaire van Tom Verheul uit 1995.
- 50 Geoffrey Basil Robinson, interview door A. Hoek, Utrecht, 25 september 2013.
- 51 Ibidem.
- 52 Gesprek A. Hoek met Peter Mariouw Smit, Denpasar, 25 november 2016.
- 53 Goos Blok, interview A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 54 Deze informatie komt van een betrokkene bij het project en een anonieme hoogleraar.
- 55 Goos Blok, e-mailconversatie met A. Hoek, 6 juni 2021.
- 56 ‘Oud-Indië strijders bieden op ambassade excuses aan’, *Trouw*, 22 december 1988.
- 57 Goos Blok, interview A. Hoek, Heemstede, 10 oktober 2013.
- 58 Rob Sweebe, interview door A. Hoek, Bemmelen, 14 februari 2015.
- 59 Don Sweebe, interview door A. Hoek, Gendt (NL), november 2014.
- 60 Ibidem.
- 61 Ibidem.
- 62 Zie bijvoorbeeld: Marion Bloem, *Indo* (2020) over deze bagage die door de generaties wordt doorgegeven.
- 63 Henk Hinsbeek en echtgenote, interview door A. Hoek, Leeuwarden, 7 oktober 2013.
- 64 Van Hoek en begeleider, interview door A. Hoek, Breda, 22 januari 2015.
- 65 Ibidem.
- 66 Interview F.A.M. Poeteray, Leeuwarden, 3 oktober 2013.
- 67 Telefoongesprek tussen Feddy Poeteray en A. Hoek, 17 februari 2015.
- 68 Ibidem.
- 69 Rob Sweebe, interview door A. Hoek, Bemmelen, 14 februari 2015.
- 70 Ibidem.
- 71 SIB, gegevens J.B.Th. König.
- 72 <https://www.defensie.nl/onderwerpen/onderscheidingen/dapperheidsonderscheidingen/databank-dapperheidsonderscheidingen/1947/09/13/k-nig-j-b-th>
- 73 Oltmans, *Den vaderland getrouwe*, 579-580.

- 74 Van den Berge, *H.J. van Mook 1894-1965*, 326-328.
 75 Ibidem, 234-237.
 76 Ibidem, 354-355.
 77 Christiaan Franken, interview door A. Hoek, Rottevalle, 1 oktober 2015.
 78 Privéarchief S.G. Lijftogt, Herdenking Universitair Verzet, Bijeenkomst Utrecht, 25 november 1985.
 79 Van der Maat, 'Duitsers dreven studenten en masse in de illegaliteit', *Utrechts Nieuwsblad*, 23 november 1985.
 80 Privéarchief G.B. Robinson. Brief Linde Lijftogt aan G. Robinson, 'Dear Geoffrey Robinson', 10 juli 1988.
 81 Ibidem.
 82 Ibidem.
 83 Gesprekken met I Gusti Ngurah Gede Yudhana in november 2014, 2016 en 2021.
 84 Nyoman Darma Putra, interview door A. Hoek, Denpasar, 17 april 2015.
 85 Peringati Hari Maritim Dunia, Jakarta ForBali Gelar Aksi Solidaritas Tolak Reklamasi Bena, via <https://www.forbali.org/id/peringati-hari-maritim-dunia-jakarta-forbali-gelar-aksi-solidaritas-tolak-reklamasi-bena/>, 4 oktober 2016.
 86 Frischa Aswarini, 'To Anne: brief reflections on the Revolution 1945-1949', 11 mei 2021.
 87 Zie hierover bijvoorbeeld: Immler, 'Narrating (in)justice in the form of a reparation claim' (2018) en de vele rechtszaken die Jeffry Pondaag samen met advocate Liesbeth Zegveld voerde voor eerherstel van slachtoffers.
 88 WhatsAppconversaties I Gusti Agung Mangu Putra met A. Hoek in 2021.
 89 Ibidem.

Conclusies

- 1 Dr. Gede Budana, interview door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani, Ubud, 20 april 2015.
- 2 Wirawan, Windia en Sudarta, *Buku Putih Menolak Gelar Pahlawan Nasional Utuk Dr. Ide Anak Agung Gde Agung* (2010).
- 3 Vickers, *The Ide Anak Agung Gde Agung controversy* (2007).
- 4 Tilly, 'War Making and State Making as Organized Crime', 171.
- 5 De Moor, 'Afscheid van Indië', 139.
- 6 McCauley, 'Killing Them to Save Us', 146.
- 7 Oorlogsmisdrijven zijn in London in 1945 vastgesteld als moord, mishandeling, deportatie van burgers in bezet gebied, moord of slechte behandeling van krijgsgevangenen, doden van gijzelaars, plunderen en verwoestingen zonder militaire noodzaak gedurende gewapend conflict, verder uitgewerkt gedurende de Geneefse Conventies in 1949: Horvitz and Catherwood, *Encyclopedia of War Crimes and Genocide, II*, 559-561.
- 8 Zie ook de werken van De Jong, Oostindie, Scagliola, Veraart, Van Dijk, Romijn en Rüter.
- 9 Zie: uitspraak Gerechtshof Den Haag 1 oktober 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:2525, r.o. 15.2. Zie voorts: Van den Herik, 'Addressing colonial crimes through reparations? Adjudicating Dutch atrocities committed in Indonesia,' 693-705.
- 10 Van Dijk, 'Internationalizing colonial war: on the unintended consequences of the interventions of the international committee of the Red Cross in South-East Asia, 1945-1949,' Past and Present, University of Amsterdam, 31 July 2020, 9-19 en ODGOI, 291.
- 11 Misdrijven tegen de menselijkheid zijn in London in augustus 1945 vastgelegd als moord, vernietiging, vervolging, slavernij, deportatie en andere inhumane daden, waar in december 1945 bijkwamen marteling, gevangennamen en verkrachting. Het gaat dus om ernstige schendingen van de mensenrechten, gepleegd door individuen, binnen de context van wijdverspreide, systematische aanvallen vanuit een staat tegen een burgerbevolking. Shelton (ed.) *Encyclopedia of Genocide and Crimes against Humanity, 1*, 209-213.
- 12 Zie Artikel 6 van de Charter of the International Military Tribunal van 8 augustus 1945, waarin onder misdaden tegen de menselijkheid wordt verstaan: moord, uitroeiing, tot slaaf maken, deportatie, vervolging om politieke, raciale, religieuze gronden en andere onmenselijke daden begaan tegen een burgerbevolking. De meest gangbare definitie van misdaden tegen de menselijkheid op dit moment is het Artikel 7 van het Statuut van Rome, waarin staat dat onder andere moord, marteling, verkrachting of vervolging van een groep op basis van religieuze, etnische, gender, raciale, culturele en ook politieke gronden misdaden tegen de

- menselijkheid zijn indien die wijdverspreid en systematisch voorkomen. In het rapport Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, 3 februari 2012, 55/350, paragraaf 109 staat dat de Charter of the International Military Tribunal en uitspraken de algemene principes van internationaal recht op dat moment reflecteerden en dit zo is vastgelegd door de VN in General Assembly Resolutie 95.
- 13 Koppe, 'Is there Sufficient Evidence for the Accusations of Genocide or Crimes Against Humanity in Xinjiang?'
 - 14 Borgh, *Military trials of war criminals in the Netherlands East Indies*, 230.
 - 15 ODGOI, *Over de Grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949*, 444-445.
 - 16 Zie bijvoorbeeld: Swirc, 'Wanneer erkent Nederland de eigen oorlogsmisdaden in Indonesië', Van Dijk, 'De normen van toen' en de OVT radio-uitzending, op NPO1 van 21 februari 2022 met Frank van Vree, Maurice Swirc, Feba Sukmana en Anne-Lot Hoek en Hoek, 'Hoe België zijn koloniale oorlog veroordeelt en Nederland daarin achterblijft.' Ik heb als onderzoeker van ODGOI in 2020 schriftelijk afstand genomen van opzet en nog te trekken conclusies.
 - 17 Zie Koppe, *Extreem geweld en diepe excuses, Het belang van de juiste terminologie in het publieke debat over de Nederlandse dekolonisatie-oorlog in Indonesië*, ongepubliceerd essay voor de Universiteit van Amsterdam, 3 maart 2022.
 - 18 Wouter Veraart, 'Over de mogelijkheid van functioneel extreem geweld', 1771-1777.
 - 19 Radio-uitzending OVT (NPO1), 21 februari 2022, met Frank van Vree, Maurice Swirc, Feba Sukmana en Anne-Lot Hoek, en zie: Gert Oostindie, *Soldaat in Indonesië*, waarin hij in dit filmpje uitleg verschaft: <https://www.youtube.com/watch?v=XOJfJzW4Pqg>.
 - 20 Willem de Haan, 'Knowing what we know now, international crimes in historical perspective', *Journal of International Criminal Justice* (2015), 17.
 - 21 Verslag van deskundigen Bijzondere Commissie belast met het onderzoek over Congo-Vrijstaat (1885-1908) en het Belgisch koloniaal verleden in Congo (1908-1960), Rwanda en Burundi (1919-1962), de impact hiervan en de gevolgen die hieraan dienen gegeven te worden, 27 en zie ook" Hoek, 'Hoe België zijn koloniale verleden veroordeelt, en Nederland daarin achterblijft'.
 - 22 Limpach, *De Brandende Kampongs van Generaal Spoor*, 44-45.
 - 23 De Baets, 'Historical imprescriptibility', 128, 132 en 149.
 - 24 Ibidem.
 - 25 Lorenz, 'Can a Criminal Cvent in the Past Cisappear in a Garbage Bin in the Present? Dutch Colonial Memory and Human Rights: The Case of Rawagede', 232-233 en zie ook: Veraart, 'Uitzondering of precedent?'
 - 26 Thaler, *Naming Violence*, 1-5.
 - 27 Trouillot, *Silencing the Past*, 27 en 96.
 - 28 Zie: *Rethinking Resistance; Revolt and Violence in African history* (2003) van Mirjam de Bruijn, (G.) Jon Abbink en Klaas van Walraven en ook de emailwisseling met Mirjam de Bruijn op 31 december 2020.
 - 29 Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*, 397.
 - 30 Ni Made Frischa Aswarini op LinkedIn en Facebook in reactie op mijn post over de nominatie van *De strijd om Bali* (2021) voor de Libris Geschiedenis Prijs 2022 (juli 2022).

Woordenlijst

- adat** – Indonesisch gewoonterecht
agung – groots, omvangrijk, berg
air – water
alang alang – hoog gras, riet
algojo – beul
alun-alun – plein
ampun – genade, vergeving
amuk/amok – tekeergaan, kabaal maken
anak – kind, jongetje
B-25 – Amerikaanse middelzware bommenwerper
babu/baboe – vrouwelijke kinderopas of bediende in de koloniale tijd
Bali Shinbun – Japanse krant op Bali
bambu runcing – speer van afgesneden bamboe
banjar – kleinste sociale entiteit in Balinese maatschappij, onderdeel van een desa
Barisan Banteng – vrij vertaald: Wilde Stier korps, een Republikeinse strijdorganisatie
Barong – een Balinese dans en ook de leider van de goede krachten
bataljon – legereenheid, bestaande uit tussen de 400 en 2000 militairen
beachmaster – geluidsversterker
Belanda – Nederland of (orang Belanda) Nederlander
Belanda Hitam – zwarte Hollanders, in koloniale tijd West-Afrikaanse rekruten al dan niet vrijwillig in dienst van het koloniale leger van Nederlands-Indië, tijdens de onafhankelijkheidsoorlog scheldnaam voor Ambonezen
benteng – fort
berjuang – gevecht
Bersiap – paraat, gereedheid, ten strijde; in Nederland de benaming voor de chaotische en gewelddadige periode na de Japanse capitulatie
Bhagavad Gītā – belangrijk onderdeel van het hindoeïstische epos Mahābhārata
bongol – dove granaat
Boven-Digoel – interneringskamp voor politieke gevangenen op Papoea rond de bovenloop van de rivier de Digoel
Brengun – licht machinegeweer uit het Britse leger
brigade – onderdeel van een divisie of een zelfstandige gevechtseenheid
Cara bikul ngutgut ngupin – als een slecht persoon die van je neemt, maar doet alsof hij je helpt
Ciung Wanara – de naam voor de strijdgroep van Ngurah Rai aan de vooravond van de Puputan Margarana, een verwijzing naar een vogel en een aap, ook een Sundanese legende
co-Amacab – Commanding Officer van de amacab, soort resident
cokorda/tjokorda – adellijke titel
commando – lid van een speciale eenheid van het leger
Commissie-Generaal voor Nederlands-Indië – vormde samen met de luitenant-gouverneur-generaal Van Mook de onderhandelingscommissie namens de Nederlandse regering vanaf 15 september 1946
compagnie – legeronderdeel van 100 tot 150 manschappen
controleur – een koloniale ambtenaar die controle uitvoerde in een bepaald regentschap
counterinsurgency – militaire strategie tegen guerrilla's of revolutionairen
daidancho – troepenleider in Japanse tijd
dardanel – lijfwacht van hoge officier
de facto – feitelijk, in de praktijk
de jure – formeel/volgens het recht, op papier
desa – dorp

dewa – god
Dewa Radja – raad van vorsten/raja's
dokar – rijtuig met twee wielen getrokken door een paard of ezel
Gadjah Merah – Rode Olifant Brigade, onderdeel van het KNIL, vooral ex-krijgsgevangenen
Galungan – belangrijke hindoeïstische ceremonie op Bali
Gedong Susila – lerarenorganisatie geïnspireerd door Taman Siswa
gelap – donker, duister
gouverneur-generaal – hoogste bestuurder van Nederlands-Indië
grenadier – militair van garderegiment de Grenadiers
gudang – magazijn
Gunung Agung – actieve vulkaan in het oosten van Bali, hoogste berg op het eiland
Hari Pahlawan – Dag van de Helden in Indonesië, 10 november
Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon – nieuwe benaming voor de hoogste gezagvoerder van het
gouvernement in Batavia, voorheen luitenant-gouverneur-generaal
Ibu Pertiwi – Moederland Indonesia
Indisch – culturele aanduiding voor gewoontes uit Nederlands-Indië
Indische Nederlander – verzamelnaam voor Nederlanders – Indo-Europeaan en totoks – die uit Indië kwamen,
meestal na vertrek uit Indonesië
Indo – iemand geboren uit een Europese, meestal Nederlandse vader en Indonesische moeder (het werd met een
hoofdletter gebruikt als afkorting voor de Indo-Europeaan, en met een kleine letter voor iemand zonder de
rechten van de Indo-Europeaan, waarbij het een scheldwoord was).
Indo-Europeaan – iemand van gemengde komaf die door zijn Nederlandse vader was erkend en een Nederlands
paspoort had
Indonesia Raya – volkslied Indonesië
Insulinde – dichtelijke naam voor Nederlands-Indië
jaba – gewone man, vergelijkbaar met Sudra kaste
jago – macho
Janger – Balinese dans, tijdens revolutie verboden door Nederlanders als 'niet typisch Balinees'
Jayaprana – mythische figuur uit een oude legende
jongos/djongos – mannelijke hulp van de militairen
jiujitsu – Japanse vechtkunst
jurang – ravijn
kali – rivier
kampung – plattelandsdorp
kapal capung – libelle, bijnaam voor verkenningsvliegtuig Piper Cub (PC)
kassie zes – Bargoens voor morsdood
kedaulatan – soevereiniteit
Kempeitai – militaire politie van het Japanse Keizerlijke Leger, tevens inlichtingendienst
kerajaan – vorstendom
kerja rodi – dwangarbeid, 'heerendiensten'
ketan – kleefrijst
ketupat – rijst gekookt in jonge kokosbladeren
klewang – korte sabel, kapmes
klian – hoofd van de banjar
kuli/koeli – drager, dagloner
kota – stad
kretek – sigaret met kruidnageltabak
kris – heilig steekwapen, dolk
kromo – kleine man, door de Nederlanders gebruikt als negatieve bijnaam voor Javaan
ksatria – ridder, krijger (kaste)
Kucing Hitam – 'Zwarte Kat', gewapende strijdgroep
kulkul – houten drum waarmee werd gecommuniceerd, zoals om mensen te verzamelen of waarschuwen
landvoogd – andere benaming voor de gouverneur-generaal
langit – lucht

lapangan – veld, plein
laskar/laskar rakyat – een volksmilitie
lateng – jeukende plant
lawar saleh – een mengsel van vlees, groenten en kruiden
Lee Enfield – revolver uit het Britse leger, minder geliefd door onnauwkeurigheid
Legong – klassieke Balinese dans
lembu – patulangan in de vorm van een traditionele grote stier of koe
lenso merah – Ambonese strijderszakdoek
Linggajati – belangrijk politiek akkoord, afgesloten door de Commissie-Generaal namens de Nederlandse regering en Sutan Sjahrir namens de Republikeinse regering in het gelijknamige dorp op 15 november 1946
long march – de ‘lange mars’ van Ngurah Rai en zijn troepen van West- naar Oost-Bali
lontar – ingekerfde geschriften op bewerkte bladeren van de lontarpalm
Mahābhārata – omvangrijk hindoeïstisch en filosofisch epos
manca – soort punggawa (hoofd subdistrict)
mangku – geestelijke
Markas besar – hoofdkwartier
Markas W – hoofdkwartier/strijdgroep van verzetsdorp Penarungan
masatia – oud gebruik van weduweverbranding
mati – dood, sterven
megantung bok akatih – een strijd tussen leven en dood in figuurlijke zin
membasmi – uitroeien
memeri – babyeendjes
Merah Putih – de rood-witte Indonesische vlag
merdeka – letterlijk: vrij, strijdkreet voor Indonesische onafhankelijkheid
merdeka atau mati – vrijheid of de dood
moksha – bevrijding van de cyclus van dood en wedergeboorten, een van de levensdoelen in het hindoeïsme
monoh – Balinees woord voor ‘rustig’
monumen – monument
Nara Sadhu – ‘goed of wijs mens’, anti-merdeka-organisatie uit Badung
Negara Ikut Tuan – ‘staat die meneer volgt’, als negatieve typering voor de deelstaat Oost-Indonesië
Negara Indonesia Timur – zie Oost-Indonesië
Ngaben – Balinese ceremoniële crematie
NICA Gandek – scheldwoord voor medewerker van het Nederlandse gezag
nyingkir – Balinees woord waarmee naar guerrillaoorlogvoering wordt verwezen, meestal refererend aan het verleden: letterlijk uit het dorp vertrekken naar het bos om de vijand te ontwijken, maar de strijd wel verder te zetten
oorlogsvrijwilliger (OVW) – vaak oud-verzetsmensen die zich direct na de bevrijding van Nederland opgaven om Indië te gaan bevrijden van Japan
Oost-Indonesië/Negara Indonesia Timur – in december 1946 in Denpasar onder Nederlandse voorwaarden opgerichte deelstaat bestaande uit de Kleine Sunda-eilanden, Sulawesi en de Molukken met de Balinese vorst Sukawati als staatshoofd
orang baik – goed volk, goede mensen
padmasana – lotuszetel voor de brahmanakaste tijdens crematie, ook een altaar
pajak bumi – landbelasting
Palebon – de Balinese ceremoniële crematie, bekend als de Ngaben, maar dan specifiek voor de brahmana en ksatria kasten
Pancasila – filosofische en politieke grondslag van de Republiek Indonesië
pancoran – meestal een verwijzing naar een fontein, maar hier gebruikt als tuinslang
Parindra – vooroorlogse nationalistische partij opgericht op Java door onder anderen Raden Soetomo
Parrindo – links-progressieve politieke partij die op 17 december 1946 werd opgericht, na Linggajati
Paruman Agung – het regionale parlement op Bali van 1938 tot 1950
pasanggrihan – gebouw van gouvernementswege opgericht voor tijdelijk verblijf van ambtenaren op reis; ook gebruikt door particulieren

pasar – markt
pasar malam – nachtmarkt
pasukan – troepen
Pasukan M – strijdgroep waarmee Ngurah Rai in April 1946 op Bali landde
patjol/pacul – houweelachtige spade waarvan het blad loodrecht op de houten steel zit
patulangan – omhulsel om het lichaam van de overledene in te cremen
payung – paraplu
peci – zwart hoofddeksel, gedragen als symbool van nationalisme in Indonesië, ook kupiah, kopiah, songkok
pedanda – hoge priester binnen hindoeïsme
pelopor – pionier of anti-koloniale strijder
peloton – militaire eenheid, onderdeel van een compagnie, meestal tussen de 20 en 50 militairen
pemuda/pemoeda – jonge strijder voor onafhankelijk Indonesië
pencak silat – verzamelnaam voor Indonesische vechtkunst
pendopo – een buitenruimte met een open dakconstructie
Pengajah dalam – oude traditie van paleisdienstplichtigen die in ruil voor een stuk grond dienstdeden als leger van de vorst
penjerahan perdamaian – overgave van de vrede
penjilat pantat Nederland – kontenlikker van de Nederlanders, bijnaam PPN-leger van de vorst van Gianyar
penyingkiran – in dit geval: uitgeslotene, illegitieme strijder
perampokan – diefstal
perang – oorlog
perang lidah – oorlog met woorden
Perang Lima Hari Lima Malam – oorlog van vijf dagen en vijf nachten in Palembang
perbekel – dorpsheer
peristiwa – gebeurtenis
perjuangan – strijd, gevecht
Persatuan Wanita Kediri – vrouwenorganisatie uit Kediri
persaudaraan – broederschap
pertempuran – strijd
Piper Cub – lichtgewicht vliegtuig, op Bali veelal ingezet als verkenningsvliegtuig
pisang – banaan, bananenplant
plopper – verbastering van pelopor, bijnaam/scheldwoord door soldaten in Nederlandse dienst voor Indonesische vrijheidsstrijders
prauw – Nederlandse benaming voor een houten vaartuig
Prayoda (Korps) – Balinees militair hulpkorps van de vorsten en het KNIL
punggawa – districtshoofd, staat onder de raja
puputan – oud ritueel, de slotakte van een strijd waarbij de vorst en zijn huishouding zichzelf en hun naasten met een kris ‘eindigden’
Puputan Badung – aanduiding voor de slotakte van de militaire strijd tussen het KNIL en de vorst van Badung in 1906, waarbij de vorst en zijn hofhouding zichzelf of elkaar met een kris of schot doodden
Puputan Klungkung – aanduiding voor de slotakte van de militaire strijd tussen het KNIL en de vorst van Klungkung in 1908, waarbij de vorst en zijn hofhouding zichzelf of elkaar met een kris of schot doodden
Puputan Margarana – aanduiding voor de militaire strijd tussen het KNIL en de Balinese strijdtroepen onder aanvoering van TKR-leider I Gusti Ngurah Rai, in november 1946
pura – Balinese hindoeïstische tempel
Pura Besakih – de moedertempel van Bali
puri – paleis, koninklijke residentie
Raad van Kerta – raad voor inheems recht op Bali
raja – vorst van regentschap/vorstendom
Ramayana – omvangrijk epos van zo’n 24.000 verzen, culturele hoeksteen van het hindoeïsme
rampokker – woord dat Nederlanders gebruikten voor dief, rover, plunderaar of de Republikeinse troepen
Rangda – demonenkoningin
resident – Nederlandse civiele gezagvoerder, onder de gouverneur
rimba – jungle

romusha – Indonesische dwangarbeider tijdens de Japanse bezetting
rupiah – munteenheid van Indonesië
Sama Barata – vooroorlogse organisatie die vrij vertaald ‘eendracht maakt macht’ betekende
Sandiwara – theater, show
sarong – kledingstuk in de vorm van een lap stof, wikkelrok
sawah/sawa – rijstveld
seishin – zuivere geest, verstand (Japans)
semangat – de geest, het moreel
siasat – list
sirih – pruimtabak
Soerapati – vooroorlogse organisatie die vrij vertaald dappere leider betekent
sokasi – mand waarin rijst wordt vervoerd
Srikandi Pejuang Kemerdekaan – vrij vertaald: organisatie voor vrouwelijke vrijheidsstrijders
stoottroeper – een militair van het regiment stoottroepen, vaak een oorlogsvrijwilliger met verzetsachtergrond
strafen – Engelse bewoording voor met boordwapens beschieten van gronddoelen vanuit een vliegtuig
stupa – religieus bouwwerk/heiligdom
subak – eeuwenoud systeem van waterbeheer en irrigatie voor sawahs op Bali
suci – heilig
sumpah, soempah – eed
Sunda Kecil – Kleine Sunda-eilanden (Bali, Lombok, Flores, Sumba, Sumbawa, Timor)
Surya-Kanta – mooie of schitterende zon
syahid – martelaar binnen het islamitische geloof
taluh apit batu – als een ei tussen twee stenen
Taktik Belanda – een naargeestige list, iets sluws en onbetrouwbaars
Taman Siswa – ‘tuin van leerlingen’, antikoloniale onderwijsbeweging/scholen
tanah – grond
tangsi – legerkampement, kazerne, op Bali ook een gevangenis
tawan karang – kliprecht
tempo doeloe – verlangen en heimwee naar het oude leven in Indië vanuit Indisch perspectief
tentara – leger
tipat – rijst gekookt in jonge kokosbladeren
Tokkeitai – militaire politie van de Japanse Marine, tevens inlichtingendienst
tonggak – benaming voor een kleiner gedenkmonument voor de onafhankelijkheidsstrijd
Topeng – dramatische vorm van Indonesische dans waarin maskerdragende, sierlijk gekostumeerde artiesten
 traditionele verhalen interpreteren, begeleid door gamelan of andere traditionele muziekinstrumenten
totok – meestal witte inwoner van Indië die in Europa is geboren
tuan besar – grote meneer, hoge piet
tugu – monument
vorst – een van de acht raja’s op het eiland
warung – winkel
wayang kulit – traditioneel Javaans en Balinees poppenspel
zaman kuno – oude tijden, middeleeuwen
zaman modern – aanduiding van een nieuwe tijd, opkomst van het nationalisme
zelfbestuurder – functie die Nederlanders hebben toegekend aan een vorst of raja

Afkortingenlijst

ALRI – Angkatan Laut Republik Indonesia
AMACAB – Allied Military Administration-Civil Affairs Branch
AMSFL – Angkatan Muda Sosialis Fighting Lion
AP – Anti-Pemuda
APRA – Angkatan Perang Ratoe Adil
AVC – Algemene Vernielings Corps
BB – Binnenlands Bestuur
BDL – Bali Dharma Laksana
BFO – Bijeenkomst voor Federaal Overleg
BKN – Badan Keamanan Negara
BKR – Badan Keamanan Rakyat
BO – Boedi Oetomo/Budi Utomo
BPP – Badan Pembasni Persoesoeh of Barisan Pemberantas Pengacau
BS – Binnenlandse Strijdkrachten
CMI – Centrale Militaire Inlichtingendienst
DPRI – Dewan Perjuangan Rakyat Indonesia
DST – Depot Speciale Troepen
ESSTI – Eka Sentosa Stiti, pencak silat-organisatie
GAF – Gerakan Anti Fasis
HIS – Hollands-Inlandse School
HP, MHP – (Militaire) Hulppolitie
ICNV – Interview Collectie Nederlandse Veteranen
IMTC – International Military Tribunal Charter
IPKI – Ikatan Pendukung Kemerdekaan Indonesia
KL – Koninklijke Landmacht
KM – Koninklijke Marine
KNI – Komite Nasional Indonesia
KNIL – Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger
KPM – Koninklijke Paketvaart Maatschappij
KST – Korps Speciale Troepen
KUKB – (Yayasan) Komite Utang Kehormatan Belanda
LOGIS – Lanjutan Organisasi Gerilya Indonesia Seluruhnya
Markas W – Markas WAR
MBO DPRI / MBU DPRI – Markas Besar Oemoem-Dewan Perjuangan Rakyat Indonesia
MHP – Militaire Hulppolitie
MID – Militaire Inlichtingen Dienst
MP – Militaire Politie
MULO – Meer Uitgebreid Lager Onderwijs
MVD – Militaire Veiligheidsdienst
NEFIS – Netherlands (East-Indies) Forces Intelligence Service
NIB – Officiële Bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen, 1945-1950
NICA – Nederlandsch-Indische Civiele Administratie
NIT – Negara Indonesia Timur
NSB – Nationaal-Socialistische Beweging
NSDAP – Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij
OVW – Oorlogsvrijwilliger
PADI – Partai Demokrat Indonesia
Parindra – Partai Indonesia Raya
Parrindo – Partai Rakjat Indonesia
PBK – Perkoempulan Bandjar Koeripan
PC – Piper Cub

PD – Polisie Desa
PETA – Pembela Tanah Air
PI – Perhimpunan Indonesia
PID – Politieke Inlichtingen Dienst
PKI – Partai Komunis Indonesia
PKR – Partai Kedaulatan Rakyat
PKRI – Partai Kedaulatan Rakyat Indonesia
PMC – Penyelidik Militer Khusus
PNI – Partai Nasional Indonesia
PPK – Persatuan Pemuda Kerobokan
PPN – Pemuda Pembela Negara
PPRIM/PEPRIM – Perhimpunan Pemuda Republik Indonesia Muda
PRI – Pemuda Republik Indonesia
PSI – Partai Sosialis Indonesia
PTSS – Posttraumatische stressstoornis
RIS – Republik Indonesia Serikat
RMS – Republik Maluku Selatan
RTC – Ronde Tafel Conferentie
RVD - Rijksvoorlichtingsdienst
SK – Surya-Kanta, ‘mooie zon’
SK – Sunda Kecil
SNI – Strijdkrachten Nederlands-Indië
TKR – Tentara Keamanan Rakyat
TNI – Tentara Nasional Indonesia
TRI – Tentara Republik Indonesia
TS – Taman Siswa
VOC – Vereenigde Oostindische Compagnie
VN – Verenigde Naties
VP – Veldpolitie
VPTL – Voorschrift voor de uitoefening van de Politiek-Politioenele Taak van het Leger
VSI – Verenigde Staten van Indonesië
YKP – Yayasan Kebaktian Proklamasi

Geraadpleegde bronnen

Archieven en collecties

Het Utrechts Archief (HUA) – Utrecht

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) – Leiden
Collectie Stichting Mondelinge Geschiedenis van Indonesië (SMGI)
Collectie G.C. Zijlmans

Nationaal Archief (NA) – Den Haag

Archief van de Algemene Secretarie van de Nederlands-Indische Regering en de daarbij gedeponeerde Archieven (AS), (1922) 1944-1950
Geheim archief van de Algemene Secretarie en van het Kabinet van de Gouverneur-Generaal, 1944-1950
Archief van de Commandant Zeemacht in Nederlands-Indië, (1942) 1945-1950
Archief van de Marine en Leger Inlichtingendienst, de Netherlands Forces Intelligence Service (NEFIS) en Centrale Militaire Inlichtingendienst (CMI) in Nederlands-Indië (NEFIS/CMI)
Archief van de Procureur-Generaal bij het Hooggerechtshof van Nederlands-Indië, (1936) 1945-1949 (1969)
Archief van het ministerie van Defensie: Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB)
Archief van het ministerie van Koloniën: Rapportage Indonesië, 1945-1950
Archief van het Nederlandse Gezantschap/Ambassade in Groot-Brittannië (en Ierland tot 1949), 1813-1954
Code-Archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken, 1945-1954
Collectie Aanwinsten Koloniën, 1817-1948 (1962)
Collectie archieven Strijdkrachten in Nederlands-Indië (SNI) (1938-1939) 1941-1957 [1960]
Archieven van Bataljons behorende tot Regimenten Infanterie in Nederlands-Indië, 1945-1950
Archief van de Krijgsgeschiedkundige Sectie HKGS in Indonesië, 1945-1949
Archief van de staven van de T t/m Z-Brigade en de Staf Bataljon 2-13 Regiment Infanterie in Nederlands-Indië, [1945] 1946-1950
Archief van het Hoofdkwartier van de Generale Staf in Indonesië (HKGSNI), 1945-1950
Archief van het Korps Militaire Politie / Koninklijke Marechaussee KNIL, 1947-1951
Collectie Onderdeelsverslagen in Nederlands-Indië, 1945-1950

Persoonsarchieven

Archief van mr. C. Fasseur, [geboren 1945], 1969-1988
Archief van Ch.O. Van der Plas [levensjaren 1891-1977], (1916-) 1941-1973
Archief van F.J. Goedhart [levensjaren 1904-1990], 1944-1984
Archief van prof. mr. dr. F.M. Baron van Asbeck [levensjaren 1889-1968]; en enkele verwanten over de jaren 1902-1993
Archief van dr. H.J. van Mook [levensjaren 1894-1965] en familieleden, 1917-1964 (-1987)
Archief van dr. J.H. van Roijen [geboren 1905], 1940-1989
Archief van J.J. van de Velde [levensjaren 1904-1989], (1921) 1928-1986
Archief van M. Boon, 1945-1964
Archief van Marie Anne Tellegen [levensjaren: 1893-1976], van haar ouders en van enkele anderen, over de jaren 1869-1976
Archief van M.J.M. van Poll [levensjaren 1881-1948], 1929-1948
Archief van P.L. Dronkers [geboren 1917], (1942) 1946-1949 (1993)
Archief van W. Schermerhorn [levensjaren 1894-1977], 1918-1976

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) – Den Haag

Collectie P. de Kam
Collectie H.J. de Vries
Collectie F.H. ter Meulen

Archieven in privébeheer

Privéarchief G. Blok – Heemstede
Privéarchief M. Boon – Leiden
Privéarchief M. de Niet – Weesp
Privéarchief C.C. Destrée – Weesp
Privéarchief H.J. Franken – Zeist
Privéarchief S.G. Lijftogt – Utrecht
Privéarchief G.B. Robinson – Los Angeles
Privéarchief H. Bleijedaal - Anoniem

Beeld en geluid

‘1946 Nieuws uit Indië, landing van Nederlandse Troepen op Bali’, week 46, 14, Beeld en Geluid
‘Afterlives of Revolution,’ Beyond Walls video’s voor de Rijksmuseum tentoonstelling *Revolusi!* 2022
‘Altijd wat, reportage Indonesië’, Piet de Blauw volgt Max van der Werff, NCRV, 19 november 2013
Archief van tranen, tweedelige documentaire van Michiel Praal en Pia van der Molen, 2012
De ondergang van de Imhoff, drieluikdocumentaire van BNN/VARA, 2017
De Oorlog, 9-delige tv-serie van de NPS over WOII, deel 8, *Loodzware jaren*, 2009
De Oost, film van Jim Taihuttu, 2021
‘Fout in Nederlands-Indië?’, aflevering *Hollandse Zaken* van Omroep MAX, 18 juli 2012
‘Het bijna vergeten bloedbad van Rawagedeh’, NOS-nieuwsuitzending, 14 september 2011
‘Het bloedbad van Rengat’ [The massacre of Rengat], NPO 1, Reporter Radio (KRO-NCRV), door Anne-Lot Hoek en Sander Bartling, 14 februari 2016
I Am Not Your Negro, documentaire van Raoul Peck over James Baldwin, 2016
Maar de foto’s waren mooi, documentaire van de KRO, 1995
Molukkers in Nederland, documentaireserie Coen Verbraak, BNN/VARA, 2021
Ngurah Rai. Keyakinan perjuangan, persahabatan & cinta, documentaire van Dodid Wijanarko, 2012
Oorlog in het Paradijs: de Strijd om Bali, vierdelige podcastspecial van Alle Geschiedenis Ooit, Podimo, met Arno Gnocchi en Anne-Lot Hoek, 17 augustus 2022
OVT, VPRO-radioprogramma op NPO1 met Ewald Vanvugt over de Puputan Badung, 17 en 24 september 2006
OVT, VPRO-radioprogramma op NPO1 met Frank van Vree, Maurice Swirc, Feba Sukmana en Anne-Lot Hoek over de eindresultaten van het onderzoeksprogramma ODGOI, 21 februari 2022
Soerabaja, Surabaya, film van Peter Hoogendijk, 2006
‘Staatsiebezoek van koningin Juliana en prins Bernhard aan Indonesië in 1971’, filmbeelden, *Andere tijden*, NTR, 23 november 2016
Süskind, film van Rudolf van den Berg, 2012
Tabee Toean, documentaire van Tom Verheul, 1995
The Look of Silence, documentaire van Joshua Oppenheim, 2016
The Good Terrorist, documentaire van Robert Oey, 2019
‘The problems of Genocide’, NIOD Rewind Podcast, Episode 14, Anne van Mourik en Thijs Bouwknegt met Dirk Moses, 2021
The Railway Man, film van Jonathan Teplitzky, 2013
The Report, speelfilm van Scott Z. Burns, 2019
The Vietnam War, documentaire van Ken Burns en Lynn Novick, 2020
Water van goud, documentaire van Martin van den Oever, 2009
Who Killed Malcolm X, documentaire van Abdur-Rahman Muhammad, 2020
Yasukuni, documentaire van Li Ying, 2007
Zomergasten, VPRO tv-programma, Alfred Birney, interview door Janine Abbring, 2021

Interviews

- 1 Charles Cornelis Destrée, omgeving Parijs, 4 september 2013, door A. Hoek
- 2 Geoffrey Robinson, Utrecht, 25 september 2013, door A. Hoek
- 3 Karel Keuls, telefonisch interview, september 2013, door A. Hoek
- 4 Anonieme oorlogsvrijwilliger, telefonisch interview, september 2013, door A. Hoek
- 5 Feddy Poeteray, Leeuwarden, 2 oktober 2013, door A. Hoek
- 6 Henk Hinsbeek, Leeuwarden, 7 oktober 2013, door A. Hoek
- 7 Goos Blok, Heemstede, 10 oktober 2013, door A. Hoek
- 8 Charles Cornelis Destrée, omgeving Parijs, 26 maart 2014, door A. Hoek
- 9 Prof. Bambang Purwanto, Leiden, 20 september 2014, door A. Hoek
- 10 Wim Groot, Almere, 25 september 2014, door A. Hoek
- 11 Don Sweebe, Gendt (NL), 2 oktober 2014, door A. Hoek
- 12 Jaap Anten, Leiden, 17 oktober 2014, door A. Hoek
- 13 Don Sweebe, Gendt (NL), november 2014, door A. Hoek
- 14 I Gusti Ngurah Gede Yudhana en A.A. Nanik Suryani, Denpasar, november 2014, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 15 Prof. I Nyoman Darma Putra, Denpasar, november 2014, door A. Hoek
- 16 Nyoman Sardya Udaya, Denpasar, november 2014, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 17 I Wayan Rugeg (1918), Kerambitan, november 2014, door A. Hoek, vertaling I Gusti Ngurah Arya Wirawan
- 18 Anonieme oorlogsvrijwilliger, Oegstgeest, 4 november 2014, door A. Hoek
- 19 Pak Darna, Singaraja, 21 november 2014, door A. Hoek, vertaling Hedi Hinzler
- 20 I Gusti Bagus Saputera, Denpasar, 21 november 2014, door A. Hoek
- 21 Ibu Jero Wilaja, Denpasar, 23 november 2014, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 22 Anak Agung Ngurah Sentanu, Kalibukbuk, 23 november 2014, door A. Hoek
- 23 Sungkim, Singaraja, 24 november 2014, door A. Hoek, vertaling I Gusti Ngurah Arya Wirawan
- 24 Rai Susandi, Denpasar, december 2014, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 25 Prof. Anak Agung Bagus Wirawan, Denpasar, 1 december 2014, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 26 Don Sweebe, Gendt (NL), 22 december 2014, door A. Hoek
- 27 Leidy de Groot-Breet, Leusden, 16 januari 2015, door A. Hoek
- 28 A.E. Van Hoek, Breda, 22 januari 2015, door A. Hoek
- 29 Albert Siebeler, Amsterdam, 26 januari 2015, door A. Hoek
- 30 Geoffrey Robinson, Los Angeles, 2 februari 2015, door A. Hoek
- 31 Rob Sweebe, Bemmelen, 14 februari 2015, door A. Hoek
- 32 S. Nikijuluw, Maastricht, 17 maart 2015, door A. Hoek, vertaling Crams -Nikijuluw (zoon)
- 33 Geert en Ida Lijftogt, Olst, 6 april 2015, door A. Hoek
- 34 Prof. Wirawan, Denpasar, 10 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 35 Dorpelingen, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 36 Nyoman Gede, banjar Ole (Marga, Tabanan), 15 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 37 Mangku I Ketut Niasa Putra, Marga, 15 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 38 Desak Putu Kari (Ibu I Gusti Ng Rai), A.A. Sri Yutiati, A.A. Nanik Suryani, Putu Sari Utami en Made Sri Muhyane, Denpasar, 16 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 39 Nyoman Darma Putra, Denpasar, 17 april 2015, door A. Hoek
- 40 Anak Agung Raka Aribawa, Ubud (Gianyar), 20 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 41 Dokter Gede Budana, Ubud, 20 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 42 Wayan Rajeg, Antosari, 22 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 43 I Wayan Gendra en Ni Wayan Kerji, Kerambitan, 22 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 44 I Made Keredek (Kreddek), Tabanan, 22 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 45 Wayan Suweta, Antosari, 22 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani

- 46 Ratu Ida Pedanda Gede Burwan Manuaba en Ida Pedanda Istri Ketut, Ubud/Bali, 23 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 47 Anak Agung Gede Jaya, Pejeng, 23 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 48 Anoniem echtpaar, Wongaya Gede, 24 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 49 Ida Ayu Ketut Resi en Ida Bagus Ketut Rai, Blahkiuh, 24 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 50 I Made Reking, Marga (Tabanan), 24 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 51 I Nyoman Raka, Tanah Aron (Karangasem), 27 april 2015, door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend)
- 52 Dorpshoofd (naam onbekend), Bedulu, 28 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 53 Bejaarde bewoner (naam onbekend), Bedulu, 28 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 54 Made Sujendra, Batuan, 28 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 55 Made Karem, Mangku Merajan Kabelan en Made Sudana, Batuan, 28 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 56 Rai Susandi, Denpasar & Blumbungan, 29 april 2015, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 57 Anak Agung Ngurah Sentanu, Kalibukbuk, 1 mei 2015, door A. Hoek
- 58 I Nengah Laba, Kedis (Pupuan), 2 mei 2015, door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend)
- 59 Made Dua, Munduk, 2 mei 2015, door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend)
- 60 I Made Utama, Ringdikit (Buleleng), 3 mei 2015, door A. Hoek, vertaling door chauffeur (naam onbekend)
- 61 Paul Verspoor, Wassenaar, 30 mei 2015, door A. Hoek
- 62 Mevrouw Van der Zee, juni 2015, door A. Hoek
- 63 Nanny Vogler, Amsterdam, 4 juni 2015, door A. Hoek
- 64 Ulri van Kempen, Utrecht, 9 september 2015, door A. Hoek
- 65 Christiaan Franken, Rottevalle, 1 oktober 2015, door A. Hoek
- 66 Eddy van Eijden, Gendt (NL), 11 februari 2016, door A. Hoek
- 67 Tom van den Berge, Leiden, 1 maart 2016, door A. Hoek
- 68 Rai Susandi, Denpasar, 29 juli 2016, door N.K. Sudiani
- 69 Wolter Gerungan, Amsterdam, 22 september 2016, door A. Hoek
- 70 Prof. Bambang Purwanto, Amsterdam, 16 oktober 2016, door A. Hoek
- 71 Ketut Mebeh, Tabanan, 20 november 2016, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 72 Alit Yudha en Bu Inda, Denpasar, 21 november 2016, door A. Hoek
- 73 I Gusti Ayu Monoh Suhaeni, Denpasar, 22 november 2016, door A. Hoek, vertaling Agung Pindha (zoon)
- 74 Mevrouw Kusuma, Denpasar, 22 november 2016, door A. Hoek.
- 75 Ari Brahmanta, Ubud, 23 november 2016, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 76 Anak Agung Raka Aribawa, Ubud, 23 november 2016, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 77 Ida Pedanda Istri Ketut, Ubud, november 2016, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 78 Anak Agung Gede Bagus Ardhana, Bangli, 23 november 2016, A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 79 Tjokorda Raka Putra, Denpasar, 26 november 2016, door A. Hoek
- 80 Wayan Muder, Klungkung, 18 december 2016, door N.M.F. Aswarini
- 81 Gusti Bagus Lanang Arya Putra, Klungkung, 20 december 2016, door N.M.F. Aswarini
- 82 Bert van Pinxteren, Bussum, 2 oktober 2017, door A. Hoek
- 83 I Nyoman Nita, Marga, 25 juni 2017, door N.M.F. Aswarini
- 84 I Nyoman Nita, Marga, 30 september 2017, door N.M.F. Aswarini
- 85 Rai Susandi, Denpasar, 6 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 86 Nyoman Sidemen, Denpasar, 8 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 87 I Gusti Ayu Putu Sutari, Denpasar, 9 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 88 Rai Susandi, Denpasar, 10 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 89 Ida Cokorda, Pemecutan, Denpasar, 11 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 90 Cok Nindia, Ubud, 11 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 91 Anak Agung Gede Agung Benny Sutedja, Denpasar, 11 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 92 Wayan Djanur, Kediri, 12 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 93 I Gusti Ayu Djanawati, Tabanan, 12 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 94 Ni Ketut Sori en Wayan Widaya, Negara, 13 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 95 Ibu Nirba, Negara, 13 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani

- 96 I Made Utama, Ringdikit (Buleleng), 14 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 97 Nyoman Suriasa, Bubunan, 14 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 98 Ketut Tongsen, Bubunan, 14 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 99 Wayan Surijana, Pempatan, 15 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 100 Wayan Sukrana, Pempatan, 16 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 101 Putu Sulatera, Seririt, 16 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 102 I Ketut Rangkeg, Jatiluwih, 16 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 103 Tjokorda Gede Dalem Pudak, Peliatan, 17 mei 2018, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 104 I Nengah Dita (Pan Sukareni), Pupuan, 16 juni 2018, door N.K. Sudiani
- 105 I Dewa Ketut Nugera, Blatungan, 16 juni 2018, door N.K. Sudiani
- 106 I Wayan Warditha, Padangan, 16 juni 2018, door N.K. Sudiani
- 107 Wayan Seplog, Padangan, 17 juni 2018, door N.K. Sudiani
- 108 Ni Wayan Derming, Padangan, 17 juni 2018, door N.K. Sudiani
- 109 Nyoman Sidemen, Denpasar, 18 september 2018, door N.M.F. Aswarini
- 110 Ibu Jero Wilaja, Denpasar, 24 september 2018, door N.M.F. Aswarini
- 111 I Nengah Dita (Pan Sukareni), Pupuan, 3 februari 2019, door N.K. Sudiani
- 112 I Dewa Ketut Nugera, Blatungan, 3 februari 2019, door N.K. Sudiani
- 113 Wayan Cakri, Pupuan, 3 februari 2019, door N.K. Sudiani
- 114 Sjoerd Sjoerdsma, Den Haag, 4 februari 2019, door A. Hoek
- 115 Emilia Pangalila-Ratulangi, Soest, 28 maart 2019, door A. Hoek
- 116 Made Karda, Kesiman, 4 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani en N.M.F. Aswarini
- 117 Jean Couteau, Denpasar, 5 mei 2019, door A. Hoek
- 118 Komang Sutriasih Yudara en Ida Bagus Triyuda Aksara Pidada, Denpasar, 5 mei 2019, door N.M.F. Aswarini en A. Hoek
- 119 Nyoman Dauh, Marga, 7 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 120 Nyoman Sidemen, Klungkung, 7 mei 2019, door N.M.F. Aswarini en A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 121 I Gusti Kompiang, Wanasari, 8 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 122 Ide Ayu Anom, Wanasari, 8 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.K. Sudiani
- 123 Ketut Bhakti, Pemuteran, 11 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 124 I Ketut Senkers, Pemuteran, 11 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 125 Mangku Saliya en Wayan Gunawan, Pemuteran, 12 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 126 I Made Gama, Pampatan, 12 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 127 Gusti Ayu Putu Tirta en Gusti Lanang Baju Wibi Seka, Duda, 12 mei 2019, door A. Hoek, vertaling N.M.F. Aswarini
- 128 Ida Bagus Pidada Kaut, Klungkung, 3 april 2020, door N.M.F. Aswarini
- 129 I Nyoman Supartha, zoon van I Nengah Sada, Selat, 14 mei 2021, door N.K. Sudiani
- 130 Made Jelantik, Bondalem, 14 mei 2021, door N.K. Sudiani

Interviewlegenda

A. Hoek = Anne-Lot Hoek

N.M.F. Aswarini = Ni Made Frischa Aswarini

N.K. Sudiani = Ni Ketut Sudiani

Literatuur

- Abbink, J., M. De Bruin en K. van Walraven (red.), *Rethinking Resistance. Revolt and violence in African History*, Leiden: Brill 2003
- Agamben, Giorgio, *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*, Guilio Einaudi, Stanford, California: Stanford University Press 1995
- Agung, Ide Anak Agung Gde, *Bali in the 19th Century*, Jakarta: Yayasan Obor Indonesia 1991
- Agung, Ide Anak Agung Gde, *From the formation of the state of East-Indonesia towards the establishment of the United Nations of Indonesia*, Jakarta: Yayasan Obor Indonesia 1996
- Agung, Ide Anak Agung Gde, *Kenangan Masa Lampau. Zaman Kolonial Hindia Belanda dan Zaman Pendudukan Jepang di Bali*, Jakarta: Yayasan Obor Indonesia 1993
- Agung, Ide Anak Agung Gde, *'Renville' als keerpunt in de Nederlands-Indonesische onderhandelingen*, Alphen aan den Rijn: A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij 1980
- Aju, Nasib Para Soekarno. *Kisah Penculikan Gubernur Bali, Sutedja, 1966, Korban Kebiadaban Politik Rezim Orde Baru dan Soeharto*, Jakarta: Yayasan Penghayat Keadilan 2015
- Alers, Henri J.H., *Om een rode of groene merdeka. 10 jaren binnenlandse politiek Indonesië 1943-1953*, Eindhoven: Uitgeverij Vulkaan 1956
- Algadri, Hamid, 'Linggajati, A political or legal document?', *The Voice of Free Indonesia*, 4 januari 1947
- Amin, Shahid, *Event, Metaphor, Memory: Chauri Chaura 1922-1992*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press 1995
- Anderson, Benedict R.O'G., *Java in a Time of Revolution. Occupation and Resistance, 1944-1946*, Jakarta, Singapore: Equinox Publishing Indonesia 2006
- Anderson, David M. en Daniel Branch, 'Allies at the End of Empires. Loyalists, Nationalists and the Cold War, 1945-1976', *The International History Review*, Vol. 39, no. 1, 1-13, 2017
- Anghie, Anthony, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press 2004
- Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt, Brace and Co. 1951
- Arntzenius, J.O.H., *De derde Balische expeditie. In herinnering gebracht door den kapitein ter zee J.O.H. Arntzenius, adjudant van Z.K.H. Prins Hendrik der Nederlanden*, 's-Gravenhage: Gebr. Belinfante 1874
- Aussaresses, Paul, *The Batle of the Kasbah: Terrorism and Counter-Terrorism in Algeria 1955 - 1957*, New York: Enigma Books, 2002.
- Baal, J. van, *Ontglipt verleden. Deel II. Leven in verandering: 1947-1958*, Franeker: Uitgeverij Van Wijnen, 1988
- Baay, Reggie, *Daar werd wat gruwelijks verricht. Slavernij in Nederlands-Indië*, Amsterdam: Athenaeum 2015
- Baay, Reggie, *Het kind met de Japanse ogen*, Amsterdam: Atlas Contact 2018
- Baets, A.H.M. de, 'Historical imprescriptibility', *Storia della Storiografia*, vol. 59-60, September 2011
- Bakker, Piet, 'Bali, eiland der demonen', *Elseviers Weekblad*, 30 oktober 1948
- Baranowski, Shelley, *German Colonialism and Imperialism from Bismarck to Hitler*, Cambridge: Cambridge University Press 2011
- Baudet, H. en M. Fennema, *Het Nederlands belang bij Indië. Analyse van de politieke en economische gevolgen van de dekolonisatie van Indonesië. Hoe stelden overheid en bedrijfsleven zich op en wat was hun onderlinge relatie?* Utrecht: Het Spectrum 1983
- Baum, Vicky, *Liefde en dood op Bali*, Utrecht: Uitgeversmaatschappij W. De Haan N.V. 1953
- Bennema, Tineke en Yvonne Rieger-Rompas, 'Nederlandse militairen noemden het "godsgericht", gedwongen gevechten tussen Ind[ones]iërs waarna ze de verliezer doodschoten', *Trouw*, 25 januari 2018
- Berge, Tom van den, *H.J. van Mook 1894-1965. Een vrij en gelukkig Indonesië*, Bussum: Toth 2014
- Bijl, Paul, *Emerging Memory. Photographs of colonial atrocity in Dutch cultural remembrance*, Amsterdam: Amsterdam University Process 2015
- Birney, Alfred, *De tolk van Java. Waarin de herinneringen van een kamerolifantje, de memoires van een oorlogstolk, gehamerd op een schrijfmachine, onderbroken met verhalen, brieven en gemopper van de oudste zoon, becommentarieerd door zijn broer*, Amsterdam: De Geus 2016
- Bloem, Marion, *Een meisje van honderd*, Amsterdam: De Arbeiderspers 2012
- Bloem, Marion, *Indo. Een persoonlijke geschiedenis over identiteit*, Amsterdam: De Arbeiderspers 2020

- Bloembergen, Marieke, *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië. Uit Zorg en Angst*, Amsterdam: Boom 2019
- Bloembergen, Marieke en Remco Raben (red.), *Wegen naar het nieuwe Indië 1890-1950*, Leiden: KITLV 2009
- Bogaerts, Melchior Daniël, *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945, II, De periode van het kabinet-Beel, Band D, eerste helft, 1946-1948*, Nijmegen: Gerard Noodt Instituut 1995
- Bogaerts, Els en Remco Raben, 'Beyond Empire and Nation', in: *Beyond Empire and Nation: Decolonizing Societies in Africa and Asia, 1930s-1970s*, Els Bogaerts and Remco Raben (red.), 7-21, Leiden: KITLV Press 2012
- Bongenaar, Karel E.M., *De ontwikkeling van het zelfbesturend landschap in Nederlands-Indië 1855-1942*, Zutphen: Walburg Pers 2005
- Borgh, Fred L., *Military trials of war criminals in the Netherlands East Indies 1946-1949*, Oxford: Oxford University Press 2017
- Bossenbroek, Martin, *De wraak van Diponegoro. Begin en einde van Nederlands-Indië*, Amsterdam: Athenaeum 2020
- Bouma, Tjalling, *Naar een Federaal Indonesië. De geschiedenis van de totstandkoming van de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië en de bijdrage van federale Indonesische nationalistenaan de Indonesische onafhankelijkheid*, Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam: 2019
- Branch, Daniel, *Defeating Mau Mau. Creating Kenya: Counterinsurgency, Civil War and Decolonization*, Cambridge: Cambridge University Press 2012
- Breman, Jan, *Koelies, planters en koloniale politiek. Het arbeidsregime op de grootlandbouwondernemingen aan Sumatra's Oostkust in het begin van de twintigste eeuw*, Leiden: KITLV 1992
- Brinkman, Inge, in samenwerking met Anne-Lot Hoek, *Bricks, Mortar en Capacity Building: A Socio-Cultural History of SNV Netherlands Development Organisation*, Leiden: Brill 2010
- Brocades Zaalberg, Thijs, 'The use and misuse of the "Dutch Approach" to counter-insurgency', *Journal of Strategic Studies*, Den Haag: NIMH 2013
- Broeyer, Frits, *Het Utrechtse universitaire verzet. 'Heb je Kafka gelezen' 1940-1945*, Utrecht: Uitgeverij Matrijs 2014
- Brouwer, J.W.L., J.M.M.J. Clerx, P.G.T.W. van Griensven, P.B. van der Heiden et. al., *Het Kabinet-Drees-Van Schaik. Koude Oorlog, dekolonisatie en integratie, Band C, 1948-1951*, P.F. Maas en J.M.M.J. Clerx (red.), Nijmegen: Centrum voor Parlementaire Geschiedenis 1996
- Brouwers, Jeroen, *Bezonden rood*, Amsterdam: De Arbeiderspers 1981
- Bruijn, Mirjam de, (G.) Jon Abbink en Klaas van Walraven, *Rethinking Resistance; Revolt and Violence in African History*, Leiden: Brill 2003
- Bunnik, Claartje, *Een onmogelijke missie. Jaap Hangelbroek, bestuursambtenaar in de nadagen van Nederlands-Indië*, Hilversum: Verloren 2020
- Burgers, Herman, *De garoeda en de ooievaar. Indonesië van kolonie tot nationale staat*, Leiden: KITLV 2010
- Buruma, Ian, *The Wages of Guilt. Memories of War in Germany and Japan*, Londen: Phoenix/Orion Books 2002
- Bussemaker, Herman Th., *Bersiap! Opstand in het paradijs, De Bersiap-periode op Java en Sumatra 1945-1946*, Zutphen: Walburg Pers 2005
- Campo, J.N.F.M. à, *Koninklijke Paketvaart Maatschappij. Stoomvaart en staatsvorming in de Indonesische archipel 1888-1914*, Hilversum: Verloren 1992
- Carpenter, Bruce W., *W.O.J. Nieuwenkamp, First European Artist in Bali*, Abcoude: Uitgeverij Uniepers 1997
- Camus, Albert, *De mens in opstand*, vertaling Martine Woudt (L'Homme Révolté), Amsterdam: Olympus 2018
- Cheong, Yong Mun, *H.J. van Mook and Indonesian Independence. A study of his role in Dutch-Indonesian relations, 1945-48*, Den Haag: Martinus Nijhoff 1982
- Clerx, Johannes Maria Matheus Jacobus, *Financiële verhouding tussen Nederland en Indonesië opnieuw bezien (1945-1967)*, www.ru.nl
- Coast, John, *Dancing Out of Bali*, Londen: Periplus Editions 1954
- Cooper, Frederick, 'Conflict and connection. Rethinking colonial African history', in: *The decolonization reader*, James D. Le Suer (red.), 23-44, New York: Routledge 2003
- Covarrubias, Miguel, *Island of Bali*, Kuala Lumpur: Oxford University Press 1992
- Creese, Helen, 'A Puputan Tale: The Story of a Pregnant Woman', *Indonesia*, vol. 82, 1-37, Cornell University Southeast Asia Program, October 2006

- Creese, Helen, Darma Putra en Henk Schulte Nordholt, *Seabad Puputan Badung. Perspektif Belanda dan Bali*, KITLV Jakarta, Denpasar, Bali: Universitas Udayana, Pustaka Larasan 2006
- Cribb, Robert, 'Misdaad, geweld en uitsluiting in Indonesië', in: *Van Indië tot Indonesië*, Els Bogaerts en Remco Raben (red.), Amsterdam: Boom 2007
- Dagher, Sam, *Assad or we burn the country. How one family's lust for power destroyed Syria*, New York: Little, Brown and Company, Hachette Book Group 2019
- Dames, G.W.T., *Oom Ambon van het K.N.I.L.*, 's-Gravenhage: Drukkerij Humanitas 1954
- Damsté, Henri Titus, *Balinese Splinters*, vol. 31, 532-544, 1924
- Dari Album Perjuangan (xvi): 'Karena tidak ada Verban, Dimanfaatkan Kulit Pohon Pisang', in: *Bali Post Minggu*, Nomor 94 Tahun XXXVII, 24 november 1985
- Darwin, John, 'What was the late colonial state?', *Itinerario* vol. XXIII (1999) nr. 3-4, november 1999
- De Conferentie te Denpasar, 7-24 December 1946*, Deel I: Handelingen, Uitgave van het Algemeen Regeeringscommissariaat voor Borneo en de Groote Oost, Batavia: G. Kolff & Co. 1947
- Dijk, Boyd van, 'De normen van toen', *De Groene Amsterdammer*, nr. 14, 6 april 2022
- Dijk, Boyd van, 'Internationalizing Colonial War: on the Unintended Consequences of the Inventions of the International Committee of the Red Cross in South-East Asia, 1945-1949', *Past & Present*, Volume 250, Issue 1, 243-283, February 2021
- Djelantik, A.A.M., *The Birthmark. Memoires of a Balinese Prince*, Singapore: Periplus Editions (hk) 1997
- Djojopoespito, Suwarsih, *Buiten het gareel. Een Indonesische roman*, Utrecht: W. de Haan 1940
- Doel, H.W. van den, *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië*, Amsterdam: Prometheus 2000
- Doorn, Iens van, *Geluk is als een vogel. Roman uit de nadagen van Nederlands-Indië*, Franeker: Uitgeverij van Wijnen 1981
- Doorn, Jacobus Adrianus Antonius van, *De laatste eeuw van Indië. Ontwikkeling en ondergang van een koloniaal project*, Amsterdam: Bert Bakker 1995
- Doorn, Jacobus Adrianus Antonius van, en Willem Jozef Hendrix, *Ontsporing van Geweld. Over het Nederlands-Indisch/Indonesisch conflict*, Rotterdam, Universitaire Pers Rotterdam 1970
- Eickhoff, Martijn, 'Weggestreept verleden? Nederlandse historici en het Rawagededebat', *Groniek Historisch Tijdschrift*, Nummer 194, Gewelddadig Verleden, 53-67, juni 2013
- Elkins, Caroline, *Imperial Reckoning: The Untold Story of Britain's Gulag in Kenya*, New York: Henri Holt and Company, 2005
- End, Th. van den (red.), *Pelter. Brieven van Henk, Visch en Cor Tonsbeek uit Bali, 1948-1971*, Zoetermeer: Boekencentrum 2003
- Eng, Pierre van der, *De Marshall-Hulp. Een perspectief voor Nederland, 1947-1953*, Houten: De Haan 1987
- Eng, Pierre van der, 'Marshall Aid as a catalyst in the decolonisation of Indonesia', in: *The Decolonization Reader* (edited by James D. Le Sueur), UK, USA, Canada: Routledge 2003
- Fakih, Farabi, *Authoritarian Modernization in Indonesia's Early Independence Period. The Foundation of the New Order State (1950-1965)*, Leiden: Brill 2020
- Fanon, Frantz, *The Wretched of the Earth*, New York: Grove Press 2004
- Fasseur, Cees, *De weg naar het paradijs. En andere Indische geschiedenissen*, Amsterdam: Bert Bakker 1995
- Fasseur, Cees, *Dubbelspoor*, Herinneringen, Amsterdam: Uitgeverij Balans 2016
- Foray, Jennifer L., 'Comparatively Exceptional: The Paradoxes of Twentieth-Century Dutch Imperialism and Decolonization', *The Dutch Empire between Ideas and Practice, 1600-2000*, Rene Koekoek, Anne-Isabelle Richard en Arthur Weststeijn (red.), Cham (Switzerland): Palgrave Macmillan 2019
- Frakking, Roel, *Collaboration is a very delicate concept. Alliance-formation and the Colonial Defence of Indonesia and Malaysia, 1945-1957*, proefschrift, Florence: European University Institute, Department of History and Civilization, 2017
- Frakking, Roel, 'Who wants to cover everything covers nothing': the organization of indigenous security forces in Indonesia, 1945-50, *Journal of Genocide Research*, Volume 14, Issue 3-4, 337-358, 2012
- Franken, H.J., 'Het feest van Djajaprana te Kalianget', in: *Bijdrage tot de Taal, Land- en Volkenkunde*, Deel 107, Afd.1, 1-30, 1951
- Franken-Duparc, Else Atie, *Een spirituele zoektocht. Autobiografie*, Aalsmeer: dabar-Luyten 1991

- Frederick, William H., 'The killing of Dutch and Eurasians in Indonesia's national revolution (1945-1949). A "brief genocide" reconsidered', *Journal of Genocide Research*, Vol. 14, Issue 3-4, 359-380, 24 sep 2012
- Frederick, William H., *Visions and Heat. The Making of the Indonesian Revolution*, Athens (Ohio): Ohio University Press 1989
- Galen, John Jansen van, *Afscheid van de koloniën, Het Nederlandse dekolonisatiebeleid 1942-2012*, Amsterdam: Uitgeverij Contact 2010
- Galtung, Johan, 'Violence, Peace, and Peace Research', *Journal of Peace Research*, Vol. 6, Nr. 3, 167-191, 1969
- Gase, Ronald A., *Beel in Batavia. Van contact tot conflict. Verwickelingen rond de Indonesische kwestie in 1948*, Baarn: Anthos/In den Toren 1986
- Gase, Ronald A., 'Portret van mr. Dr. Ide Anak Agung Gede Agung', *Vrij Nederland*, 18 mei 1985
- Geertz, Clifford, 'Deep play: notes on the Balinese cockfight', *Daedalus*; Fall 2005; Vol. 134, nr. 4, Research Library, 56-86, 2005
- Geertz, Clifford, *Negara. The Theatre State in Nineteenth-Century Bali*, New Jersey: Princeton University Press 1981
- Geertz, Clifford, *Peddlers and Princes. Social Development and Economic Change in Two Indonesian Towns*, Chicago, Londen: The University of Chicago Press 1963
- Geertz, Hildred, 'A Theatre of Cruelty. The Contexts of a Topeng Performance', *State and Society in Bali*, Hildred Geertz (red.), Leiden: KITLV Press 1991
- Geertz, Hildred, *Images of Power, Balinese paintings made for Gregory Bateson and Margaret Mead*, Honolulu, University of Hawaii Press 1994
- Geertz, Hildred en Clifford Geertz, *Kinship in Bali*, Chicago, Londen: The University of Chicago Press 1978
- Gerretson, Frederik Carel, *Indië onder dictatuur. De ondergrang van het koninkrijk uit de beginselen verklaard*, Amsterdam-Brussel: Elsevier 1946
- Gewald, Jan-Bart, *Herero Heroes. A Socio-Political History of the Herero of Namibia, 1890-1923*, Athens (oh): Ohio University Press 1999
- Gewald, Jan-Bart, 'The Road of the Man Called Love and the Sack of Sero. The Herero-German War and the Export of Herero Labour to the South African Rand', in: *The Journal of African History*, vol. 40, no. 1 (1999), 21-40, Cambridge: Cambridge University Press 1999
- Giebels, Lambert J., 'De Indonesische injectie', *Vrij Nederland*, 5 januari 2000
- Giebels, Lambert J., 'Het recht en de rekening. De roep om herstelbetalingen voor Nederlands-Indië klinkt nog steeds', in: *De Academische Boekengids*, nr. 59, 9-10, november 2006
- Giesen, Peter, 'Legerleiding wist van Westerlings coup', *De Volkskrant*, 6 augustus 2012
- Girindawardani, A.A.A. Dewi, Adrian Vickers en Rodney Holt, *The Last Rajah of Karangasem. The Life and Time of Anak Agung Agung Anglurah Karangasem 1887-1966*, Denpasar: Saritaksu Editions 2014
- Goedhart, Frans, 'Guerrilla woedt op Bali. Partizanen in actie' (alias Pieter 't Hoen), *Het Parool*, 17 augustus 1946
- Goor, J. van, *Imperialisme in de marge. De afronding van Nederlands-Indië*, Den Haag: Hes en de Graaf 1985
- Gopal, Priyamvada, *Insurgent Empire. Anticolonial resistance and British dissent*, Londen: Verso Books 2019
- Gorda, I Gusti Ngurah, *Biografi Anak Agung Pandji Tisna. Raja Buleleng, buda-yawan, pendidik, dan pelopor pariwisata*, Denpasar: Astabrata Bali, 2005
- Gorter, Wytze, 'Enkele gedachten over de economische betekenis van het verlies van Indonesië', *De Economist*, 108, 641-658, 1960
- Goudoever, W.A. van, *Malino maakt historie. Een overzichtelijke bewerking van notulen en tekstuele redevoeringen ter Conferentie van Malino, 15-25 juli 1946*, Batavia: Regeerings Voorlichtings Dienst 1946
- Goudoever, W.A. van, *Denpasar bouwt een huis, een overzichtelijke bewerking van notulen en tekstuele redevoeringen ter Conferentie van Denpasar, 7-14 December 1946*, Batavia: Regeerings Voorlichtings Dienst 1947
- Gourevitch, Philip, *We wish to inform you that tomorrow we will be killed with our families. Stories from Rwanda*, Londen: Picador 1999
- Grevedamme, Ben en J.A. Stevens, *Vrij. Een Verzameling Foto's Uit Indië Van Den Foto-Journalist Van Den Marine-Voorlichtingsdienst Luit. Ter Zee 3e Kl. J.A. Stevens Met Brieven Van Ben Grevedamme*, Marine-Voorlichtingsdienst (marvo) 1946
- Griswold, Lawrence, 'De tragi-comedie van Den Pasar. De slogans van democratie ontploffen verkeerd', *Ronde Tafel*, 1e jaargang, nr. 10, 2-3, 31 december 1946

- Groen, Petra M.H., 'Een moordgeschiedenis, koloniale oorlogvoering en militaire ethiek rond 1900', in: *Macht en Majesteit. Opstellen voor Cees Fasseur bij zijn afscheid als hoogleraar geschiedenis van Indonesië aan de Universiteit Leiden*, J. Thomas Lindblad en Willem van der Molen (red.), Semaian XXII, 43-64, Leiden: Opleiding Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, Universiteit Leiden 2002
- Groen, Petra M.H., *Marsroutes en Dwaalsporen. Het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950*, 's-Gravenhage: Sdu 1991
- Groen, Petra M.H., Anita van Dissel, Mark Loderichs, Rémy Limpach, Thijs Brocades Zaalberg, *Krijgsgeweld en Kolonie. Opkomst en ondergang van Nederland als koloniale mogendheid 1816-2010*, Amsterdam: Boom 2021
- Grunberg, Arnon, 'Deze herdenking is ook een waarschuwing', *Trouw*, 5 mei 2020. Tekst: www.trouw.nl/nieuws/deze-herdenking-is-ook-een-waarschuwing-lees-hier-de-4-mei-lezing-van-arnon-grunberg-terug-b0d4cc11/, Beeld: www.npostart.nl/nationale-herdenking-2020/04-05-2020/pow_04577779
- Haan, Willem J.M. de, 'Met de kennis van nu. Internationale misdrijven in historisch perspectief', *Law & Literature*, C. Kelk, F. Koenraedt en D. Siegel (red.), vol. 29, 2, 2017
- Hagen, Piet, *Koloniale Oorlogen in Indonesië. Vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing*, Amsterdam, Antwerpen: De Arbeiderspers 2018
- Hahn, A., 'De Bali Expeditie geëindigd', *Het Volk*, 28 oktober 1906
- Han, Byung-Chul, 'Doden op afstand', *De Groene Amsterdammer*, Jaargang 136, nr. 48, 28 november 2012
- Hanna, Willard A., *Bali Chronicles. Fascinating people and events in Balinese history*, Singapore: Periplus Editions 2004
- Hansen, Thomas Blom en Stepputat, 'Sovereignty revisited', *Annual Review of Anthropology*, Vol. 35, 1, 295-315, Finn 2006
- Harcksen, Henk, *Blauwe brieven. Indische Ontrechting*, Enschede: Boekengilde 2019
- Harinck, C., *Zoeken, aangrijpen, vernietigen! Het Nederlandse militaire optreden in Indonesië 1945 - 1949*, Amsterdam: Prometheus 2022
- Haritos-Fatouros, Mika, 'The Official Torturer. A Learning Model for Obedience to the Authority of Violence', *Journal of Applied Social Psychology*, Vol. 18, issue 13, 1107-1120, 1998
- Harvey, B., 'South Sulawesi: puppets and patriots', in: *Regional dynamics of the Indonesian Revolution. Unity from Diversity*, Audrey R. Kahin (red.), Honolulu: University of Hawaii Press 1985
- Hatta, Mohammad, 'Indonesian aims and ideals', *The Voice of Free Indonesia. Edited by men who fight for Freedom, Justice, Goodwill and Understanding. Informs you about: the Indonesian People, their country, their history, their culture, their struggle for freedom -etc. -etc.*, Dummy, 50 cts.', omstreeks september 1945
- Herfkens, J.W.F., *Oost-Indische Krijgsgeschiedenis. De Expeditie naar Lombok*, Juni-December 1894, Met 2 schetsen, Breda: Militaire Academie 1902
- Herik, van den, L. 'Addressing colonial crimes through reparations? Adjudicating Dutch atrocities committed in Indonesia,' in: *Journal of International Criminal Justice*, Volume 10, Issue 3, July 2012, 693-705.
- Hessel, Stéphane, *Neem het niet!*, vertaling Henne van der Kooy (Indignez vous), Amsterdam: Gennep 2011
- Hilbery, Rosemary en Tjokorda Gde Agung Sukawati, 'Reminiscences of a Balinese Prince. Tjokorda Gde Agung Sukawati, 1910-1978', *Southeast Asia Paper no.14*, Honolulu: Southeast Asian Studies, University of Hawaii 1979
- Hochschild, Adam, *King Leopold's Ghost: A Story of Greed, Terror and Heroism in Colonial Africa*, New York: Houghton Mifflin 1999
- Hoek, Anne-Lot, 'Bloedbaden op Bali', *Vrij Nederland*, 13 november 2013
- Hoek, Anne-Lot, *De strijd om Bali. Imperialisme, verzet en onafhankelijkheid 1846-1950*, Amsterdam: De Bezige Bij 2021
- Hoek, Anne-Lot, 'De verzwegen moorden van Palembang', *Vrij Nederland*, 4 augustus 2017
- Hoek, Anne-Lot, 'Een vuil oorlogje op Bali', *NRC Handelsblad*, 15 november 2014
- Hoek, Anne-Lot, 'Gemiste geschiedenis, gemiste kans', *NRC Handelsblad*, 18 augustus 2019
- Hoek, Anne-Lot, 'Historici stel de juiste vragen over nl-Indië', *NRC Handelsblad*, 20 juni 2015
- Hoek, Anne-Lot, 'Hoe België zijn koloniale verleden veroordeelt, en Nederland daarin achterblijft', *De Lage Landen. Context bij cultuur in Vlaanderen en Nederland*, 65^e jaargang, augustus 2022
- Hoek, Anne-Lot, 'Iedereen wist het, maar niemand kon het zeggen', *NRC Handelsblad*, 16 september 2016
- Hoek, Anne-Lot, 'In naam van Merdeka. De andere vrijheidsstrijders', *De Groene Amsterdammer*, 2 augustus 2017

- Hoek, Anne-Lot, 'Je huid was te blank, of te bruin', *NRC Handelsblad*, 12 augustus 2016
- Hoek, Anne-Lot, 'Nederland liet Bali bloeden,' *NRC Handelsblad*, 26 november 2021.
- Hoek, Anne-Lot, 'Ook op Sumatra richtte Nederland een bloedbad aan', *NRC Handelsblad*, 13 februari 2016
- Hoek, Anne-Lot, 'Op de vlucht neergeschoten', *NRC Handelsblad*, 15 augustus 2015.
- Hoek, Anne-Lot, 'Rengat, 1949 (Part 1)', *Inside Indonesia*, www.insideindonesia.org/rengat-1949-part-1
- Hoek, Anne-Lot, 'Vele hindernissen zullen er zijn,' *De Groene Amsterdammer*, 24 november 2021.
- Hoek, Anne-Lot, 'Wij gaan het hier nog heel moeilijk krijgen', *NRC Handelsblad*, 9 januari 2016
- Hoek, Anne-Lot en Ewout A. van der Kleij, 'De prijs van de onafhankelijkheid', *De Groene Amsterdammer*, 9 augustus 2020
- Hoek, Anne-Lot en Harm Ede Botje, 'Onze vuile oorlog', *Vrij Nederland*, 10 juli 2012
- Hoek, Anne-Lot en Maartje Janse, *Dissenting Voices: Challenging the Colonial System*, met medewerking van Ernst Jansz en Sjoerd Sijsma, link: www.dissentingvoices.bridginghumanities.com
- Hoek, Anne-Lot en Martijn Eickhoff, 'Luister ook eens naar de Indonesische stemmen', *NRC Handelsblad*, 15 januari 2019
- Hoek, Anne-Lot en Roel Frakking, 'Een Nederlands onderonsje', *De Groene Amsterdammer*, 4 maart 2020
- Hofland, Henk C.A., 'Historische mislukkingen', *NRC Handelsblad*, 25 en 26 juli 2012
- Höhn, Klaus D., *Reflections of Faith. The history of painting in Batuan 1834-1994*, Michigan: Pictures Publishers Artbooks 1997
- Huizinga, J., *In de schaduwen van morgen. Een diagnose van het geestelijk lijden van onzen tijd*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & zoon 1935
- IJzereef, W., *De Zuid-Celebes Affaire. Kapitein Westerling en de standrechtelijke executies*, Amsterdam, Dieren: De Bataafsche Leeuw 1984
- Immler, Nicole L., 'Narrating (in)justice in the form of a reparation claim. Bottom-Up Reflections on a Post-Colonial Setting – The Rawagede Case', in: *Understanding the age of transitional justice. Crimes, Courts, Commissions, and Chronicling*, Nanci Adler (red.), New Brunswick, Camden, Newark (New Jersey), Londen: Rutgers University Press 2018
- Jalhay, S. Math, Allen Zwijsen. *Van Merdeka en Andjing NICA tot APRA*, Hillegom: uitgave in eigen beheer 1983
- Jansen Hendriks, Gerrigje (Gerda) Adriana, *Een voorbeeldige kolonie. Nederlands-Indië in 50 jaar overheidsfilm 1912-1962*, Zutphen: Koninklijke Wöhrman 2014
- Jarrat, Phil, *Bali Heaven and Hell, Bloodshed, Chaos and Corruption, Free Love, Great Surf and High Times under the Banyan Trees*, Melbourne, Londen: Hardie Grant Books 2014
- Jelantik, I.B., *Puputan Badung; Pembelaan Kemurnian Jiwa*, Denpasar: Pemerintah Kota Denpasar 2007
- Jong J.J.P. de, *De Terugtocht. Nederland en de Dekolonisatie van Indonesië*, Amsterdam: Boom 2015
- Jong, J.J.P. de, *De waaier van het fortuin. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950*, Den Haag: Sdu Uitgevers 1998
- Jong, J.J.P. de, *Diplomatie of strijd. Het Nederlands beleid tegenover de Indonesische revolutie 1945-1947*, Amsterdam: Boom 1988
- Jong, J.J.P. de, en D.M.E. Lessing-Sutherland, *To forget the past in favour of a promise for the future. Nederland, Indonesië en de financiële overeenkomst van 1966. Onderhandelingen, regeling, uitvoering*, Den Haag: ministerie van Buitenlandse Zaken 2004
- Jong, Louis (Loe) de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945, deel 11b. tweede helft, Nederlands-Indië*, Leiden: Martinus Nijhoff 1988
- Jong, Louis (Loe) de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945, deel 12. Tweede helft, Nederlands-Indië*, Leiden: Martinus Nijhoff 1988
- Kahin, George McTurnan, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, Ithaca (New York): Cornell Southeast Asia Program Publications 2003
- Kalyvas, Stathis N., *The Logic of Violence in Civil War*, Cambridge: Cambridge University Press 2006
- Kam, P. de, *Het reizende bataljon. Herdenkingsboek 8rs, Stoottroepen en KNIL (Gadjah Merah) in de Y-brigade 1944-1948*, Hilversum, uitgave in eigen beheer, 1996
- Kamphuis, Piet, Gert Oostindie en Marjan Schwegman, 'Onderzoek opnieuw het Nederlandse militaire geweld in Indië', *De Volkskrant*, 19 juni 2012
- Kanahele, G.S., *The Japanese occupation of Indonesia. Prelude to independence*, Ithaca (New York): Cornell University Michigan 1967

- Kapandyan, A.A.S. Putri Agung, *Puputan Badung, Cerita Seorang Wanita Hamil Muda/A Puputan Tale. The story of a Pregnant Woman*. I Nyoman Darma Putra (red.), vertaling Helen Crees. Denpasar: Pustaka Larasan 2013
- Kemp, Peter, *Alms for Oblivion*, Londen: The adventurers club 1964
- Keppy, Herman, *Zijn jullie kerels of lafaards? De Indische en Indonesische strijd tegen de Nazi's 1940-1945*, Uitgeverij West 2019
- Keppy, Peter, *Sporen van vernieling. Oorlogsschade, roof en rechtsherstel in Indonesië 1940-1957*, Amsterdam: Boom 2006
- Khalidi, Rashid, *The Hundred Years' War on Palestine. A History of Settler Colonial Conquest and Resistance, 1917-2017*, New York: Henry Holt & Company 2020
- Kian Wie, Thee, 'Understanding Indonesia: the Role of Economic Nationalism', *Journal of Indonesian Social Sciences and Humanities*, Vol. 3, 55-79, 2010
- Kirsch, Thomas G. en Tilo Grätz, 'Vigilantism, State Ontologies & Encompassment, An Introductory Essay', in: *Domesticating vigilantism in Africa*, Thomas G. Kirsch en Tilo Grätz (red.), Woodbridge and Rochester and Suffolk and New York: James Currey 2010
- Kitzen, Martijn, *Oorlog onder de mensen*, Amsterdam: Anthos 2016
- Kloos David, 'A Crazy State: Violence, Psychiatry, and Colonialism in Aceh, Indonesia, ca. 1910-1942', *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde/Journal of the Humanities and Social Sciences of Southeast Asia*, vol. 170, 1 (2014), 25-65.
- Kloos, David, *Becoming Better Muslims. Religious Authority and Ethical Improvement in Aceh, Indonesia*, Princeton, NJ: Princeton University Press 2018.
- Kloos, David, 'Dis/connection: Violence, Religion, and Geographic Imaginations in Aceh, 1890s-1920s', *Itinerario* 45, 3 (2021), 389-412, aldaar 21-22.
- Klose, Fabian, 'Decolonization and Revolution', *Europäische Geschichte Online* (ego), link: www.ieg-ego.eu/en/threads/europe-and-the-world/european-overseas-rule/fabian-klose-decolonization-and-revolution, 9 mei 2014 (Duits) en 25 juli 2014 (Engels)
- Klumper, Antonius Albertus, *Sociale verdediging en Nederlands verzet '40-'45. -Ideëel concept getoetst aan historische werkelijkheid*, Tilburg: H. Gianotten 1983
- KNIL-gedenboek, *Gadiah Merah op Bali en Lombok*, Batavia: G. Kolff & Company 1948
- Koch, D.M.G., *Om de Vrijheid. De nationalistische beweging in Indonesië*, Jakarta: Jajasan Pembangunan 1950
- Koke, Louise G., *Our hotel in Bali*, Singapore: Pepper Publications 1987
- Korver, A.F.E., 'Herinneringen aan mijn leven in voormalig Nederlands-Indië 'de gordel van smaragd. Mijn jaren als kind, jongeling, krijgsgevangene en tewerkgesteld aan de Birma Spoorweg (in dezelfde groep als Wim Kan), volwassene en repatriant naar Holland, 1922-1950,' Amersfoort: uitgave in eigen beheer 1999
- Kraidy, Marwan M., *The Naked Blogger of Cairo. Creative Insurgency in the Arab World*, Cambridge, Mass; Londen: Harvard University Press 2016
- Krause, Gregor, *Bali 1912*, Wellington: January Books 1988
- Kousbroek, Rudy, *Het Oostindisch Kampsyndroom*, Amsterdam: Olympus 1995
- Kuitenbrouwer, Maarten, 'Het imperialisme-debat in de Nederlandse geschiedschrijving', *Low Countries Historical Review*, Vol. 113, Issue 1, 56-73, 1998
- Kunst, Jonas R., Ronald Fischer, Jim Sidanius en Lotte Thomsen, 'Preferences for group dominance track and mediate the effects of macro-level social in-equality and violence across societies', *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* (pnas), Susan T. Fiske (red.), May 23, 2017, 114 (21), 5407-5412, Washington: Princeton University 2017
- Last, Jef, *Bali in de kentering*, Amsterdam: De Bezige Bij 1955
- Legiun Veteran Republik Indonesia, *Patah Tumbuh Hilang Berganti. Kumpulan Riwayat Hidup Pahlawan P.K.R.I. Gianyar*, Gianyar: Markas Cabang Legiun Veteran Republik Indonesia Gianyar 1979
- Leksana, G.T., *Embedded remembering: memory culture of the 1965 violence in rural East Java*, Doctoral Thesis, University Leiden, 26 may 2020
- Leydesdorff, Selma, *Oral History. De mensen en hun verhalen*. Amsterdam: Prometheus 2021
- Lichtveld, Lou, 'Van Mook in close up', *De Baanbreker, onafhankelijk socialistisch weekblad voor politiek en cultuur*, 2e jaargang, nr. 3, 19 januari 1946
- Liem, Maya H.T., *The turning wheel of time. Roda Jaman Berputar: modernity and writing identity in Bali 1900-1970*, proefschrift University of Leiden, Leiden: 2003

- Liempt, Ad van, *Een mooi woord voor oorlog. Ruzie, roddel en achterdocht op weg naar de Indonesië-oorlog*, Den Haag: Sdu Uitgevers 1994
- Limpach, Rémy, *De Brandende Kampongs van Generaal Spoor*, Amsterdam: Boom 2016
- Lindblad, J. Thomas, 'The Global Dutchman in Indonesian Waters', in: *Exploring the Dutch Empire, Agents, Networks and Institutions, 1600-2000*, Catia Atunes en Jos Gommans (red.), 165-176, Londen: Bloomsbury 2015
- Lindblad, J. Thomas, 'De economische dekolonisatie van Indonesië', in: *Van Indië tot Indonesië*, Els Bogaerts en Remco Raben (red.), uitgave van het NIOD, 91-106, Amsterdam: Boom 2007
- Locher-Scholten, Elsbeth B., *Ethiek in fragmenten. Vijf studies over koloniaal denken en doen van Nederlanders in de Indonesische Archipel 1877-1942*, Utrecht: hes Publishers 1981
- Locher-Scholten, Elsbeth B., 'State violence and the police in colonial Indonesia circa 1920. Exploration of a theme', in: *Roots of Violence in Indonesia. Contemporary violence in historical perspective*, Freek Colombijn en J. Thomas Lindblad (red.), Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, 194, 81-104, Leiden: KITLV Press 2002
- Locher-Scholten, Elsbeth B., 'Sumatraans Sultanaat en Koloniale Staat. De relatie Djambi-Batavia (1830-1907) en het Nederlandse Imperialisme', *Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde*, Vol: 161, Leiden: KITLV Uitgeverij 1994
- Lorenz, Chris, 'Can a Criminal Event in the Past Reappear in a Garbage Bin in the Present? Dutch Colonial Memory and Human Rights: The Case of Rawagede', in: Marek Tamm (red.), *Afterlife of events: perspectives of mnemohistory*, 219-241, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2014
- Luttikhuis, Bart, Christiaan Harinx en Nico van den Horn, 'Wie telt de Indonesische doden?', *De Groene Amsterdammer*, jaargang 141, nr. 30, 26 juli 2017
- Luttikhuis, Bart, *Negotiating Modernity, Europeaness in late colonial Indonesia 1910-1942*, Proefschrift European University Institute, Florence: 2014
- Luttikhuis, Bart en A. Dirk Moses, 'Mass violence and the end of Dutch colonial empire in Indonesia', *Journal of Genocide Research*, 14, 3-4, 2012
- Maat, Peter van der, 'Duitsers dreven studenten en masse in de illegaliteit', *Utrechts Nieuwsblad*, 23 november 1985
- Mamdani, Mahmood, *When Victims Become Killers. Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*, Princeton (New Jersey), Princeton University Press 2020
- Mark, Ethan, *Japan's Occupation of Java in the Second World War. A Transnational History*, Londen: Bloomsbury Academic 2018
- Mathijssen, Niels, 'Heeft een gedicht niet ook gewicht', *De Groene Amsterdammer*, 17 april 2019.
- Mathijssen, Niels, 'Laat historici ontvankelijker worden voor afwijkende perspectieven', link: www.overdemuur.org/laat-historici-ontvankelijker-worden-voor-afwijkende-perspectieven, 4 oktober 2018
- Mathijssen, Niels, 'Terrorist of vrijheidsstrijder', *De Groene Amsterdammer*, 12 augustus 2020
- Matsubara, Masamichi, *The social climate and lineage in Bali*, Chiba: Shukutoku University 2013
- McCauley, Clark, 'Killing Them to Save Us. Lessons from Politicide for Preventing and Countering Terrorism', in: *Handbook of Terrorism Prevention and Preparedness*, Alex P. Schmid (red.), International Centre for Counter-Terrorism – The Hague, 144-172, The Hague: icct Press 2020
- McMillan, Richard, *The British Occupation of Indonesia 1945-1946. Britain, The Netherlands and the Indonesian revolution*, Londen, New York: Routledge 2005
- McVey, Ruth T., 'Taman Siswa and the Indonesian National Awakening', *Indonesia*, no. 4, 128-129, oktober 1967
- Mead, Margaret, *Letters from the field 1925-1975*, New York: Harper & Row 1979
- Medhurst, W.H., 'Aanteekeningen, gehouden op eene reis over Bali, meer bepaald in het vorstendom Baliling', *Tijdschrift voor Nederlands-Indië*, 20ste jrg. Nr. 1, 193-221, 1858
- Meer, Arnout van der, *Performing Power. Cultural Hegemony, Identity and Resistance in Colonial Indonesia*, Londen, New York: Cornell University Press 2020
- Mégret, Frédéric, From 'Savages' to 'Unlawful Combatants'. A Post-Colonial Look at International Humanitarian Law's 'Other', in: *International Law and its "Others"*, Anne Orford (red.), Cambridge: Cambridge University Press 2006
- Meijer, Remco, *Indische rekening. Indië, Nederland en de backpay-kwestie 1945-2005*, Amsterdam: Boom 2005

- Meijer, Remco, *Oostindisch doof. Het Nederlandse debat over de dekolonisatie van Indonesië*, Amsterdam: Bert Bakker 1995
- Melber, Henning, *Revisiting the Heart of Darkness. Explorations Into Genocide and Other Forms of Mass Violence, 60 Years After the UN Convention*, Editie nr. 50 van Development dialogue, Dag Hammarskjöld Foundation 2008
- Meuwese, Stan, 'Recensie: Geersing legitimeert standrechtelijke executies van Westerling', in: *Militair Rechtelijk Tijdschrift*, jaargang 2020. Zie ook: www.puc.overheid.nl/mrt/doc/puc_310526_11/1/
- Mishra, Pankaj, *From the Ruins of Empire. The Revolt Against the West and the Remaking of Asia*, Londen: Penguin Books 2013
- Molemans, Griselda, *Opgevangen in andijvelucht. De opvang van ontheemden uit Indonesië in kampen en contractpensions en de financiële claims op basis van uitgebleven rechtsherstel*, Amsterdam: Quasar Books 2019
- Mook, Hubertus Johannes van, *The Stakes of Democracy in South-East Asia*, Routledge Library Editions: Modern East and South East Asia, Londen: Routledge 2015
- Moor, J.A. de, 'Afscheid van Indië? Counter-insurgency in Nederlands-Indië, 1816-1949', *Militaire Spectator*, jrg. 177, nr. 3, 135-143, 2008
- Moor, J.A. de, *Generaal Spoor. Triomfen en tragedie van een legercommandant*, Amsterdam: Boom 2011
- Moor, J.A. de, 'Warmakers in the archipelago. Dutch expeditions in nineteenth century Indonesia', in: *South East Asia. Colonial History. Volume II. Empire-building during the Nineteenth Century*, Londen, New York: Routledge 2001
- Moor, J.A. de, *Westerling's Oorlog, Indonesië 1945-1950. De geschiedenis van de commando's en parachutisten in Nederlands-Indië 1945-1950*, Amsterdam: Balans 1999
- Moses, A. Dirk, 'Empire, Resistance and Security. International Law and the Transformative Occupation of Palestine', *Humanity. International journal of human rights, humanitarianism and development*, Volume 8, nr. 2, 379-409, Summer 2017
- Mrázek, Rudolf, *The Complete Lives of Camp People. Colonialism, Fascism, Concentrated Modernity*, Durham, Londen: Duke University Press 2020
- Multatuli (alias Eduard Douwes Dekker), *Max Havelaar, of de koffieveilingen der Nederlandse Handelsmaatschappij*, Amsterdam: L.J. Veen 2008
- Narji, I Wayan, *Puputan Margarana. Gaguritan yang Mengisahkan, Gugurnya I Gusti Ngurah Rai di Desa Kelaci*, Denpasar: Penerbit BP 1995
- Nasution, A.H., *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, jilid 3, Diplomasi Sambil Bertempur*, Bandung: Angkasa 1977
- Nasution, A.H., *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, jilid 4, Periode Linggajati*, Bandung: Angkasa 1978
- Nasution, A.H., *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia, jilid 7, Periode Renville*, Bandung: Angkasa 1978
- Neut, J.R. van der, *De Lombok-expeditie van 1894. Van MWO tot Herinneringspenning*, uitgave in eigen beheer, Zwaag 2010
- Nielsen, Aage Krarup, *Leven en avonturen van een Oostinjevaarder op Bali*, Amsterdam: Querido 1928
- Nieuwenkamp, W.O.J., *Zwerftochten op Bali*, Amsterdam: Elsevier 1922
- Nkrumah, Kwame, *Neo-colonialism; the last stage of imperialism*, Bedford (uk): Panaf Books 1987
- Nortier, J.J., 'De Puputan Margarana', *Stabelan*, 16e jaargang, 33-36, 1 maart 1990
- Nuberg, Lara, 'Een idealistisch testament voor Indonesië', in: *De nieuwe koloniale leeslijst*, Amsterdam: Das Mag 2021
- Oltmans, Willem L., *Den vaderland getrouwe. Uit het dagboek van een journalist*, Utrecht: A.W. Bruna & Zoon 1973
- Oostindie, Gert, Ben Schoemaker, Frank van Vree et al., *Over de grens, Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog 1945-1949*, Gert Oostindie, Ben Schoemaker en Frank van Vree (red.) Amsterdam: Amsterdam University Press 2022
- Oostveen, Ton, 'We vochten met mensen die volgens ons gelijk hadden', *De Tijd*, 21 november 1986
- Pakenham, Thomas, *The Scramble for Africa. White Man's Conquest of the Dark Continent from 1876 to 1912*, Londen: Abacus 1991
- Parimatha, I Gde, 'Aktualisasi Nilai-Nilai "Puputan" dalam Pembangunan Karakter Bangsa', in: *Anak Agung Gede Putra Agung; Sejarahwan dan Budayawan Bali, I Ketut Ardhana en Slamet Trisila (red.)*, Denpasar: Pustaka Larasan 2013

- Pendit, Nyoman Suwandi, *Bali Berjuang*, Denpasar: Pustaka Larasan, 2008
- Picard, Michel, *Bali: Cultural tourism and touristic culture*, Singapore: Archipelago Press 1996
- Pindha, I Gusti Ngurah, *Perang Bali. Sebuah kisah nyata*, Jakarta: Dolphin 2013
- Pluvier, Jan M., *Indonesië: kolonialisme, onafhankelijkheid, neokolonialisme. Een politieke geschiedenis van 1940 tot heden*, Nijmegen: Socialistische Uitgeverij Nijmegen 1978
- Poeze, Harry A., 'Political intelligence in the Netherlands Indies', in: *The late colonial state in Indonesia. Political and economic foundations of the Netherlands Indies 1880-1942*, Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, 194, Robert Cribb (red.), 229-246, Leiden: KITLV Press 1994
- Poeze, Harry A., *Politiek-politionele overzichten van Nederlandsch-Indië, Deel I, 1927-1928*, Bronnenpublicatie K.I.T.L.V., Den Haag: Martinus Nijhof 1982
- Poeze, Harry A., *Politiek-politionele overzichten van Nederlandsch-Indië, Deel II, 1929-1930*, Bronnenpublicatie K.I.T.L.V., Dordrecht: Foris Publications Holland 1983
- Poeze, Harry A., *Politiek-politionele overzichten van Nederlandsch-Indië, Deel III, 1931-1934*, Bronnenpublicatie K.I.T.L.V., Dordrecht: Foris Publications Holland 1988
- Poeze, Harry A., *Politiek-politionele overzichten van Nederlandsch-Indië, Deel IV, 1935-1941*, Bronnenpublicatie K.I.T.L.V., Leiden: KITLV Uitgeverij 1994
- Poeze, Harry A., Cees van Dijk en Inge van der Meulen, *Di Negeri Penjajah, Orang Indonesia di Negeri Belanda 1600-1950*, Jakarta: kpg bekerjasama dengan KITLV-Jakarta, 2008
- Poeze, Harry A. en Henk G.C. Schulte Nordholt, *Merdeka, De strijd om de Indonesische onafhankelijkheid en de ongewisse opkomst van de Republiek 1945-1950*, Amsterdam: Walburgpers 2022.
- Pollmann, Tessel, *Bruidstraantjes en andere Indische geschiedenissen*, Den Haag, Sdu 1999
- Pollmann, Tessel, 'Margaret Mead's Balinese. The Fitting Symbols of the American Dream', *Indonesia* vol. 49, 1990-04, Ithaca (New York): Cornell University Press 1990
- Pollmann, Tessel, 'Ze zeggen die Indonesiërs houden zoveel van ons. Maar dat zijn de djongossen en de baboes', *Vrij Nederland*, jaargang 41, 15, 5 juli 1980
- Pos, Mary, *Werkelijkheid op Bali*, 's-Gravenhage: W. Van Hoeve 1938
- Putra, Tjokorda Raka, *Babab Dalem. Warih Ida Dalem Sri Aji Kresna Kepakisan*, Ida Bagus Putra (red.), Puri Agung Klungkung, Denpasar: Pustaka Bali Pos, 2015
- Raben, Remco, 'Hoe wordt men vrij? De lange dekolonisatie van Indonesië', in: *Van Indië tot Indonesië*, Els Bogaerts en Remco Raben (red.), uitgave van het NIOD, 13-29, Amsterdam: Boom 2007
- Raben, Remco, 'Wie spreekt voor het koloniale verleden? Een pleidooi voor transkolonialisme,' oratie Universiteit van Amsterdam, 28 september 2016
- Randwijk, Henk van, 'Twee vrije volken', *Vrij Nederland*, 31 december 1949
- Ratmanto, Aan, *Kronik TNI, Tentara Nasional Indonesia 1945-1949*, Yogyakarta: Matapadi Pressindo 2002
- Reid, Anthony, *Blood of the People. Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra*, Kuala Lumpur: Oxford University Press 1979
- Reid, Anthony, *Heaven's Will and Man's Fault. The Rise of the West as a Southeast Asian Dilemma*, Bedford Park/ South Australia: School of Social Sciences, The Flinders University of South Australia 1975
- Reybrouck, David Van, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld*, Amsterdam: De Bezige Bij 2020
- Ricklefs, M.C., *A History of Modern Indonesia Since C.1200*, New York: Stanford University Press 2008
- Robinson, Geoffrey Basil, *The Dark Side of Paradise. Political violence in Bali*, Ithaca en Londen: Cornell University Press 1995
- Robinson, Geoffrey Basil, *The Politics of Violence in Modern Bali, 1882-1966*, PhD dissertatie, 2 volumes, ongepubliceerd, Cornell University 1992
- Robinson, Geoffrey Basil, *The Killing Season. A history of the Indonesian massacres, 1965-66*, Princeton (New Jersey), Princeton University Press 2018
- Robinson, Geoffrey Basil, 'State, society and political conflict in Bali 1945-1946', *Indonesia*, No. 45, Apr 1988, 1-48, Ithaca (New York): Cornell University Press 1988
- Robinson, Ronald, 'Non-European foundations of European imperialism. Sketch for a Theory of Collaboration', in: *Studies in the Theory of Imperialism*, E. Roger, J. Owen en Robert B. Sutcliffe (red.), 118-142, Londen: Longman 1972
- Romijn, Peter, *De lange Tweede Wereldoorlog. Nederland 1940-1949*, Amsterdam: Uitgeverij Balans 2020

- Rossem, Jan Willem Casper van, 'Over soevereiniteit en Europese integratie. Het belang van zuiver redeneren', *NJB* (Nederlandsch Juristenblad), jaargang 89, 1316-1317, 16 mei 2014
- Rossem, Jan Willem Casper van, *Soevereiniteit en pluralisme. Een conceptuele zoektocht naar de constitutionele grondslagen van de Europese rechtsorde*, dissertatieserie Vakgroep Staatsrecht Groningen, Deventer: Kluwer 2014
- Rossum, Matthias van, "Amok!": Mutinies and Slaves on Dutch East Indiamen in the 1780s', *International Review of Social History*, volume 58, S21, 109-130, Cambridge: Cambridge University Press, december 2013
- Rost van Tonningen, Ebbe, *In niemandsland. De vader verloren, de moeder verstoten*, Amsterdam: Balans 2012
- Rust, William J., 'Operation iceberg. Transitioning into CIA: The Strategic Services Unit in Indonesia', *Studies in Intelligence*, vol. 60, nr. 1, maart 2016
- Sakano, Narutaka, *Samurai Bari Ni Junzu: Indonesia Dokuritsu Sensō No Eiyū Ni Natta Kyū Nihonhei No Kiroku, biografie Sadazo Taira (Nyoman Buleleng)*, Bunkyō (Tokio): Kabushiki gaisha Kōdansha, 2008
- Samekto, en H. Abdul Madjid, *Buku Kenangan. Operasi Lintas Laut Jawa-Bali 1946-1947. Oleh Pasukan TKR Laut pimpinan Markadi: "Bermain dengan maut demi Nusa dan Bangsa"*, Revisi oleh Markadi dan Subagyo, Jakarta: 2001
- Sands, Philippe, *East West Street*, London: Weidenfeld&Nicolson 2016
- Sapada, Andi, 'Peranan Ekspedisi dalam Mempertahankan Kemerdekaan Republik Indonesia di Sulawesi Selatan', *Pedoman Rakyat. Ujungpandang*. Tahun xxxvi, No. 244-248, December 18-22, 1982
- Saputera, I Gusti Bagus, S.H., *Merdeka Melalui Diplomasi. Perjuangan De Anak Agung Gde Agung*, Denpasar: Yayasan Usaha Pekerja 2007
- Sartre, Jean-Paul, *Colonialism and Neocolonialism*, Londen/New York: Routledge 2001
- Sastroamidjojo, Ali en Robert Delson, 'The Status of the Republic of Indonesia in International Law', in: *Colombia Law Review*, Vol. 49, No. 3, 344-361, maart 1949
- Satia, Priya, *Time's Monster, how history makes history*, Cambridge: Harvard University Press 2020
- Scagliola, Stef I., 'Interviews met veteranen als historische bron. De meerwaarde van oral history in de context van de krijgsmacht', in: *Wat veteranen vertellen, verschillende perspectieven op biografische interviews over ervaringen tijdens militaire operaties*, Harry van den Berg, Stef Scagliola en Fred Wester (red.), Amsterdam: Pallas Publications, Amsterdam University Press 2010
- Scagliola, Stef I., *Last van de oorlog. De Nederlandse oorlogsmisdaden en hun verwerking*, Amsterdam: Balans 2002
- Scagliola, Stef I. en Natalya Vince, in collaboration with Khedidja Adel and Galuh Ambar, 'The Places, Traces and Politics of Rape in the Indonesian and the Algerian Wars of Independence', in: *Empire's Violent End: Comparing Dutch, British and French Wars of Decolonization, 1945-1962*, Thijs Brocades Zaalberg en Bart Luttikhuis (red.) Iteca, New York: Cornell University Press 2022.
- Schippers, Edith, 'De paradox van vrijheid.' HJ Schoo-lezing 2016, 5 september 2016 in de Rode Hoed, Amsterdam: Elsevier 2016. Beeld link: www.rodehoed.nl/stream/elsevier-h-j-schoo-lezing/
- Schotel, Godfried Abraham, 'Tussen Agoeng en Gedeh.' Levensbeschrijving G.A. Schotel 1904-1983, Badhoevedorp 2008
- Schulte Nordholt, Henk G.C., *Indonesië na Soeharto. Reformasi en restauratie, 1995-2007*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2008
- Schulte Nordholt, Henk G.C., 'Listen en lagen bij het sluiten van verdragen: Bali 1841', *Jambatan*, vol. 11, 71-75, 1993
- Schulte Nordholt, Henk G.C., *The Mads Lange Connection. A Danish Trader on Bali in the Middle of the Nineteenth Century: Broker and Buffer*, New York: Cornell University Southeast Asia Program 1981
- Schulte Nordholt, Henk G.C., 'The making of traditional Bali. Colonial ethnography and bureaucratic reproduction', in: *Colonial Subjects: Essays on the practical history of anthropology*, P. Pels en O. Salemink (red.), Vol. 8, Nos 1-4, 241-279, Michigan: University of Michigan Press 1999
- Schulte Nordholt, Henk G.C., *The Spell of Power. A History of Balinese Politics*, Leiden: KITLV Press 1996
- Seihei, Suzuki, 'Education in Bali, 1943-1944', in: *The Japanese experience in Indonesia, selected memoirs of 1942-1945*, Anthony Reid and Oki Akira (red.), With assistance from Jennifer Brewster and Jean Carruthers, Monographs in International Studies, Southeast Asia Series, nr. 72, 159-172, Athens (Ohio): Ohio University Center for International Studies 1986
- Shelton, Dinah L., *Encyclopedia of Genocide and Crimes against Humanity*, Part 1-3 [A-H], Detroit: Macmillan Reference, 2004

- Shigetada, Nishijima en K. Kishi, *Japanese military administration in Indonesia*, United States Department of Commerce. Office of Technical Services, Joint Publications Research Service, Washington D.C.: U.S. Government printing office 1963
- Simatupang, Tahi Bonar, *Het laatste jaar van de Indonesische vrijheidsstrijd 1848-1949. Een authentiek verslag door de voormalig chef-staf van de Indonesische strijdkrachten*, Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, 1985
- Sjahrir, Siti Rabyah Parvati (Upik), on occasion of the exhibition 'The Linggadjati Conference', at the Indonesian Embassy, www.Indonesië-nederland.org, Den Haag: 2009
- Sjahrir, Sutan, *Indonesische overpeinzingen*, Amsterdam: De Bezige Bij 1945
- Sjahrir, Sutan, *Onze Strijd*, Amsterdam: Uitgeverij Vrij Nederland 1946
- Sjamsoeddin, Joenoës, 'Een niet soevereine staat', *Obor Rajat*, 8 februari 1947
- Smit, C., *De Indonesische Quaestie. De wordingsgeschiedenis der soevereiniteitsoverdracht*, Leiden: E.J. Brill 1952
- Smit, C., *Het dagboek van Schermerhorn I, Geheim verslag van prof. Dr. Ir. W. Schermerhorn als voorzitter der commissie-generaal voor Nederlands-Indië 20 september 1946-7 oktober 1947*, Utrecht: Nederlands Historisch Genootschap 1970
- Steady, Mary Margaret, *Rifle Reports. A Story of Indonesian Independence*, Oakland (California): University of California Press 2013
- Stoler, Ann Laura, 'Colonial Archives and the Art of Governance. On the content in the form', in: Archives, Documentation, and Institutions of Social Memory: Essays from the Sawyer Seminar, Francis X. Blouin en William G. Rosenberg (red.), 267-279, University of Michigan Press 2002
- Stolte, Carolien en Alicia Schriker (red.), *World History – a Genealogy. Private conversations with World Historians, 1996-2016*, Leiden: Leiden University Press 2017
- Stone Dan, *Concentration camps. A very short introduction*, Oxford: Oxford University Press 2019
- Suada, I Nyoman, *I Gusti Ngurah Rai dalam biografi. Pengabdian dan Perjuangan 1917-1946*, Denpasar 2012
- Suarsa, I Madé, *Nyinkir. Kisah Madé Sanggra, Veteran pejuang Kemerdekaan RI*, (Novélét Sastra Bali Anyar), Diterbitkan atas Kerjasama dengan Yayasan Made Sanggra Sukawati dan Pustaka Ekspresi, KDT, 2020
- Suastawan, Nyoman en Desak Made Oka, 'Monumen Perjuangan Panca Wirapati di Desa Bongancina, Buleleng, Bali, Latar Belakang Sejarah, Nilai. Serta Pemanfaatannya Sebagai Sumber Pembelajaran IPS Berbaris Kurikulum 2013', Singaraja: Universitas Pendidikan Ganesha 2014
- Sudarta, Wayan, *Puputan Margarana. Pertempuran Terdahsyat pada Masa Revolusi Fisik di Bali*, Denpasar: Udayana University Press 2014
- Sumarta, I Ketut, 'Guilty until never proven innocent', in: *Breaking the Silence: Survivors speak about 1965-66 violence in Indonesia*, Sukanta, Putu Oka Sukanta (red.), Clayton, Victoria: Monash University Publishing 2014
- Swieten, J. van, *Relaas Der Krijgsverigtingen Tegen Het Eiland Bali in 1948*, Amsterdam: Zweers & Beukman, 1849
- Swirc, Maurice, 'Gelijke monniken, gelijke kopie gaat niet op', *De Groene Amsterdammer*, 25 september 2019
- Swirc, Maurice, 'Wanneer erkent Nederland de eigen oorlogsmisdaden in Indonesië', *NRC Handelsblad*, 11 juni 2022
- Swirc, Maurice, *De Indische Doofpot. Waarom Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië nooit zijn vervolgd*, Amsterdam: Arbeiderspers 2022
- Tansman, Alan, *The Aesthetics of Japanese Fascism*, University of California Press 2009
- Taylor, Alastair MacDonald, *Indonesian independence and the United Nations*, Published under the auspices of The Carnegie endowment for International Peace, met een voorwoord van Lester B. Pearson, Londen: Steven & Sons 1960
- Teitler, Gerke, 'The Mixed Company: Fighting Power and Ethnic Relations in the Dutch Colonial Army, 1890-1920', in: *South East Asia Research*, Vol. 10, No. 3, 361-374, november 2002
- Thaler, M. *Naming Violence: A Critical Theory of Genocide, Torture and Terrorism*, New York: Columbia University Press 2018.
- The Voice of Free Indonesia. Edited by men who fight for Freedom, Justice, Goodwill and Understanding. Informs you about: the Indonesian People, their country, their history, their culture, their struggle for freedom -etc. -etc, Dummy, 50 cts', 1-31, omstreeks september 1945

- Thiry, Martin Rudolph, *Colonial Police in the Dutch East Indies. The case of the Ambonese armed police (1897-1942)*, Proefschrift University of Hawaii, Honolulu: University of Hawaii at Manoa 2013
- Tilly, Charles, 'War Making and State Making as Organized Crime', in: *Bringing the State Back In*, Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer en Theda Skocpol (red.), 169-187, Cambridge: Cambridge University Press 1985
- Tirtayasa, I Gusti Bagus Meraku, *Bergerilya Bersama Ngurah Rai*, Denpasar: bp 1994
- Toer, Pramoedya Ananta, *Aarde der Mensen*, vertaling Ina E. Slamet-Velsink (Bumi Manusia), Amsterdam: Manus Amici 1981
- Trommelen, Jeroen, 'Colijn heeft zich misdragen, ook voor die tijd', *De Volkskrant*, 16 april 1998
- Trouillot, Michel-Rolph, *Silencing the past. Power and the Production of History*, Boston: Beacon 1995
- Turner, B., A.H. Nasution and Indonesia's elites. 'People's resistance' in the war of independence and postwar politics, Londen: Lexington Books 2018
- Üngör, Ugur Ümit, *Shabbiha: Paramilitarism: Mass Violence in the Shadow of the State*, Oxford: University Press 2020
- Üngör, Ugur Ümit, 'Shabbiha: Paramilitary groups, mass violence and social polarization in Homs' in: *Violence: an international journal*, Vol. 1(1), 59-79, 2020
- Vanvugt, Ewald Maria Gerardus Antonius, 'Maar jij, een Nederlander, wat doe jij hier op ons veld van eer?', *De Volkskrant*, 23 november 1985
- Vanvugt, Ewald Maria Gerardus Antonius, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten*. Amsterdam: Nijgh & van Ditmar, Top Notch 2016
- Venselaar, Cary M., W.O.J. Nieuwenkamp, *Alles voor de kunst!* Volendam: LM Publishers 2019
- Veraart, Wouter, 'Uitzondering of precedent? De historische dubbelzinnigheid van de Rawagede-uitspraak', *ArsAequi*, 251-259, Nijmegen: Arsaequi, april 2012
- Veraart, Wouter, 'Over de mogelijkheid van functioneel extreem geweld', *Nederlands Juristenblad*, 2022/1438 (afl. 22), 1771-1777, 2022
- Vereniging van ambtenaren bij het Binnenlands Bestuur in Nederlands-Indië, *Wij Gedenken*, Utrecht: A. Oosthoek 1956
- Vermeulen, Frank, 'Hoe een weduwe de Nederlandse staat deed buigen', *NRC Handelsblad*, 27 januari 2017
- Vickers, Adrian, *Bali – een gecreëerd paradijs*, Nieuwegein: Uitgeverij Signature 1997
- Vickers, Adrian, *Balinese Art. Paintings and drawings of Bali 1800-2010*, Vermont: Tuttle Publishing 2012
- Vickers, Adrian, 'Creating heritage in Ubud, Bali', *Wacana*, Vol. 20 No. 2, 250-265, 2019
- Vickers, Adrian, 'Dugas Jepang/The Japanese Period. Bali under the Japanese', in: *The Encyclopaedia of Indonesia in the Pacific War: in corporation with the Netherlands Insitute for War Documentation (NIOD)*, Peter Post, William H. Frederick, Iris Heidebrink en Shigeru Satos (red.), 86-92, Leiden: Brill 2010
- Vickers, Adrian, *The Ide Anak Agung Gde Agung controversy*, Indonesia blog, 14 november 2007, University of Sydney, retrieved 21 december 2018
- Vickers, Adrian en Leo Haks, 'Ida Bagus Nyoman Rai. Painter of history', *International Institute for Asian Studies (IIAS)*, newsletter 41 (Summer), 14, 2006
- Visscher, Marco, 'Historicus Piet Emmer: "Zij die over ons slavernijverleden het hoogste woord voeren, weten sterk te overdrijven"', *De Volkskrant*, 6 januari 2018
- Vlijmen, B.R.F. van, *Bali 1868: eene bladzijde der Indische krijgsgeschiedenis, naar officiële bronnen bewerkt*, Amsterdam: J.C. Loman 1875
- Wal, Hans van de, *Tot op het bot verdeeld. Nederlandse protestanten, de zending en de Indonesische revolutie*, Zoetermeer: Boekencentrum 2012
- Wal, S.L. van der, *Herinneringen van Jhr. Mr. B.C. de Jonge. Met brieven uit zijn nalatenschap*, Groningen: Wolters Noordhoff 1968
- Wal, S.L. van der, P.J. Drooglever en M.J.B. Schouten (red.), *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen (NIB), 1945-1950, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1976. Zie ook www.resources.huygens.knaw.nl*
- Walsum, Sander van, en Twan Geurts, *Ook al voelt men zich gewond. De Utrechtse universiteit tijdens de Duitse bezetting 1940-1945*, Utrecht: Universiteit Utrecht 1995
- Walter, Dierk, *Colonial Violence. European Empires and the Use of Force*, New York: Oxford University Press 2017
- Wassing-Visser, Rita, *Koninklijke Geschenken uit Indonesië. Historische banden met het Huis Oranje-Nassau (1600-1938)*, Zwolle: W Books, 1995

- Weede, jhr. H.M. van, *Indische reisherinneringen*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink en Zoon 1908
- Weitzel, August Wilhelm Philip, *De Derde Militaire Expeditie Naar Het Eiland Bali, in 1849*, Gorinchem: J. Noorduy en Zoon 1859
- Wekker, Gloria, *White innocence. Paradoxes of colonialism and race*, Londen: Duke University Press 2016
- Wertheim, Wim F., 'Koloniaal racisme in Indonesië. Ons onverwerkt verleden?', *De Gids*, jaargang 154, nr. 367, 1991
- Wesseling, Henk L., *Indië verloren, rampspoed geboren. En andere opstellen over de geschiedenis van de Europese expansie*, Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker 1995
- Westerling, Kapt. Raymond Paul Pierre, *Mijn mémoires*, Antwerpen, Amsterdam: P. Vink 1952
- Wiener, Margaret J., *Visible and invisible realms. Power, Magic and Colonial Conquest in Bali*, Chicago: University of Chicago Press 1994
- Wijaya, I Nyoman, '1950s lifestyles in Denpasar through the eyes of short story writers', in: *To change Bali: Essays in honour of I Gusti Ngurah Bagus*, Adrian Vickers, I Nyoman Darma Putra en Michele Ford (red.), 113-134, Denpasar: Bali Post 2000
- Wijaya, I Nyoman, 'Dua Lembar Dokumen: Perang Badung versus Belanda 1906,' Dibawakan dalam seminar, Dies Natalis ke-44 Universitas Udayana, BKFS KE-25, Denpasar 19 september 2006.
- Windia, Wayan, *Made Djapa. Dalam Kenangan Revolusi dan Perang Kemerdekaan Indononesia di Bali*, Gianyar: Keluarga Besar Made Djapa Banjar Teges 2014
- Windia, Wayan, I.B. Alit Wiratmaja, I Made Suarsa, I Made Suarjana en I Ketut Gde Suaryadala, *Orang-Orang Di Sekitar Pak Rai. Cerita Para Sahabat Pahlawan Nasional Brigjen tni (ANM) I Gusti Ngurah Rai*, Denpasar: Upada Sastra 1995
- Windia, Wayan en Wayan Sudarta, *Pahlawan Wayan Dipta. Dalam Kenangan Revolusi dan Perang Kemerdekaan Indononesia di Bali*, Gianyar: Keluarga Besar Made Djapa Banjar Teges 2014
- Windia, Wayan, Wayan Sudarta en I Made Suarsa, *I Gusti Ngurah Rai Pahlawan Nasional. Sisi-sisi Humanis dalam Perang Kemerdekaan Indonesia di Bali*, Denpasar: Udayana University Press 2017
- Wirawan, Anak Agung Bagus, *Pusaran Revolusi Indonesia. Di sunda kecil 1945-1950*, Denpasar: Udayana University 2012
- Wirawan, Anak Agung Bagus, I Nyoman Sukiada, Nuryahman en Ida Bagus Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah, I*, Denpasar: Dinas Kebudayaan Provinsi Bali, Tahun 2017
- Wirawan, Anak Agung Bagus, I Nyoman Sukiada, Nuryahman en Ida Bagus Sugianto, *Inventarisasi Peristiwa dan Tokoh Sejarah, II*, Denpasar: Dinas Kebudayaan Ropensi Bali, Tahun 2018
- Wirawan, I Gusti Ngurah Munang, *Kami pedjoeng bukan sekadar pejuang. Perlawanan para pejuang di Kab. Badung & Kota Denpasar (1945 s/d 1949)*, I Made Purna, Cok Istri Suryawati, Nuryahman, I Made Sumarja, I Putu, Kamasan Sanjaya en I.B. Sugianto (red.), Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan, Bali NTB NTT, Denpasar: Balai Pelestarian Serajah dan Nilai Tradisional 2012
- Wirawan, I Gusti Ngurah Munang, Wayan Windia en Wayan Sudarta, *Buku Putih Menolak Gelar Pahlawan Nasional Untuk Dr. Ide Anak Agung Gde Agung, Mantan Raja Gianyar dan PM NIT*, Wayan Windia en Wayan Sudarta (red.), Denpasar: Udayana University Press 2010
- Witkamp, F., G. v.d. Noen en M.G.J. Hendriks (red.), *Gedenkboek van het K.N.I.L., in opdracht van de Vereniging van Oud-Onderofficieren van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger "Madjoe" 1911-1961*, Amersfoort: Drukkerij G.J. van Amerongen 1961
- Witsen, Elias van, *Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog (1941-1945)*, Franeker: T. Wever 1971
- Wolters-van Trigt, Inge en Tom Visser, *Duizend Dagen Indië. Het dagboek van Jan van Trigt 1945-1948*, Soesterberg: Aspekt 2007
- Yaichiro, Shibata, 'Nationalist Propaganda in the Navy Area, 1945', in: *The Japanese experience in Indonesia, selected memoirs of 1942-1945*, Anthony Reid and Oki Akira (red.) With assistance from Jennifer Brewster and Jean Carruthers, Monographs in International Studies, Southeast Asia Series, nr. 72, 159-172, Athens (Ohio): Ohio University Center for International Studies 1986
- Yasadipura, R.A.A., 'The tragedy of my people' in: *The Voice of Free Indonesia. Edited by men who fight for Freedom, Justice, Goodwill and Understanding. Informs you about: the Indonesian People, their country, their history, their culture, their struggle for freedom -etc. -etc*, Dummy, 50 cts.', omstreeks september 1945
- Zijlmans, Govert Cornelis, *Eindstrijd en ondergang van de Indische bestuursdienst. Het corps binnenlands bestuur op Java 1945-1950*, Amsterdam, Dieren: De Bataafsche Leeuw 1985

- Zimmerer, Jürgen en A. Dirk Moses, 'Colonialism and the holocaust. Towards an archeology of genocide', in: *Genocide and Settler Society: Frontier Violence and Stolen Indigenous Children in Australian History*, 49-76, New York: Berghahn Books 2004
- Zwart, Rutger, 'De receptie van de Colijn-biografie: onthulling versus verhulling', in: *Politieke Opstellen* nr. 18, Katholieke Universiteit Nijmegen, 9-18, Nijmegen: Centrum voor Parlementaire Geschiedenis 1998
- Zweers, Louis, *De gecensureerde oorlog. Militairen versus media in Nederlands-Indië 1945-1949*, Zutphen: Walburg Pers 2013

Overige bronnen

- Anten, John en Jaap Anten, 'Birma en Bali. Krijg en krijgsgevangenschap 1942-1947,' 2013
- Ardhana, I Ketut, 'Balinese puri in historical perspective. The role of Puri Satria and Puri Pamecutan in social and political changes in Badung, South-Bali, 1906-1950', MA - scriptie, The Australian National University, 1993
- Astiti, Ni Ketut Wirati en Komang Suparta, Ketut Meregeg, Tokoh Veteran Tabanan, 2013
- Destrée, Charles Cornelis, correspondentie naar huis, twee mappen met in totaal 596 pagina's over de periode 29 november 1945 t/m 12 juli 1948
- Djelantik, Ida Bagus, Swastika indah Mutiara menuju hari yang cerah, Denpasar: ongepubliceerde autobiografie 1980
- DPW- IP-KI, Perjuangan I Wayan Likes (1912-1963), Rumusan Serasehan ip-ki di Blumbungan Pada Purnama Karo, Jumat 11 augustus 1995, Prakarsa Dewan Pimpinan Wilayah Ikatan Pendukung Kemerdekaan Indonesia, Bali 1995
- Dronkers, Piet L., 'De laatste van 350 jaren Nederland-Indonesië 1945-1950. Our finest years. Ongepubliceerde memoires voor Wouter en Digna, onze Baliërs en voor Aart, de Eindhovenenaar,' Eindhoven voorjaar 1985
- Eleveld, R.F., 'Herstel van het zelfbestuur. Een vergelijking tussen Bali en Gowa in Nederlands-Indië en Mysore in Brits-Indië', ongepubliceerde scriptie behorende bij het doctoraal-werkcollege Vergelijking van de koloniale bestuursstelsels in Indonesië en India, o.l.v. C. Fasseur en D.H.A. Kolff, 1986
- Engelen, D.S.W. van, *Puputan Badung: imperialistische slachting of rituele zelfmoord?*, BA-scriptie Universiteit Utrecht, Utrecht 2015
- Excessennota. Nota betreffende het archiefonderzoek naar de gegevens omtrent excessen in Indonesië begaan door Nederlandse militairen in de periode 1945-1950, ingeleid door Jan Bank. Den Haag: Sdu Uitgeverij Koninginnegracht 1995
- Groen, Petra M.H., *Oprichting, functioneren en opheffing van de deelstaat Oost-Indonesië 1946-1950*, Doctoraalscriptie, Utrecht: Universiteit Utrecht 1979
- Groot-Breet, Leidy de, 'Levensloop van Oost naar West,' uitgave in eigen beheer 2012
- Jacobs, L.J.P., Opiumregie in Nederlands-Indië. Ethisch of economisch verantwoord? BA Scriptie Faculty of Humanities, Universiteit Utrecht, Utrecht: 2015
- Koppe, Victor, 'Extreem geweld en diepe excuses, Het belang van de juiste terminologie in het publieke debat over de Nederlandse dekolonisatie-oorlog in Indonesië', ongepubliceerd essay, Universiteit van Amsterdam 2022.
- Koppe, Victor, 'Is there Sufficient Evidence for the Accusations of Genocide or Crimes Against Humanity in Xinjiang? A critical analysis of the 2021 report and publications regarding alleged mass atrocities committed by China against the Uyghur population in Xinjiang Uygur Autonomous Region', ongepubliceerd essay, Universiteit van Amsterdam, 20 oktober 2021.
- Monumen Perjuangan Mayor I Gusti Gde Wayan Debes Alias Pak Putih dan Komandan Polisi Mas Wagimin, Hari Bhayangkara ke 38 Tabanan, 5 juli 1984. Monument voor de strijd van majoor I Gusti Gde Wayan Debes alias Pak Putih en de politiecommandant Mas Wagimin, gedenkboekje ter ere van de 38e gedenkdag, auteur onbekend, ongepubliceerd, 1-61, 5 juli 1984
- Mudara, Nyoman, Bachtraku sedang Diajun Gelombang Tjobaan, ongepubliceerd tekeningenboek, plaats en jaar onbekend
- Nala, Ngurah, 'Perjuangan Rakyat Desa Bondalem,' Denpasar: uitgave in eigen beheer, 1981
- Nieuwenkamp, W.O.J., 'Voor de 5e maal op Bali 1937,' Kopie Deel 3, originele dagboeken van Nieuwenkamp Saputera, I Gusti Bagus S.H., Serangan Umum Kota Denpasar. Pada Tanggal 11 april 1946, n.v.p. 13.034.510, Denpasar: 1 april 2014

- Spijkerman, Emma, *Vijanden onder voorbehoud. De internering van Indonesiërs onder Nederlands gezag, 1946-1949*, BA Scriptie Universiteit Utrecht, Utrecht: 2014
- Sudarta, Wayan, I Gusti Ngurah Wisnu Purwada, I Ketut Gede Suaryadala, I Ketut Gede Dharma Putra en I Nyoman Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali I. Perjuangan dan Pengabdian*, Denpasar: Markas Daerah Pemuda Panca Marga Bali 2000
- Sudarta, Wayan, I Gusti Ngurah Wisnu Purwadi, I Ketut Gede Suaryadala, I Ketut Gede Dharma Putra en I Nyoman Suada, *Biografi Veteran Ri di Bali II. Perjuangan dan Pengabdian*, Pimpinan Daerah Pemuda Panca Marga Bali, Denpasar: Markas Daerah Pemuda Panca Marga Bali 2002
- Sweebe, Rob, Beschrijving levensloop Don Sweebe, ongepubliceerde biografie, 2 oktober 2014
- Toorenburg, H.L.J., 'Gevangenisdirecteur tegen wil en dank', ongepubliceerde memoires, Rheden, 14 januari 1969
- Verslag van deskundigen Bijzondere Commissie belast met het onderzoek over Congo-Vrijstaat (1885-1908) en het Belgisch koloniaal verleden in Congo (1908-1960), Rwanda en Burundi (1919-1962), de impact hiervan en de gevolgen die hieraan dienen gegeven te worden, 27 oktober 2021.
- Vickers, Adrian, 'Bali and Beyond: culture, power and Indonesian textiles', Symposium Bard Graduate Center, 26 februari 2018
- Wijaya, Nyoman, Dua Lembar Dokumen. Perang Badung Versus Belanda 1906. Dibawakan dalam seminar. Dies Natalis ke-44 Universitas Udayana, BKFS-KE-25. Denpasar: Selasa, 19 september 2006

Periodieken

Algemeen Handelsblad
 Amigoe di Curaçao
 Bali Ardhana
 Bali en Lombok Bode
 Bali Pos
 Bali Post Minggu
 Bataviaasch Handelsblad
 Bataviaasch Nieuwsblad
 De Baanbreker
 De Groene Amsterdammer
 De Preanger Bode
 De provinciale Drentsche en Asser Courant
 De Ronde Tafel
 De Tijd
 De Telegraaf
 De Volkskrant
 De West
 Gereformeerd Gezinsblad
 Indonesia
 Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië
 Het nieuwsblad van het Zuiden
 Het Vrije Volk
 Java-Bode
 Leeuwarder courant
 Leidsch Dagblad
 Middelburgsche courant
 Nieuwe Courant
 Nieuwe Rotterdamsche Courant
 Nieuwsblad van Friesland
 Obor Rajat
 Rotterdams Nieuwsblad

Stabelan
Sumatra-courant
The Voice of Free Indonesia
Trouw
Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad
Vrij Nederland
Zutphensche Courant

Websites & blogs

www.ad.nl
www.anderetijden.nl
www.annelohoek.nl
www.archief.ntr.nl
www.archieven.nl
www.budimanbm.medium.com
www.canonvannederland.nl
www.dbnl.org
www.de-lage-landen.com
www.defensie.nl
www.deindischekwestie.nl
www.delpher.nl
www.dissentingvoices.bridginghumanities.com
www.eenvandaag.avrotros.nl
www.forbali.org
www.ftm.nl
www.gewooneenindischmeisje.nl
www.groene.nl
www.hetutrechtsarchief.nl
www.histobron.nl
www.historia.id
www.historiek.com
www.historischnieuwsblad.nl
www.indischplatform.nl
www.indonesia-nederland.org
www.insideindonesia.org
www.isgeschiedenis.nl
www.japanse-ereschulden.nl
www.journals.sagepub.com
www.kitlv-docs.library.leiden.edu
www.kukb.nl
www.maxvandaag.nl
www.nationaalarchief.nl
www.nias.knaw.nl
www.niod.nl
www.niodbibliotheek.blogspot.com
www.nos.nl
www.npostart.nl
www.nrc.nl
www.nu.nl
www.oorlogsbronnen.nl
www.overdemuur.org

www.pojoklenteramerah.blogspot.com
www.puc.overheid.nl
www.resources.huygens.knaw.nl
www.rijksbegroting.nl
www.rodehoed.nl
www.ru.nl
www.scholarlypublications.universiteitleiden.nl
www.teylersmuseum.nl
www.trouw.nl
www.unmultimedia.org
www.uva.nl
www.vn.nl
www.volkskrant.nl
www.vpro.nl
www.youtube.com

Illustratieverantwoording bijlage fotokatern

Foto's die in deze verantwoording onvermeld blijven, zijn gemaakt door de auteur.

- 1.2 Museum Bronbeek, foto: H.M. van Weede
- 2.1 Stichting W.O.J. Nieuwenkamp
- 2.2 I Nyoman Ngendon, foto: Adrian Vickers
- 3.1 Privéarchief Geoffrey Robinson
- 3.2 Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV)
- 3.3 Berghapedia, geplaatst door Robert van Rijn
- 4.2 Privéarchief H.J. Franken, foto: H.J. Franken
- 5.1 Uit: Geoffrey Robinson *The Dark Side of Paradise*
- 5.2 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD)
- 6.1 Museum Bronbeek
- 6.2 Privéarchief H.J. Franken, foto: H.J. Franken
- 6.3 Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)
- 7.1 Stichting YKP, Denpasar Bali
- 7.2 I Nyoman Ngendon, foto: Adrian Vickers
- 7.3 Privéarchief H.J. Franken, foto: H.J. Franken
- 10.1 Nationaal Archief (NA), foto: P.L. Dronkers
- 10.2 Uit: Gedenkboek *De Gadjah Merah op Bali en Lombok*
- 10.3 Uit: Nyoman Mudara, *Bachtraku sedang Diajun Gelombang Tjobaan*
- 11.1 Agung Mangu Putra
- 11.2 Privéarchief C.C. Destrée
- 13.1 Onbekend
- 13.2 Nationaal Archief (NA)
- 13.3 Tropenmuseum Amsterdam
- 14.1 Privéarchief H.J. Franken
- 14.2 Privéarchief S.G. Lijftogt
- 15.1 Privéarchief G. Blok
- 15.2 Privéarchief H.J. Franken